

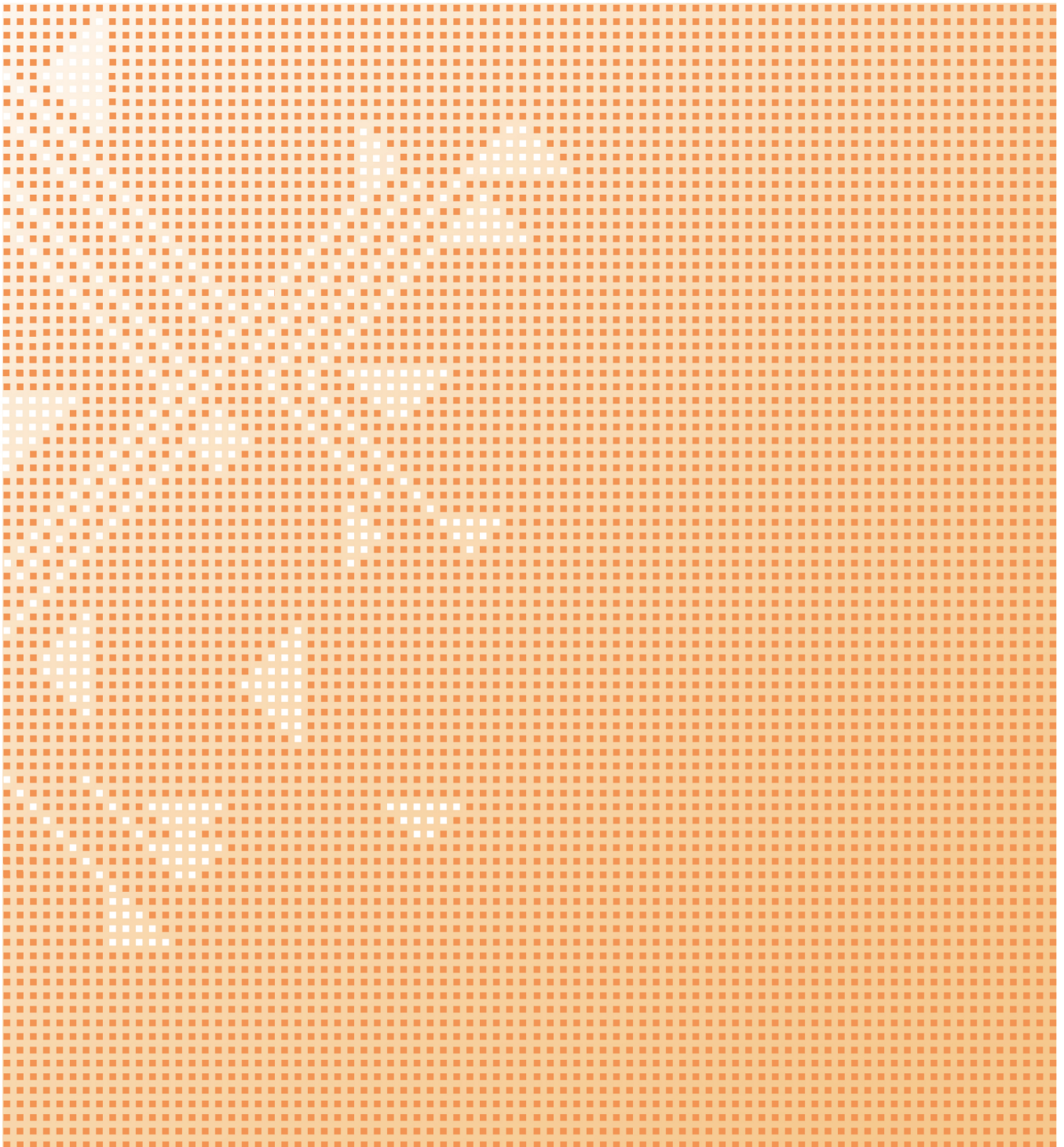
Sámi allaskuvla
Sámi University of Applied Sciences

På andres premisser: Taus, usynlig eller i konfrontasjon

En analyse av sørsamisk offentlig samtale

Inga Marja Steinfjell

Master i urfolksjournalistikk, 2019

Innhold

Abstrakt - Norsk.....	5
Abstract - English	5
Forord.....	7
1 Innledning	8
1.1 Problemstilling	9
1.2 Avgrensning	10
1.3 Begrepsavklaring	10
1.4 Min posisjon	11
1.5 Valg av tema	13
2 Årjelsaepmie	15
2.1 Innledning.....	15
2.2 Tap av land.....	16
2.3 Tidlig samisk offentlig samtale	20
2.4 Nyere sørsamisk pressehistorie	23
2.5 Samisk språk tar plass i mediene.....	24
2.6 Samisk demokrati og tillit	28
2.7 Sijth og maadtoe	30
2.8 Sørsamiske Institusjoner.....	34
2.9 Samiske forvaltningskommuner og ny offentlighet	35
3 Tidligere forskning.....	37
3 Forskningsdesign og metodologi	41
3.1 Metode og utvalg.....	41
3.2 Språklige valg	43
3.3 Anonymisering	44
3.4 Å være en del av data	46
4 Teoretisk ramme.....	47
4.1 Rettigheter og friheter	47
4.2 Ledelse og makt.....	48
4.3 Journalistikk og mediene	50

4.4 Offentlige samtale.....	53
4.5 Demokrati og kritikken av den	60
4.6 Samisk retorikk.....	61
5 Analyse	66
5.1 Innledning	66
5.2 Tre offentligheter	67
5.3 Majoritetssfæren	69
5.4 Riksgrensens rolle	71
5.5 Den allsamiske offentligheten og dilemmaer knyttet til den	72
5.6 En mediesfære på andres premisser	74
5.7 Den sørsamiske offentligheten	77
5.8 Det lukkede sørsamiske rommet	81
5.9 Språklige og språkpolitiske dilemmaer	87
5.10 Selvbestemmelse i mediespørsmål	91
5.11 Kjønn	92
5.12 Makt og avmakt.....	93
5.13 Sosiale medier	96
6 Diskusjon og avslutning.....	98
Anbefalinger	103
7 Referanser	106
7.1 Litteratur	106
7.2 Andre kilder:	112
7.2.1 FORELESNINGER	112
7.2.2 NETTSIDER.....	112
8 Vedlegg	113
8.1 Intervjuguide på norsk.....	113

Abstrakt - Norsk

Denne masteroppgaven ser på sørsamisk offentlig samtale. Finnes en slik offentlighet? Om det gjør det, hvordan er den og hvilken rolle har mediene i den? Ved hjelp av kvalitative intervjuer av ledere i det sørsamiske samfunnet analyseres den sørsamiske virkeligheten i forhold til teorier om offentlig samtale og urfolksmedier.

Analysen viser at en offentlig samtale finnes, men den er språklig fragmentert og er først og fremst intern i det sørsamiske samfunnet. Sørsamene opptrer også i forhold til to andre offentligheter – majoritetssfæren og den allsamiske sfæren - men disse to er på mange måter adskilt fra den sørsamiske virkeligheten. I mangel på medier og offentlige rom for å diskutere, antar fysiske møteplasser, både offentlige og private, en viktig rolle i det sørsamiske samfunnet. Sørsamiske ledere blir ikke utsatt for kritisk journalistisk gransking, og får heller ikke hjelp i deres informasjonsrolle. Språklig fragmentering.

Arbeidet avsluttes med refleksjon om hva som bør undersøkes mer, samt anbefalinger om hvordan den sørsamiske offentlige debatten kan løftes.

Nøkkelord: Offentlighet, offentlig samtale, sterk og svak offentlighet, medias rolle, urfolk, minoritet, journalistikk, demokrati, språklig fragmentering.

Abstract - English

This thesis sets out to investigate the presence of a public discourse within the South Saami community, by asking if such a conversation indeed exists publicly, and if so, in what way the media has a role to play within said discussion.

Drawing upon qualitative interviews with South Saami leaders, the thesis scrutinises the reality of everyday life within the community through the lens of public sphere and indigenous media theories.

This thesis shows that a public sphere can indeed be found within the South Saami community, but it's linguistically fractionalised and most discussions remain internal, and thus not public. In addition, the South Saami have to correlate to two additional public spheres, i.e. that of the

majority, as well as a pan-Saami public arena, but overall, these arenas are kept parallel, and thus in many ways entirely separate from the South Saami reality of life. In the absence of media involvement, as well as a public arena to discuss internal and external issues, physical private and public meeting places play an important role within the South Saami community. Furthermore, this thesis argues that South Saami leaders do not face the same critical journalistic scrutiny as other Saami leaders, nor are they receiving help from the public when it comes to distributing vital information to a wider community.

This thesis concludes with a reflection on what ought to be investigated further, as well as recommendations on how the public debate within the South Saami community can be strengthened.

Keywords: Public sphere, Strong and Weak Public sphere, Role of the Media, Indigenous People, Minority, Journalism, Democracy, linguistically fractionalised.

Forord

Takk til mine informanter som åpnet sin verden for meg, og delte utfordringer og bekymringer. En bønn til mine lesere, ikke les masteroppgaven verken som et angrep eller en forsvarstale. Den er kun et forsøk på å gi innblikk i en offentlig samtale vi sjelden snakker om.

Engasjementet og erfaringene til våre professorer Charles Husband, Tom Moring og Lia Markelin har vært en opplevelse å ta del i, spesielt oppmuntringen til kritisk tenking og selvrefleksjon. Uten Liv Inger Sombys engasjement for journalistikkens kår på institusjonen hadde det vært tungt å gjennomføre. Torkel Rasmussen skal ha takk for å levere når det virkelig gjelder! Takk til oabba, Ann Synnøve, for å forvandle mine svesismer til norsk. Svesismene er et resultat av den språklige fragmenteringen i Åarjelsaepmie. Ellers er det noen på Sami allaskuvla som formelt ikke har noe med mitt fag å gjøre, som likevel skal takkes: Jon Todal for sin interesse og gode refleksjoner. Mikkel Nils Sara for å ha tatt seg tid å tenke høyt om reindrift og sørsamisk reindrift med meg. Og ikke minst: Elisabeth Utsi Gaup, Giitu! Hennes råd om høyere utdanning til en desillusjonert journalist fikk meg på rett spor da jeg trengte det mest. Samisk akademi trenger gode lagspillere. Dere gjorde en stor forskjell for meg. Giitu.

Å skrive en master i journalistikk har vært min drøm siden 2005. Endelig kom muligheten – og tror dere ikke at drømmen om en lillebror kom akkurat samtidig. Iblant går alle ønsker i oppfyllelse samtidig selv om de nødvendigvis ikke passer sammen. Å gjennomføre mastergraden i sann Ole Brum-ånd med «Ja takk, begge deler» har vært en givende, men tøff reise. Det hadde ikke vært mulig uten min mor, eadni, som for tredje gang har passet barn for å gi et familiemedlem muligheten hun selv ikke fikk, nemlig høyere utdanning. Det er den største gaven jeg kunne få nå. En takk på forsiden av min master er alt jeg har til deg akkurat nå. Giitu. Aehtjie, gjennom å stille oss gode spørsmål har du lært oss å vri på perspektivene og krevd av oss å tenke kritisk. I denne prosessen har det vært nyttig. Gæjhtoe. De viktigste å takke er likevel de som har ventet på mest meg, min kjærlichkeit og guttene våre. Nå er jeg hjemme igjen. Takk for vist tålmodighet og kjærlichkeit.

1 Innledning

Snart tredve års erfaring med egne samiske demokratier gjennom Sameting ligger bak oss. Hva samene selv legger i et samisk demokratisk system og hvilke forventninger de har til det, er det hittil begrenset kunnskap om (Balto 2016: 4). Mye av forskningen på det samiske demokratiet har et positivistisk perspektiv. Mitt arbeid lener seg mot en mer hermeneutisk tradisjon. Uansett er håpet at denne oppgaven til en viss grad kan belyse temaet samisk offentlighet fra et sørsamisk perspektiv. Når Samerettsutvalgets første delinnstilling kom i 1984¹ med forslag om ny samelov, ett manntall og ett folkevalgt organ, ble forslaget drøftet av Snåsamiljøet i det sørsamiske samfunnet. Man mente at forslaget hadde vesentlige mangler. Spesielt kritiserte de mangelen på en intern arena og det ble stilt spørsmål om hvordan de sørsamiske representantene skulle kommunisere med sine velgere.

Og fra disse perifere områdene syns jeg det mangler noe vesentlig, nemlig en demokratisk basisorganisasjon med utgangspunkt i det samiske lokalmiljøet som har ett visst lokalt sjølstyrte ut fra lokal egenart, lokale ønsker og behov. [...]

At vi både som enkeltindivider og som gruppe skal kunne ta stilling til et framtidig organisasjonsmønster og hvilke konkrete tiltak som bør settes i verk, må vi gjøre dette med bakgrunn i en virkelighetsoppfatning (Fjellheim 1985:1–2).

Bekymringen daværende museumsleder Sverre Fjellheim løftet på seminaret knytter jeg til premissene for et liberalt demokrati, nemlig at det eksisterer en velfungerende offentlighet. Et demokrati forutsetter ikke bare at folket fatter felles offentlige beslutninger, men også at det forut for beslutningene diskuterer sakene (Oskal 2003: 319). Dette er kjernen av min masteroppgave, å undersøke om sørsamene har denne muligheten.

[...] det er behov for et sentralt organ på sørsamisk område. I dag mangler vi et forum der felles anliggender for hele den sørsamiske befolkningsgruppen kan behandles. Det er mange spørsmål som bare angår oss sørsamer og som er naturlige å ta opp i et slik organ (Fjellheim 1985: 2)

I innlegget som Sverre Fjellheim fremmet ble massemedier nevnt som en av oppgavene man

1 Om Samerettsutvalget, av Anne Julie Semb for Universitet av Oslo. <https://www.norgeshistorie.no/oljealder-og-overflod/artikler/1932-samerettsutvalget.html>

burde ta fatt på. Det framkommer ikke hva som skjedde med forslaget. Verken sørsamisk råd eller massemedier ble etablert, men innlegget gir et klart bilde av utfordringene *jaarjelsaemieh*² hadde allerede da. Er situasjon endret eller er den uendret?

1.1 Problemstilling

Ved å se på hva som er sørsamiske ledes opplevelse av den offentlige sfære og media, skal jeg undersøke den sørsamiske offentlige samtale. Problemstillinga for denne avhandlinga vil jeg formulere slik:

- Finnes det en sørsamisk offentlig samtale i dag? Hvor og hvordan skjer sørsamisk offentlig samtale, og på hvem sine premisser?
- Samtalen som finnes, kan den kalles offentlig samtale?
- Hvilken rolle har mediene i sørsamisk offentlig samtale?

Et premiss for et liberalt demokrati er at det eksisterer en velfungerende offentlighet. Et demokrati forutsetter ikke bare at folket fatter felles offentlige beslutninger, men også at det forut for beslutningene diskuterer sakene (Oskal 2003:319). Medier er ikke den offentlige samtalen alene, men er en svært viktig del av moderne demokratier. Dette bringer oss til kjernen av min masteroppgave der jeg undersøker om *jaarjelsaemieh* har en reell mulighet og en plattform for å diskutere saker som angår dem. Har alle tilgang og mulighet til å delta i den (sørsamiske) offentlige samtalen? I et demokratiutviklingsperspektiv er det behov for kunnskap om samfunnet og dets medlemmer, så jeg prøver å studere hvordan den offentlige samtalen konkret fungerer for *jaarjelsaemieh*. Jeg er klar over at det er en svært åpen problemstilling som kan lede til sprikende svar. Men fordi temaet er så lite forsket på tidligere er det viktig å ha en bred inngang for å skape forståelse for situasjonen.

Som forskningsmetode har jeg valgt å gjennomføre kvalitative semistrukturerte forskningsintervjuer med sørsamiske ledere. Ledere ble valgt som informanter fordi jeg regnet med at de har gjort seg erfaringer med å kontakte eller å ta kontakt med journalister, bli intervjuet, opplevd framstilling av sin sak og til sist fått reaksjoner på å figurere i offentligheten. Dette er dermed en kvalitativ studie av sørsamiske ledes opplevelse av den offentlige sfære og deres medieopplevelser. Intervju er en passende metode for et tema som er lite undersøkt tidligere, fordi intervjuer kan produsere rikelig informasjon både på faktisk og meningsnivå (Kvale 2007: 9–11).

2 I hele avhandlingen bruker jeg det sørsamiske begrepet *jaarjelsaemie* (entall) eller *jaarjelsaemieh* (flertall) om en sørsame eller den sørsamiske befolkningen.

Semi-strukturerte intervjuer inneholder en åpenhet til å endre rekkefølge, følge opp spørsmål med spontane spørsmål, sondere responsene som er viktige når man utforsker nye temaer, men som også forsikrer at temaer er dekket systematisk (Kvale 2007: 9, 51).

1.2 Avgrensning

Denne masteroppgaven bygger på samspillet jeg har hatt med mine informanter og er ikke et forsøk på å gi et heldekkende bilde av hele den sørsamiske offentlige samtalen. Avhandlingen bygger på intervjuer med seks sørsamiske ledere i Norge og Sverige, og jeg har spurt om hvordan de opplever den offentlige samtalen om sørsamiske forhold, og hvor den sørsamiske offentlige samtalen skjer. Deltagerne representerer ulike organisasjoner og institusjoner, på ulike nivåer fra lokale til regionale, som er representative for det sørsamiske samfunnet. Selv om jeg forsøker å se helhetlig på feltet jeg forsker på, har en mastergrad sine begrensninger i form av tid og plass. Fokus ligger ikke spesifikt på journalistikk, men samfunnets behov for en offentlig samtale i forhold til den sørsamiske demografien, som er spesiell. Av mine professorer ble jeg rådet til å begrense meg til et av landene der *Åarjelsaemieh* bor, noe jeg har valgt å avstå fra fordi jeg synes det er interessant så se hvordan riksgrensen påvirker *Åarjelsaemieh*. Det ville også være vanskelig å ta urfolksmetodologien og *Åarjelsaepmie* som samfunn på alvor, om jeg skulle la meg begrense av en grense som andre enn *saemieh* selv har opprettet. Mens masteroppgaven skrives har striden om vindkraft på reinbeite hardnet til – og *Åarjelsaemieh* forholder seg nå også til en internasjonal offentlighet, gjennom internasjonale investorer, medier og klimapolitikk. Dette er et omfattende felt som jeg ikke går inn på, men jeg er klar over at den dimensjonen er der. Vindmølledebatten³, som handler om en omfattende utbygging av vindkraftverk på reinbeite i *Åarjelsaepmie* – og den lokale kampen både for og i mot den, hadde vært et utmerket casestudie av den sørsamiske offentlige samtalen, men den kom for sent i forhold til dette arbeidet. Dessuten vil jeg gjøre oppmerksom på at det er et bevisst valg å ikke intervjuer de samiske journalistene som jobber i området. De er få og det ville vært vanskelig å anonymisere dem. Dessuten er de ikke ansvarlig for verken samisk mediepolitikk eller egen arbeidssituasjon eller prioriteringer som gjøres av ledelsen i respektive redaksjoner.

1.3 Begrepsavklaring

Begrepsbruken om offentlig samtale er delvis pragmatisk, og brukes synonymt med offentlig sfære, som i dag henviser til mediene og sosiale medier. Å bruke sørsamiske verdiladede ord når man snakker norsk, det er en vanlig praksis i det sørsamiske samfunnet, konstaterer Inger

³ Nyhetsartikkel om Trønderenergi og Stadtwerke München. <https://www.tu.no/artikler/tysk-energigigant-bygger-ny-vindkraft-i-trondelag/454653>

Johansen i sin masteravhandling i sosiolingvistik (Johansen 2006). Jeg vil gjøre oppmerksom på at jeg bruker sørsamiske begrep løpende i teksten og skriver på en måte der jeg bruker sørsamisk kodeveksling aktivt som beskrevet av Johansen, spesielt hva gjelder substantiv. Det vil si at jeg skriver *åarjel-saemieh* istedet for sørsamer og *Saepmie* istedet for Sameland eller Sápmi, men jeg bruker konsekvent det norske ordet, *sørsamiske* som adjektiv. I sørsamisk dannes flertall ved at en -h legges til i endelsen på et ord. Det vil si at ordet en same skrives *saemie*, men i flertall blir formen *saemieh*.

Selv i sørsamiske familier der det nesten utelukkende blir snakket norsk, er det vanlig å bruke samiske ord og uttrykk mer eller mindre konsekvent om visse ting. Dette ser ut til å være en vanlig praksis i det sørsamiske området, og det gjelder særlig ord som er verdiladet, som slektskapsord, hilsinger og uttrykk fra tradisjonell kultur (ibid, s. 75). Ellers forklarer jeg mine språklige valg i metoddelen i delkapitlet språklige valg.

1.4 Min posisjon

Når vi skriver eller prater, så forventer vi vanligvis at andre gjør samme logiske tankeprang, følger samme kommunikasjonsmønster og at de har samme referanseramme som oss, eller som urfolk ofte har erfaringen av: de andre vet ingenting. Uansett må leseren få mulighet til å sammenligne skribentens verdensbilde og oppfatninger om hva som er sant for å kunne se det skribenten ser. Siden jeg ikke kan forutsette at leseren har samme kulturelle bakgrunn som meg, må jeg forklare visse saker ved både meg, mitt forhold til det sørsamiske samfunnet og den samiske offentlige samtale som domineres av nord. Min far er sørsame og mor er nordsame. Jeg er både og; sørsame oppvokst blant nordsamer. I min oppvekst var jeg klar over uvitenheten som fantes om sørsamer, men mye takket være en 30 år gammel samisk offentlig sfære og sosiale medier har kunnskapene om området og folket blitt bedre siden min oppvekst.

Min bakgrunn gjør meg til en annen type forsker. Slektskap blir ofte problematisert av samiske journalister og i samiske redaksjoner, noe jeg også er preget av etter lang tid i mediene. «Hva er for nære slekt?» til å regnes som inhabil er en stadig og levende diskusjon. I det sørsamiske samfunnet kan man vanligvis ikke unngå slektskap fullstendig, men man bør i hvert fall være åpen om det der slektskap finnes. Da jeg jobbet og bodde i Åarjelsaepmie (2009 – 2015) var jeg nok vært en «delvis outsider» selv, siden jeg er ikke oppvokst opp i Åarjelsaepmie. Likevel opplevde jeg at deltagerne godt visste hvem jeg var og hvilken bakgrunn og erfaringer jeg har. Underveis i intervjuet fikk jeg for eksempel spørsmålet «Du kjenner jo begge verdener. Hva ser du som jeg ikke ser?».

Spørsmål om objektivitet, refleksivitet og autentisitet i et forskningsprosjekt oppstår fordi man kanskje vet for mye eller er for nær prosjektet og kan være for lik den som blir studert (Kanuha, 2000, s. 444). Det kan jeg si meg enig i. De jeg kontaktet var entusiastiske og positive til både å delta og prosjektet som helhet. Noen var i tvil om de hadde noe å bidra i prosessen, men når jeg poengterte at det var min jobb å analysere og diskutere deres opplevelser, og at deres ansvar lå i å være ærlige og sannferdige om sine opplevelser og følelser og reaksjoner knyttet til de, ble de avslappet. Hva mine perspektiver, bakgrunn, teorivalg, tolkninger gjør med deres opplevelser er hele tiden mine tolkninger og ansvaret ligger hos meg.

Den komplette medlemskapsrollen gir forskere et visst beløp av legitimitet og / eller stigma. Denne insiderrollestatusen tillater ofte forskere raskere og mer fullstendig aksept fra deltakerne. Derfor er deltakerne vanligvis mer åpne med forskere slik at det kan være en større dybde til de innsamlede dataene (Adler & Adler 1994). Den store utfordringen for meg personlig har til tider vært å skille analyse fra diskusjon og konklusjon. Den største utfordringen i skriveprosessen har vært å være tydelig i saker som er selvfølgeligheter for meg, at de blir godt nok forklart for en utenforstående. Rauna Kuokkanen kritiserer den vestlige forskningstradisjonen for å være dualistisk, der man lager en dikotomi over bra eller dårlig, der det vestlige alltid har høyere verdi. Med dette i bakhodet, vil jeg argumentere for posisjonen jeg velger: mellomrommet. Og støtter meg til Dwyer, S. C., & Buckle, J. L. (2009) som sier at kjerneingrediensen verken er insider eller outsider status, men en evne til å være åpen, autentisk, ærlig, dypt interessert i opplevelsen av ens forskningsdeltakere, og forpliktet seg til å representere nøyaktig og tilstrekkelig deres erfaring.

Denne mellomposisjonen tror jeg er nyttig med tanke på det sørsamiske samfunnet som virkelig eksisterer i minst doble samfunn. At mennesker må velge en identitet er et gammeldags tankegods, som sikkert stammer fra akkurat denne dikotomien beskrevet av Kuokkanen.

Også andre enn urfolksforskere er kritiske til denne todelingen. Det dualistiske konseptet er altfor forenkende. Det er restriktivt å låse seg inn i en forestilling som understreker enten / eller, den ene eller den andre, er du inne eller du er ute (Dwyer, S. C. & Buckle, J. L. 2009:). I dette arbeidet lener jeg meg til erfaringen andre har gjort før meg: Intimiteten til kvalitativ forskning lar oss ikke lenger forbli sanne utenforstående til opplevelsen under studien, og på grunn av vår rolle som forskere, kvalifiserer det oss ikke som komplette innsidere. Vi tar nå plass mellom, med kostnadene og fordelene denne statusen gir (Dwyer, S. C., & Buckle, J. L. 2009:). Men fremst begrunner jeg min posisjon med urfolksmetodologi; ved å ta ansvar, ved å forske

om et tema andre ikke har forsket på og gjøre det på et språk som er tilgjengelig for de jeg skriver om. Interessen for masteroppgaven er stor og jeg har avtaler om å forelese i Åarjelsaepmie når oppgaven er levert – helt i tråd urfolksmetodologiens prinsipper om å gi tilbake.

Min språkhistorie er en del av et større bilde og henger sammen med UNESCOs rødliste over truede språk som kom i begynnelsen av 1990-tallet. Rapportene resulterte i nyhetssaker på sameradioen om at åarjelsaemien var alvorlig truet, noe familien fikk med oss siden nyhetssendingene alltid sto på mens vi spiste middag. I Kautokeino hadde jeg kusiner som hadde åarjelsaemien som morsmål, så jeg var fullstendig klar over mine språklige mangler. Å måtte ty til norsk i samtale med min aahka, *daaroestidh*⁴ som tiåring, startet diskusjonene med mine foreldre om et opphold på Åarjel-Saemiej skuvle i Snåsa, for å lære meg åarjelsaemien igjen – ett opphold som innebærte å bo på internat. Det var de sterkt i mot. UNESCOs rapporter ga meg gode argumenter og jeg fikk det som jeg ville. Høsten 1993 fikk jeg oppleve en annerledes skole som skulle gi meg nye erfaringer. Det store nettverket av venner fra Elgå i sør til Hemnesberget i nord og det grenseoverskridende samarbeidet med de andre sameskolene var en del av det gode, som jeg fortsatt har stor glede og nytte av. I 2003 var jeg ferdig utdannet som journalist og nå har jeg arbeidserfaring fra samiske medier og offentlige institusjoner i Sápmi; seks av årene har jeg bodd og jobbet i Åarjelsaepmie. Dessuten har jeg vært programleder for et sørsamisk radiotalkshow fram til 2017, så utvilsomt er jeg en del av det som forskes på. Hammersley og Atkinson (2007) konstaterer at det handler om forskerens refleksivitet, der man som forsker må forkaste idéen om at samfunnsforskning kan utføres i noe slags selvstendig sfære, isolert fra omverden og fra forskerens personlige meninger. Det er simpelthen ikke mulig at resultatene ikke bærer noen slags spor fra forskeren selv (Hammersley og Atkinson 2007:15).

1.5 Valg av tema

Mine erfaringer må tas med i beaktning når man leser denne masteroppgaven. I min bachelorgrad i journalistikk «Usynlige eller i konflikt - Sør-samisk i lokale medier» (Steinfjell 2003) gjorde jeg innholdsanalyse av to lokale aviser i Røros-regionen. Funnene viste at saemieh i området sjelden fikk mulighet til å kommentere saker som direkte omtalte dem eller gi sine egne perspektiver og syn på saker (Steinfjell 2003). Denne mastergraden har en annen innfallsvinkel og søker svar på hvilke aspekter og hendelser i Åarjelsaepmie som ikke kommer frem i mediene og som ikke blir gjenstand for debatt, og hva som er grunnene til at mye ikke når offentligheten. Denne masteroppgaven gir meg mulighet til å grave dypere enn man ellers har mulighet til i det daglige som journalist. Min lojalitet ligger hos publikum og allmenheten, ikke i et mediefirma, en institusjon eller en slekt.

4 Prate norsk.

Noe som har både overrasket og senere irriterte meg, er at samtidig som medieselskaper har uttalt til forskere og oppgitt i sine årsmeldinger at grunnen til at det sørsamiske medietilbudet ikke er bedre, er fordi det mangler folk med språkkunnskaper og utdanning. Samtidig har de samme lederne ikke spurt oss sørsamiske journalister hvilke muligheter vi ser og hvilke journalistiske konsept vi kunne tenkt oss for Åarjelsaepmie. For meg har det vært uaktuelt å søke på noen av de sørsamiske journaliststillingene som har vært utlyst, fordi jeg var og er uenig med hvordan de sørsamiske journalistressursene brukes. Noe jeg mener handler om ledelsens prioriteringer og kunnskaper om hvilke behov Åarjelsaepmie har.

Jeg hadde jobbet i SR Sameradioen i noen år, da jeg fikk anledning til å første gang hilse på min øverste sjef, administrerende direktør Cilla Benkö⁵. Vi hilste og jeg presenterte meg som den eneste journalisten som behersket årjelsaemien i hele Sveriges Radio. «Jeg håper vi betaler deg bra», responderte hun. «Desverre har jeg ikke i oppdrag å lage program på sørsamisk», svarte jeg henne. «Vi sender visst sørsamiske program» var hennes svar. «Ja, det er gamle nyheter fra NRK» var mitt svar. Vår samtale varte knapt i 5 minutter, men ledet en knapt måned senere til en bestilling fra øverste hold, at SR Sameradioen selv skulle begynne å produsere program på årjelsaemien. Fordi jeg allerede var ansatt, var jeg også løsningen. Den neste utfordringen var internt i Sameradioen. Bestillingen som kom, passer inn i hva forskningen sier om minoritetsmedier: dårlige sendetider og minimalt med resursser. «Kom med forslag til et podkonsept med varighet 20 minutter, den skal så klippes ned og sendes på radioen om morgenen 06:45 en gang i uken». Det var ikke hva jeg hadde lyst til når jeg endelig fikk gjøre noe på årjelsaemien. Et av motargumentene mine var at Åarjelsaemieh behøvde å høre en konversasjon mellom to, i stedet for monoton enetale som i nyhetene. Av tidligere erfaringer visste vi hvor vanskelig det var å få folk til å *saemiesticidh* offentlig, så programmet kunne ikke basere seg på gjester, men det var et mål å ha gjester. Argumentet ble akseptert og konseptet ble tilpasset for å fungere i Åarjelsaepmie. Profilen skulle være aktualiteter, rarieteter og språk, som mangel på ord og språksperrer. Helt tilfeldig ble den beste sendetida på den nordiske sameradioens felles sendeflate ledig, samtidig som vi jobbet frem konseptet. Programsjefen foreslo: La oss lage en times show på årjelsaemien. Reaksjonen min kan illustrere hva som skjer på mikronivå hos individer i en minoritet: «Kan vi virkelig stjele en hel time fra nordsamisk? Hvordan kommer folk til å reagere på det? La oss lage programmet på både nord- og sørsamisk, så ingen blir støtt». Daværende programsjef Jenny Israelsson Skoglund vurderte det et kort øyeblikk og sa «Nei! Når vi først gjør noe på årjelsaemien skal vi gjøre det ordentlig. En hel time på årjelsaemien blir bra». For årjelsaemieh betydde hennes beslutning en vekst i sendeflate på nesten

5 Cilla Benkö 27.11 2015, Ivalo flyplass.

tre hundre prosent, fra 15 minutter til 55 minutter. På denne tiden var SVT Sápmi og SR Sa-meradioen organisert som en redaksjon, og min søster som jobbet på TV ble frigjort for å jobbe på radioen en dag i uken. Programmet «Steinfjell & Steinfjell» ble sendt i et år og i 2017 mottok vi den nordiske språkprisen «Gollegiella» for programmet.

Erfaringene fra hvordan programmet ble til og hvilken rolle programmet muligens fikk i Åarjelsaepmie og resten av Sápmi, belyser denne masteroppgaven. Erfaringen sier meg at man må stole på at Åarjelsaemieh selv er i stand til å designe konsept, program og journalistisk innhold som passer til sitt eget samfunn.

2 Åarjelsaepmie

2.1 Innledning

En analyse av det sørsamiske samfunnets offentlige samtale må ses i sammenheng med deres historie. I dette bakgrunnskapittelet beskrives hvordan nasjonsbygging, fysiske grenser og kulturelle ensretting opplevdes for den sørsamiske befolkningen, hvilke reaksjoner og konsekvenser to staters politikk over en lengre tidsperiode førte med seg.

Åarjelsaepmie, sørsamenes tradisjonelle område befinner seg siden grensetraktaten fra 1751 i to land, Sverige og Norge. Siden tidlig 1700-tall var årjelsaemieh nødt til å forholde seg to statsmaktens øvrighetspersoner. Grensen mellom landene ble trukket rett gjennom flere gamle sjettemråder (Hermanstrand 2009:73). Til grensetraktaten finnes et vedlegg kalt lappekodicillen som lovregulerte samenes rettigheter i forhold til grensa mellom de to statene (Hermanstrand 2009:74). Under tiden da Lappekodicillen ble undertegnet hadde fortsatt saemieh en sterk stilling i landene, men det skulle komme endringer på det. Lappekodicillen førte med seg ny lover, tvang og staten overtok eierforholdet fra samene. Blant annet tvang lappekodicillen folket til å velge statsborgerskap i et av landene (ibid s.75). Lappekodicillen slo fast at de hadde rett til å bruke land i begge riker og flytte fritt over grensen. Allikevel skulle det betales leie til detlandet man ikke var statsborger i ved overflytting (Hermanstrand 2009:75). For mange innebar det at man avsto å beite fordi kostnadene ble for store. Lappekodicillen innebar man måtte skatte av bruken av landet, ikke til andre samiske rettighetshavere slik det var før, men til staten. Slik overtok staten eierskapet. I begge landene var politikken overfor samene i siste del av 1800-tallet basert på nordmenns og svenskers påståtte rasemessige og kulturelle overlegenhet. I denne hierarkiske ideologien ble to forhold tatt for gitt: at samene ikke hadde noen rett til

selvbestemmelse, og at de ikke noen eiendomsrett til land, vann og andre naturressurser (Josefsen, Mørkenstam & Saglie 2017:27).

Sverige og Norge utviklet etter hvert to ulike strategier i håndteringen av urbefolkningen samene, noe som selvsagt har påvirket åarjelsaepmie sterkt. Det nye landet Norge valgte en sterk assimileringstrategi også kalt fornorskningen, Assimileringspolitikken ble gjennomført gjennom lovgivning og statlige retningslinjer på flere felt, ikke minst i skolen (Josefsen, Mørkenstam & Saglie 2017:27). Mens nabolandet Sverige valgte en parallell strategi: «Det hierarkiske verdensbildet manifesterte seg i en dobbel politikk: både assimilering og segregering. Samene ble definert som en «stamme» eller «rase» som trengte beskyttelse fra staten, og som bare kunne overleve som reindriftsfolk» (Josefsen, Mørkenstam, & Saglie 2017:27). Den doble assimilering- og segregeringspolitikken skapte en «kategorisplittelse» mellom to ulike grupper av samer (Ruong 1982 i ibid.).

2.2 Tap av land

Bildet på neste side viser hvor de samiske reinbeitedistriktene lengst sør i Saepmie ligger. Saepmies sørlige grense passerer fylkene Møre og Romsdal, Sør-Trøndelag og Hedemark på norsk side og på svensk side nord i Dalarna. Samenes historie i det rørossamiske området inneholder flere hendelser som kan kategoriseres som maktutøvelse fra øvrighet og bygdebefolkning (Danielsen 2013:10) og historien på svensk side er svært lik. Historien i disse områdene har vært voldsom, med blant annet har det vært organiserte jagerer av samer og rein, og nedskytinger av rein (Bla. Braseth 2014, Fjellheim 2009 & 2012).

Den 25. august 1811 samlet Ole Andresen Skogstad menigheten i Os kirke på kirkebakken etter en gudstjeneste. Der ble de enige om å jage samene bort fra området rundt Dalbusjøen. Den 27. august ble det mobilisert 40-50 mann, bevæpnet med gevær, ljàer og stokker. Bersvend Engen utgav seg som lensmann og gav beskjed til familiene i området at om de ikke flyttet vekk, ville reinsdyrene bli skutt. Dalsbygdingene slaktet til sammen 400 rein. De fire familiene som opplevde denne tragedien, hadde flyttet til området Dalbusjøen etter lignende hendelser ved Riasten i 1794 og 1801, hvor gammer og alle eiendeler ble brent ned (Fjellheim 2012 i Danielsen 2013:10).

Stortingets vedtak i Felleslappeloven av 1883 og tilleggslappeloven av 1897 åpnet for at kommuner kan beslutte å forby reindrift, noe svært mange kommuner eller amt benyttet seg av. Som en konsekvens av dette vedtok alle kommunene rundt Trollheimen forbud mot tamreinhold etter

Bildetekst: Dette oversiktskartet viser hvordan grensene mellom de samiske språkene i Saepmie, det samiske bopsettingsområdet. Store norske leksikon gjør oppmerksom på at gamle Kemi-lappmark i Finland ikke er inkludert i kartet, men det er også andre mangler ved det. De sørsamiske vinterbeitene mot svenskysten er ikke inkludert og områdene rundt Trolheimen er ikke inkludert. Området sør for Saltfjellet burde trolig merkes som umesamisk. Kilde: Store norske leksikon. <https://snl.no/samisk>

at de fikk muligheten til dette i 1794 (Fjellheim, 2012). Området som ligger mellom de sørligste reinbeitedistriktene, Svaahken sijte og Trollheimen reinbeitedistrikt, defineres som man ser av kartet, ikke som Saepmie, da det ikke bedrives samisk reindrift i området. Det er nå villreinområde. Men historiske dokumenter viser at områder i Østerdalen tradisjonelt var samisk bosetting og at samene har vært fordrevet fra området. Det er på det rene at samene hadde hatt reindrift i langt større områder enn det som ble resultatet av tilleggslappeloven (Braseth 2014:282).

En del av den sørsamiske kampen på norsk side har handlet om retten til reindrift i områder som falt utenfor felleslappeloven og tilleggslappeloven i 1897. Lovene har en forbindelse til datidens sosialdarwinistiske forskning. En av forskerne i tradisjonen som voldt store bekymringer var historieprofessor Yngvar Nilssen. Han publiserte i 1889 en artikkel med tittelen «Lappernes fremrykning mot syd i Trondhjems stift og Hedemarkens amt» (Nielsen 1891) der han lanserte teorien om at samene rykket inn i Rørostraktene nordfra først på 1700-tallet. Dette har hatt konsekvenser frem til i dag. Y. Nilssens fremrykkingsteori har hatt juridisk gjennomslag helt fram til 2001 (Selbu-saken), og i 2005-utgaven av Trøndelags historie ble den fortsatt

Dagens sørligste samiske reinbeitedistrikter i Norge er Trollheimen og Svaahken sijte. På svensk side av Svaahke ligger Idre sameby, også kalt Eajran sijte. Kilde: Fylkesmannen i Trøndelag.

presentert som gyldig (Møllersen 2018:47). Møllersen sier at den historiske ballasten og den uttalte minoritetsposisjonen preger enkeltmenneskenes selvoppfattelse, og deres muligheter til innflytelse på egne levevilkår.

Med fremrykkingsteorien til historieprofessor Yngvar Nilssen (1891) ble samene definert som en laverestående folkegruppe som hadde trengt seg inn i området nordfra (Bergstøl & Reitan 2008 i Møllersen 2018:46). For øvrig baserte Yngvar Nielsen sin fremrykkingsteori på såkalte ex silentio-slutninger, dvs. kildetaushet eller mangel på kilder om samer i Rørostraktene, og at det manglet både samiske stedsnavn, offerplasser og tradisjoner fra førkristen tid i Rørostraktene (NOU 2007: 14). Den såkalte framrykkingsteorien har fått store konsekvenser for årjel-saemieh i begge land. Framrykkingsteorien fikk fort spredning i Sverige gjennom et foredrag 1889 av den norske historieprofessoren Gustav Storm i «Sällskapet för Antropologi og Geografi» (Rumer 2014:39). Nilssens teorier ble brukt politisk av blant annet riksdagsmannen William Farup i hans kamp mot saemieh i Mittådalens sameby. Han ble ansett som ledende i det som har blitt kalt den kulturelle kampen mellom fastboende og samer i Härjedalen i slutten av 1800-tallet (Thomasson 2002:16). Tross at han hadde sterke egeninteresser i spørsmålet som brukseier, inngikk han i 1882 års komité om reinbeiteoven som jobbet fram grunnlaget til Sveriges første reinbeiteov. Han tok avstand fra flertallet av punktene i komiteens betenkning og la til en skarpt formulert uttalelse til forslaget, der han hevdet at eierretten til jord må være uinnskrenket og at samene ikke hadde noen rett til å la sine rein beite på den solgte jorda (SOU

2016:14:185). Teorien om deres opprinnelse og historie var ikke noe saemieh aksepterte. Åarjelsaemieh har siden Yngvar Nielsens lansering, agert for å møte påstandene om sin opprinnelse. Blant annet bygger opprettelsen av det sørsamiske museet «Saemien Sijte» om ønske om å skrive sin egen historie (Se kapittel om sørsamiske institusjoner). I 1925 kom første bind av «Samefolkets historie» (Kvandahl 1947:7). Tre årjelsaemieh, Nils Stinnerbom, Nils Thomasson og Martin Jonassen, er utgivere og forleggere av «Samenes historie» som kommer i tre bind «vilka i övervägande av egen medel satsat till tryckningskostnaderna och därigenom möjliggjort utgivningen av boken» skriver Gustaf Park i Samefolkets egen tidning i juni 1933. De tre var fra områdene som ble rammet av Nielsens teori. De tre gir Henrik Kvandahl fra Ballangen oppdraget å skrive «Samenes historie». Samenes historie III har i innledningen gjengitt omtaler av de første verkene. Erich Pietch siteres «Han har skildret ut fra en indre varm trang for å befri sitt folks historie av de mange forvridninger eller misforståelser og forvanskninger, som disse folk har ligget under gjennom århundrerens løp. Han vil ikke være polemisk mot de andre folk i Skandinavia, men han vil i formens holdning og forståelse fremheve for Samefolkets egenart og særpreg» (Pietch i Kvandahl 1947:4). Historien om hvordan vitenskapen ble brukt av menn med makt, som riksdagsmann Farup, illustrerer på mange måter hvordan årjelsaemies eksistens blir politisk, uansett om man som saemie vil det eller ikke.

På svensk side av Åarjelsaepmie skjedde lignende ting. På svensk side er det områdene mot kysten der samisk tilstedeværelse blir problematisert. I Rumars bok «Historien om Härjedalsdomen» beskrives hvilke områder som var samiske, men som i dag ikke regnes som Saepmie: Dalarna, Uppland, Västmanland, Gästrikland og Hälsingland var slike områder. Også i Sverige, liksom Norge, var det politiske beslutninger som tømte og stengte områdene for samisk bosetting. På grunn av den svenske todelingen av samer og egne regelverk for de såkalte sockenlappene, ble visse områder tidlig «tømt» for samer da de ikke lenger ble ansett som ordentlige samer. «Sockenlappar» var resultat av en aksjon for å fordrive samene fra de mellomsvenske områdene, framfor alt Dalarna. Den begynte med en kongelig forordning som i 1720 foreskrev at samer i bebygde trakter skulle deporteres til de rette «lappmarkene» (Rumar 2014:42). Når denne taktikken mislykkedes endret man taktikk og forbød nomadismen deres. De fikk i stedet status som sockenlapper som skulle tjene byene, men ikke hadde rett til å lengre drive med reindrift. Slik ble også Saepmie mindre. Den tidligere överlantmätaren i Jämtland, Valfrid Larsson og hans avskrifter har vært en stor belastning for samer i hans område. Hans stilling som mye respektert og kunnskapsfull landmåler, hans stilling som sakkyndig for staten i Skattefjellsålet og hans enorme nøysomhet og flittighet når det gjaldt å finne og skrive av historiske dokument gjorde at hans konklusjoner ble betraktet som mer eller mindre udiskutable

(Rumar 2014:32). Statenes strategiske politikk har gjort Åarjelsaepmie mindre enn områdene som dagens sijths⁶ marker viser, og ikke at åarjelsaemieh selv ville forlate områdene.

2.3 Tidlig samisk offentlig samtale

Det er først når saemieh selv begynner å analysere sin egen politiske historie at nyansene i historien trer fram. Regnor Jernsletten har analysert den samepolitiske mobiliseringa som et selvstendig ideologisk prosjekt og gått inn på bakgrunnen for oppkomsten og utviklinga av den samiske opposisjonen både i den nordsamiske og det sørsamiske området (Zachariassen 2012:13). Den tidlige samiske pressehistorien preges enten av kristendom eller politisk kamp, eller begge deler, da mange av de historiske skikkelsene var kristne. For å sette den samiske pressehistorien i et videre perspektiv så skjer etableringen av samiske aviser i partipressens era, slik den norske pressehistorien blir presentert av Hans Fredrik Dahl (2016), i en tid da sosialismen begynte sin kamp mot borgerskapet. Arbeiderbevegelser verden rundt etablerte egne medier som fremmet deres sak. I denne første perioden var det svært lite kontakt mellom den samiske opposisjonen i sør og nord, hevder Ketil Zachariassen sin bok *Samiske nasjonale strategar* (2012:231). Han mener at grunnen til det var at i det sørsamiske området var det i all hovedsak næringsinteressene til reindrifta, og ikke kampen mot fornorskningspolitikken som lå til grunn for den samiske opposisjonen. Det er bare delvis sant. Siri Broch Johansens gransking av Waren Sardne i sammenheng med Elsa Laula biografien har kastet nytt lys over historien. Skuffelsene i de samiske samfunnene var store rundt år 1900. De nye reinbeitelovene i 1880- og 1890-årene hadde gjort mange samer svært betenkte over livssituasjonen, både når det gjaldt næring og status i forhold til storsamfunnet rundt dem. Fra talerstolene både i Riksdagen og Stortinget kunne man høre sterke nedvurderinger av den samiske kulturen og den samiske levemåten (Braseth 2014:351). De nye reinbeitelovene gjaldt ikke for Finnmarkssamene (Berg 1997), men åarjelsaemieh som ble rammet av de nye lovene, ble svært aktive i foreningsarbeid og helt sentrale i den tidlige politiske organiseringen på 1900-tallet, med flere kjente og mindre kjente skikkelser. Den tidlige samepolitiske bevegelsen er tett sammenvevet med den samiske pressehistorien, og viser at man etablerte en egen samisk offentlig sfære. Inspirert av andre politiske bevegelser som skapte egne medier etablerte Lappernes centralforbund på svensk side avisen *Lapparnas egen tidning* (LET) i 1904 mens Elsa Laula var leder av eierorganisasjonen (Johansen 2015:30). Anders Larsen etablerte *Sagaid Muitaleaddji* samme år som Lapparnas egen tidning i 1904, men holdt ut betydelig lengre. Lapparnas egen tidning ble kun utgitt fram til 1905, mens Sagaid Muitaleaddji holdt ut til 1911 (Ijäs 2011:108). Åarjelsaemie Daniel Mortensson grunnla avisen Waren Sardne i 1910 og han holdt det gående i tre år. I de årene WS

⁶ *Sijte* er et begrep som i dag brukes om sameby, reinbeitedistrikt eller mindre vintergruppe innom en større sijte. Se Hågvar for en historisk analyse hvordan bruken av begrepet av sijte har forandret seg.

lå nede, ble *Samefolkets egen tidning* grunnlagt i 1918 av juristen og redaktøren Torkel Tomasson. Bladet var en videreføring av Lappernas egen tidning som Tomasson utga med 5 nummer i 1904–05 før det gikk inn (Lantto 2000:32). Magasinet har holdt fram til idag, med navnebytte til Samefolket i 1961 (Ijäs 2011:108).

De sørsamiske avisene har vært lite gjenstand for forskning, og det som hittil har kommet ut om den i den samiske pressehistorien er svært tynt. Det er først nå i de senere år, når Waren Sardne har blitt gjenstand for en dypere granskning, at man har blitt klar over hvor tett kontakt det har vært mellom de sørsamiske lederne og den tidlige samebevegelsen og hvilken rolle de samiske avisene hadde. Kontakten var sterk ikke bare mellom samiske ledere seg i mellom, men også med internasjonale skikkelser. De møttes og fulgte med på rapporter fra hverandre. Granskningen av innholdet av de tidlige samiske avisene viser at den tidlige samepolitiske bevegelsen etter hvert fikk både kontakt med hverandre, men også fulgte med på rasekrigen i USA og fulgte med på forholdene for USAs urbefolkning, kvinnebevegelsen i Sverige og Norge, og edruskapsforeninger, der de først og fremst var for å lære organisasjonsarbeid (Johansen 2015:56).

At Daniel Mortensson var en mann som evnet å få samesaken på dagsorden ikke bare internt, viser hvordan han hadde tilgang på riksmidlene. Et intervju med han er publisert den 17.12.1916 i Hufvudstadsbladet⁷, en svenskspråklig avis i Finland med tittelen «Lapparnas kulturella sträfvanden» og den omtaler Mortensson som den første agitator for sitt folk:

«Han uppmanade lapparna att hålla samman om sina krafter och sökte väcka deras sinne för upplysning som den enda och säkraste vägen att förbättra sina villkor och höja sina intressen. Som ett led i sitt reformarbete startade Mortensson tidningen Waren Sardne i Røros.» Hufvudstadsbladet, 17.12.2016

Intervjuet er en gjengivelse av et intervju i norske Dagens nyheter, i forberedelsene før det store møtet i Trondheim 1917. Det sies ikke hvordan Daniel Mortensson var fornøyd med omtalen, og det er vanskelig å si om Mortensson faktisk hadde et slikt nedlatende syn på andre samer, eller om intervjuet har bekreftet journalistens og tidens sosialdarwinistiske negative fordommer om samer.

«Lapparna hade icke kultur nog att förstå vilken mäktig förbindelse mellan de öfver fjällvidderna på båda sidor om kölen spridda stamfränder denna tidning kunde bli. De förstod icke att det gällde att ofra litet för att uppnå mycket.» Hufvudstadsbladet, 17.12.1916

⁷ Hufvudstadsbladet, 17.12.1916 (<https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/1199039?page=15>).

Den tidens journalistikk byr på lite direkte sitater men ifølge avisen uttrykker Mortensson skuffelse over eldre lapper som har funnet hans tidning, Warren Sardne, overflødig. Men heller ikke yngre lapper sto vakt om hans Warren Sardne. Hva som ikke fremkommer av intervjuet er at det finnes en konkurrent, en annen avis i Sverige, *Samefolkets egen tidning* som også har en sørsamisk redaktør. Året etter var Daniel Mortensson, sammen med Elsa Laula, en sentral skikkelse for det første samiske møtet i Trondheim, tross at det er klart at det fantes en konflikt om strategi og verdivalg mellom dem. Redaktørene holdt kontakt seg i mellom, og var viktige for den første samiske stortingsrepresentanten Isak Saba. Siri Broch Johansens bibliografi av Elsa Laula Renberg viser hvor sentral misjonærem, legen og skribenten Edward Masoni var å knytte den samiske politiske sfæren sammen, som skribent og korrespondent for Warren Sardne (WS). Masonis talløse innlegg i WS viser at han hadde kontakt med de aller fleste aktive samer på den tida – både de som var religiøst aktive, og de som var politisk aktive (Johansen 2015:86). For eksempel var Edward Masoni i Polmak og Karasjok da sameforeningene der ble stiftet sommeren 1910 og slik kunne de sørsamiske lederne orientere seg om hva som pågikk i de nordsamiske områdene. Elsa Laula hadde også nær kontakt med Fredrika Bremer Forbundet, som er en av Sveriges eldste kvinnesaksorganisasjoner, grunnlagt i 1884 av Sophie Adlersparre⁸ og som hun besøkte i 1904. Avisen Dagen bringer 31. mars 1904 et lengre intervju med Elsa Laula. Her beskrives sakens innhold og prosessen som førte fram til at Elsa Laula befinner seg i Stockholm for å tale samene i Åsele, Lycksele og Vilhelmina sin sak (Johansen 2015:30).

I det sørsamiske samfunnet hadde det oppstått en etnopolitisk opposisjon som etter 1912 hadde dabbet av (Zachariassen 2012:231), men Mortensson ga ikke opp ideen om en egen sørsamisk avis og prøvde igjen senere med utgivelser av WS i perioden 1922–1927. I samme periode, i 1920-årene jobbet Torkel Tomasson som redaktør i avisen Samenes egen tidning parallelt med sin tjeneste på fylkestyret i Falun. Han klarte å få statlig støtte til utgivelsen, men avisen hadde under hele perioden store økonomiske problemer og kunne bare utstedes gjennom store, private ofre fra Tomassons side. Gjennom artiklene jobbet han som en svært viktig opinionsdanner i samiske problemstillinger. I løpet av 1930-tallet begynte Tomassons helse å skranke, men han fortsatte å publisere avisen til sin død i 1940 (Lantto 2000:150).

Åarjelsaemieh fortsetter å være sentrale i forsøkene på å påvirke samepolitikken. Før andre verdenskrig kom forslaget om ny reindrifstlov i Norge. Bård A. Berg konkluderer med at det helt klart var sørsamene som markerte seg når det gjaldt engasjementet omkring den nye reindrifstloven – og at det også var dem datidens myndigheter henvendte seg til i høringsprosessen

8 Göteborgs universitetsbibliotek om Sophie Adlersparre. <http://www.ub.gu.se/kvinn/portaler/kunskap/biografier/adlersparre.xml>

(Berg 1997:19). Han peker på at sørsamene allerede hadde et organisasjonsapparat til disposisjon og hadde en etablert møtekultur. Bård A. Berg konkluderer med en viktig forskjell i historien om NRL:

«Den andre viktige forskjellen ligger i at sørsamene allerede hadde forholdt seg til en liknende reindriftslov – «Tilleggsloven» i over 20 år, mens Finnmarkssamene hittil bare hadde hatt lover som regulerte de interne forholdene i reindriften» (Berg 1997:19).

Om det sørsamiske tradisjonelle lederskapet er det skrevet litt, men ofte på siidanivå og tradisjoner knyttet til dette. Blant annet Schnitler oppgir om Tydalssamene at de hadde en leder som sammen med et råd av de eldste avgjorde rettslige spørsmål når det trengtes, uavhengig av det norske rettsapparatet (Hågvar 2006:223). Et system som ellers er kjent fra østsamisk område, der det finnes et råd som kalles for sobbar⁹. Østsamiske sijdd var et velregulert samfunnssystem med egne oppfatninger om ulike rettslige forhold og et eget styringssystem. Den øverste myndighet var *norraz* (sobbar) som besto av de eldste mennene i hver familie. Norraz ble ledet av et styre og en leder, *oaiveolmmái* (hovedmann) på østsamisk.

Ellers vet vi også at store deler av Åarjelsaepmie mistet sitt lederskap i Dunderlandsulykken, etter etableringen av NRL i 1948, der bussen med de sørsamiske møtedeltagerne kjørte i den flomstore Dunderlandselven. Av i alt 20 passasjerer omkom 16. I avisa Nordtrønderens leder sto det «De mest kjente samiske personligheter i grensefjella våre er borte for alltid»¹⁰. Det tradisjonelle lederskapet ble veldig svekket, og igjen sto en generasjon som var tvunget til å klare seg selv uten de eldre som hadde ledende posisjoner. Gjennom ulykken i Dunderlandsdalen led sørsamene et umåtelig tap, som de kanskje aldri er kommet helt over, skriver Bård A. Berg i NRL's historie (1997). «Hele det samiske organisasjonslivet ble forringet for flere tiår fremover. For samtlige av de omkomne (...) var veldig markante skikkelser (Hjalmar Pavelsen i Bård A. Berg 1997:40). Forfatterens oldefar gikk også bort i ulykken.

2.4 Nyere sørsamisk pressehistorie

I den samiske pressehistorien skrevet av Arne Johansen Ijäs (2011) kommer det ikke frem at Samefolkets tidning lenge var en tydelig sørsamisk anliggende, med både sørsamiske redaktører og skribenter. Svaipasamen Gustav Park var Samefolkets sjefredaktør i perioden 1940–1960, og Israel Ruong sjefredaktør fra 1960–1973 før redaksjonen igjen kom til Åarjelsaepmie

⁹ Mer om siidaordningen til skoltksamene finnes her <http://ffbutstillinger.no/?project=siidaordningen>
¹⁰ Nordtrønderen, 07.07.1948.

og Staare¹¹. Olle Rajd Andersson jobbet i to omganger som sjefsredaktør for Samefolket, først i 1974–1978.

Jeg tror at Olle Andersson, i tillegg til muligens Torkel Tomasson, er redaktøren som satte sitt sterkeste merke på Samefolket (Lindstrand 2019)¹²

Deretter var årjelsaemie Pål Doj redaktør i perioden 1978 – 1983, han gikk til jobben som lokalredaktør i Länstidningen. Så var Olle Andersson igjen redaktør fra 1983 til 1996. Gustav Jilker var etter dette redaktør fram til styret besluttet å bytte han ut med nyere krefter. I 2013 tok den første kvinnelige redaktøren Katarina Hällgren over og virksomheten ble flyttet til Arvidsjaur og senere Jokkmokk. Dermed ble Samefolket i langt mindre grad en sørsamisk anliggende. Dette viser at til langt ut på tidlig 90-tallet hadde man en sørsamisk offentlig sfære og/ eller at årjelsaemieh var aktive i den regionale majoritetsoffentligheten, men at den til stor grad var svenskspråklig. Akkurat hva gjelder språklige valg er det typisk for medier på svensk side at hovedspråket i daglig produksjon er svensk.

2.5 Samisk språk tar plass i mediene

Etermediene er en helt annen historie enn historien om samisk presse. Kampen om å få årjelsaemien på radio begynte allerede i 60-tallet, ifølge Odd Mathis Hætta som har skrevet historien til NRK Sameradioen. Da sørsamisk gjorde sitt forsiktige inntog i radioen, i 1973, var det i regi av NRK Trøndelag. Forskjellen mellom etermediene og pressen gjelder i hovedsak om språkbruk og også tekniske utfordringer, men mye tyder på at det også dreier seg om eierskap, holdninger og definisjonsmakt. I Sameradioutvalgets utredning (1982) sies dette om sørsamiske program (Hætta 2004:181):

Den sørsamiske region er nokså fjern fra de nord-samiske områdene, både rent språklig og geografisk. (...) Derfor er det ikke naturlig og hensiktsmessig å integrere de sørsamiske programmene i Sameradioens sendinger.

I Sameradioutvalgets utredning framkommer det tydelig at det er de nordsamiske områdene som er normsettende og det gjøres en sammenligning med disse, og slik defineres sørsamisk bort i den tidlige moderne samiske mediehistorien. Når de samiske journalistene møtes, skriver de en resolusjon til radiosjefene i de tre nordiske land og oppfordrer NRK Trøndelag og SR 11 Östersund på sørsamisk.

12 Samefolket nåværende sjef Åsa Lindstrand» i en uttalelse til Sameradioen etter hans død. «Olle Rajd Andersson er død» 25. April 2019, Sveriges Radio <https://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=2327&artikel=7205308>

Östersund til å utvikle et samarbeid om sørsamiske nyheter og at «*De sydsamiska nyheterna ska få samma status som nyheterna på nordsamiska, vilket sänds om mornarna*» (Hætta 2004:179). Fem minutter utvides til ti minutters sendetiden gang i måneden. Slik var programtilbudet i åtte år fram til 1981. Da Sig-Britt (Pia) Persson overtok etter Anna Granefjell i 1981 ble sendingene utvidet til 15 minutter annenhver uke (Hætta 2004:180). Året 1993 er et viktig år for sørsamisk offentlighet. Først da blir de sørsamiske sendingene integrert i NRK Sameradioen og en del av den samiske offentligheten. Den tekniske utfordringen som hadde hindret sørsamisk fra å være en del av NRK Sameradioen ble løst ved at det sørsamiske programmet ble sendt på den halvtimen NRK Sápmi hadde rikssending, slik at sendingene skulle være mulig å høre i *Åarjelsaepmie*. Samme år publiseres den første ordboken fra sørsamisk til norsk, av Knut Bergsland og Lajla Mattsson Magga, og det blir mulig for allmenheten å se hvordan det normerte språket arter seg. Slik kan man si at det først er på 90-tallet at *åarjelsaemiengiele* blir en del av en offentlig samisk samtale på norsk side, i motsetning til for eksempel lulesamisk som hadde vært en del av det mediale bildet mye lenger. NRK Sápmi er i en unik posisjon om å lage journalistikk på sørsamisk. Svært lenge var NRK Sápmi alene om å ha et sørsamiskspråklig medietilbud og mine undersøkelser viser at institusjonen fortsatt har en svært sentral rolle i *Åarjelsaepmie*. Det er NRK Sápmi som produserer det sørsamiske innholdet som sendes i Sverige, med unntak av kortere perioder når Sverige Radio Sameradioen har hatt egne sørsamiske medarbeidere: senest i begynnelsen av 2000-tallet og mens «Steinfjell & Steinfjell» ble produsert i perioden 2016–2017. En brukerundersøkelse i NRK Sápmi undersøker hva sør- og lulesamer mener om medietilbudet de har. Kort summerer nyhetsleder Pål Hivand resultatet av brukerundersøkelsen at man i større grad ønsker å være en del av det helhetlige samiske nyhetsbildet. Ifølge han har dette medført at man høsten 2018 vedtok nye kriterier for all innholds- og produktutvikling innad i NRK Sápmi der alle redaksjoner skal ha:

«En økt andel historier/nyheter fra hele Sápmi til hele Sápmi (historier fra alle områder, som har relevans for alle samer), en økt andel historier konkret fra lule- og sørsamiske områder, en økt andel fra områder med store samiske befolkningskonsentrasjoner utenfor tradisjonelle samiske bosettingsområder (altså, byer og sentra). NRK Sápmi fokuserer på innhold og formater som i større grad treffer unge voksne samer. Digitalt (nett og mobil) innhold skal i størst mulig grad være flerspråklig» (Hivand 2019).

Det er i begynnelsen av 2000-tallet når internett gjør sitt inntog i folks liv at man får en utvikling som mer og mer inkluderer også *Åarjelsaepmie* i den samiske mediesfæren. I 1999 får sameradioene sin første nettside som var et felles prosjekt i de nordiske landene. Etter hvert får

de ulike selskapene egne nettsider og utviklingen går mot at majoritetsspråket mer og mer blir publiseringsspråk på nettet. For åarjelsaemieh blir det derfor lettere å følge med på det samiske ordskiftet. Samtidig som nettsiden publiseres skjer noe som nærmest kan betegnes som en revolusjon i den samiske mediehistorien. I 2001 begynte de daglige nyhetssendingene på TV – *Ođđasat* som sendes i Sverige, Finland og Norge, med bidrag fra SVT Sápmi, YLE Sápmi og NRK Sápmi, som har det tekniske og redaksjonelle ansvaret for sendingene, men fortsatt er det lite stoff fra Saepmie sør om Tromsø. TV-nyhetene *Ođđasat* er i stor grad nordsamiske sendinger med fokus på nordsamiske områder (Kalstad 2003). På det første folkemøtet som NRK Sápmi har hatt i Åarjelsaepmie uttalte redaksjonssjef Ole Rune Hætta dette om hva det digitale skiftet kunne innebære for åarjelsaemien:

Når DAB kommer kan vi gjøre hva vi vil på sørsamisk, vi kan omså utvide sendingene til en time¹³.

Så langt har ikke innføringen av DAB resultert i endringer for de sørsamiske sendingene. Først da det utskjelte digitale skiftet i radio fra analoge FM til digitale DAB ble innført i 2017 skulle de tekniske begrensningene på FM-nettet for sørsamiske sendetider på radio forsvinne. På DAB har NRK Sápmi en egen kanal og de norske sendingene kan høres på digital TV, internett uansett land. I Sverige er det fortsatt svært begrenset sendetid på FM-nettet. NRK Sápmi har desuten en sørsamiskspråklig side¹⁴. Det digitale skiftet innebærer flere viktige ting, det første at samiske medier i dag er langt mer tilgjengelig for åarjelsaemieh enn hva de tidligere har vært, for det andre ser bruken av internett til å påvirke medieinstitusjonene mot å bruke majoritetsspråk mere, noe som også gjør det forståelig for flere.

Ser man til den samiske pressen oppdager man en spennende forskjell i språkbruk. Som nevnt er det i Sverige mer utbredt bruk av majoritetsspråk i de samiske mediene enn i Norge. Man kan se en tydelig forskjell på hvordan initiativ og eierskap påvirker språkbruken i pressen. I magasiner eller blader etablert i nord og som har eierskap i det nordsamiske området, der er det samisk som gjelder som publiseringsspråk. Disse får støtte til utgivelser fra det norske eller det svenske Sametinget, som har ulike krav til hvor mye av innholdet skal være på de ulike samiske språkene, noe som resulterer i at ungdomsbladene *Š* i Norge og *Nuorat* i Sverige publiserer noen tekster på åarjelsaemien og det samme gjelder Samefolket. *Sámi magasiidna* publiserer også innhold på nord- og sørsamisk, og gjør det med prosjektsstøtte fra det norske Sametinget. Samisk pressestøtte er en post i det norske statsbudsjettet og lokalavisen *Snånsningen* produser-

13 29. september 2016, NRK Sápmis folkemøte på Røros.

14 Link til NRK Sápmis sørsamiske nettside. <https://www.nrk.no/sapmi/aaarjelsaemiengiesne/>

er en side på sørsamisk som de mottar statsstøtte for. Det sørsamiske menighetsbladet *Daerpies Dierie*¹⁵ er utgitt siden 1997 og utkommer fire ganger i året. Den første redaktøren var Bearnia Bientie, kjent som den første sørsamiske presten. Språket i bladet er fremst på svensk og norsk, men har noen artikler på sørsamisk. Artikkene er relatert til samisk kirkeliv, nyheter og kulturelle tema. Bladet omtales ikke i Ijäs samiske pressehistorie der han omtaler mindre samiske magasiner (2011). Det kan tenkes at grunnen til det er eierskapet og hvordan arbeidet organiseres i forhold til uavhengig redaktør. Det er likevel rart med tanke på at andre kristne blad med samme eierskap har fått plass i den samiske pressehistorien, slik som *Nuorttanaste*. I en avhandling om *Nuorttanaste* skriver Somby (2008) «Bladet var ikke en fri og uavhengig presse, fordi eieren var et misjonsselskap. Min oppgave har vist at redaktørene begrenset bladets samfunnsrolle på grunn av eierskapet» (Somby 2008:90). Det er ting som tyder på at det samme skjer i DD, der eierne er Härnösands stift, Nidaros bispedømme, Sametinget i Norge og Svenska Kyrkan. I en leder i 2/2018 skriver redaktør Vivian Labba: «*Mitt uppdrag för tidningen Daerpies Dierie – som frilansande biträdande redaktör och skribent – har sagts upp av svenska kyrkan*». Hun skriver at grunnen til dette skal være at det er for dyrt å beholde henne i stillingen og at hun ikke har fått muligheten til å forhandle om sin stilling. I den samme lederen gir hun uttrykk for at bildet hun hadde av kirken som generøs i sin vilje i språkrevitalisering, er blitt rasert når «*nya förändringar väntar Daerpies Dierie*» (Daerpies Dierie 2018). Hennes avgang og påstander kommenteres ikke da eller i neste utgivelse. For å dra en referanse til analysen av *Nuorttanaste* kan man spørre seg om det samme dilemmaet og interessekonflikten finnes i Åarjelsaepmie hva gjelder menighetsbladet der: [...] eierne ikke ivret for et mer aktuelt blad, slik leserne ønsket år om år. En norsk misjonsorganisasjon med sete i Oslo kan nødvendigvis ikke alltid ha sett behovet det samiske samfunnet hadde (Somby 2008:91).

For å sammenfatte kan man konstatere at mye har hent innen den sørsamiske mediefæren. Åarjelsaemieh hørte til pionerne innom samisk aktivisme og presseutvikling, og medieaktivitet har hele tiden funnes i noen form. Samtidig kan man konstatere at Åarjelsaepmie i dag står uten egne egentlige nyhetsmedier: De trykte medier som finnes er av magasintype. Sametingene er blitt viktige premissleverandører for disse. Det svenske Sametinget har i en rapport om vilkårene for samiske aviser gjennomgått forutsetningene for samiske avisers tilblivelse og pekt på felles, grenseoverskridende løsninger for å realisere aviser for de mindre samiske språkene, som sørsamisk (Sametinget 2010), men lite er gjort etter at rapporten ble skrevet. Ingen av løsningene presentert i rapporten er drøftet i en mediepolitisk løsning av verken det norske eller svenske Sametinget siden 2010. I budsjettet for Sametinget i Norge står det at: Sametingsrådet fremmet

15 Dierie – klede- eller skinnremse som mellomlag i søm (Bergsland & Magga 1993).

i desember 2018 en redegjørelse om samisk media for å få en oversikt over det samiske medietilbudet og beskrive sentrale utfordringer innen samisk mediepolitikk, og er i gang med en melding som skal ferdigstilles i 2019 (Sametinget 2019:69)

2.6 Samisk demokrati og tillit

Sametinget i Norge feirer tretti års eksistens høsten 2019 og fire år senere er det det Svenske Sametingets tur til å feire. Hvilken betydning har Sametinget hatt for årjelsaemieh? Det sørsamiske samfunnet går fra å ha en velfungerende sterk offentlig samtale fra tidlig nittenhundretall fram til slutten av åttiårene, til å ha et betydelig svakere offentlig ordskifte på nittitallet. Året 1993 er et viktig årtall i det moderne sørsamiske ordskiftet. Det er året når NRK Sapmi tar over ansvaret for de sørsamiske sendingene og hele Sápmi kan høre sørsamisk, det er også det året UNESCO begynner med sine rødlistor for truede språk der sørsamisk listes, den første moderne ordboken fra sørsamisk til norsk kommer (Bergsland og Mattson 1993) og det svenske Sametinget etableres der sørsamen Ingvar Åhren er den første ordføreren. Samiske medier gjør poeng av hans manglende kunnskaper i nordsamisk, at han behersker sørsamisk er ikke et tema. Det ser ut til at når samene får egne demokratier svekkes den sørsamiske offentlige samtalen. Språkrevitalisering blir et viktig prosjekt i den nye samepolitikken, noe som muligens bidrar til å svekke den sørsamiske offentlige samtalen som før 1993 i stor grad har pågått på majoritetsspråkene allerede siden møtet i Trondheim 1917. Det kan se ut til at fokuset på språk, som i forskningen er identifisert som en bestanddel i den samisk nasjonsbyggingen, er med på å svekke demokratiperspektivet.

Sametingene er demokratiske institusjoner hvor samenes folkevalgte representanter tar beslutninger og er rådgivende organ. Åarjel-Saemieh har ingen forum foruten Sametinget, der de kan ta beslutninger om felles framtid, men er representerte i både det norske og svenske Sametinget. I det norske Sametinget har det sørsamiske valgområdet fire mandater. I det svenske Sametinget er hele landet ett valgområde, ett faktum ikke uten spenninger. Det interessante er at antallet sørsamiske representanter er langt flere i det svenska enn i det norske Sametinget: Over dobbelt så mange, avhengig av hvordan man avgrenser til det umesamiske området. Dette kan være årsaken til at når det svenske Sametinget (år 2019) tok beslutning om lokalitet for parlamentsbygget ble *Staare* (Östersund) valgt. Hvordan denne lokaliseringen vil påvirke den offentlige samtale vil bli spennende å se.

Hva vet vi om de sørsamiske medborgere? De som forsker på samer som politiske spillere og borgere har en antagelse om hva samiske medborgere utenfor det samiske kjerneområdet er

opptatt av. Slik jeg leser boken *Den samiske medborgeren*, er det vanskelig å forstå noe annet enn at denne antagelsen også gjelder sørsamene når de skriver: «Det kan likevel være at en utenfor kjerneområdet er mer opptatt av å kunne bevare egen samisk identitet enn det å påvirke samepolitikken, fordi en er så langt borte fra det samepolitiske sentrum og det som skjer der» (Semb/Selle/Strømsnes/Norderø 2015: 31–32). Kjenner man det sørsamiske samfunnet og den historiske påvirkningen de har hatt og fortsatt har tror jeg at man vil være uenig i denne antagelsen. I lys av Selbu-dommen¹⁶ avsagt i Høyesterett vet man at spesielt Røros-miljøet har påvirket det samepolitiske feltet gjennom rettsaker. Erfaringene fra de mange rettsakene brukes også politisk. Dommen endret rettspraksis i Norge for reindriften fordi Høyesterett enstemmig kom fram til, på bakgrunn av forarbeidene, at bestemmelsen er en presumpsjonsregel som pålegger grunneierne bevisbyrden. Tidligere skulle reindriftsutøvere bevise sin historie i området, nå skal grunneiere bevise at de ikke har vært der. Men boken *Den samiske medborgeren* gjør en nyttig observasjon når de kommer med en advarsel. Det peker i retning av at det er større fare for marginalisering i disse områdene, ikke nødvendigvis i forhold til det norske politiske systemet, men i forhold til det moderne samepolitiske prosjektet (ibid 2015:32), noe som er verdt å være oppmerksom på i analysen.

I en kvantitativ masteroppgave av Aila Marge Balto Varsi (2011) om velgernes tillit til Sametinget, kommer det fram spennende opplysninger. Ett funn som overrasket forskeren var: velgere i Vesthavet og Sørsamisk valgkrets hadde mer tillit (til Sametinget) enn referansegruppen fra Sør-Norge. Sør-Norge i dette tilfellet er resten av landet som ligger sør for dagens Åarjelsaemie. Velgerne i de fire sørligste valgkretsene har et høyre tillitsnivå enn velgerne i de tre nordligste (Varsi 2011:89). Utfra situasjonen beskrevet for sørsamene, tenker jeg at det ikke er så vanskelig å forstå hvorfor åarjelsaemie har større tillit til Sametinget enn de andre lenger nord; Det er ikke mange andre å stole på, så hvem skal man da sette sin lit til, om ikke Sametinget? Denne tilliten til Sametinget tolker jeg som at åarjelsaemie har håp om at Sametinget støtter en og viser forståelse for sin sak, mere enn at man har tillit til at Sametinget kan løse de. Tillit er et sentralt spørsmål i forholdet mellom åarjelsaemie og staten. Forskning tyder for eksempel på at åarjelsaemie ikke oppfatter retten som en upartisk instans (Ween 2005: 70). I den store medborgerundersøkelsen, konstaterer forfatterne Selle/Semb/Strømsnes/Nordø (2015) at store deler av den internasjonale akademiske urfolklitteraturen bygger implisitt eller eksplisitt på en antagelse om at urfolk er fremmedgjorte overfor det nasjonale politiske systemet og derfor politisk marginaliserte (Selle/Semb/Strømsnes/Nordø 2015:16). De konstaterer at samene ikke er politisk marginaliserte. I en fotnote utdyper de at når de snakker om samene,

¹⁶ Domen kan leses her, hentet 2. juni 2019. <https://www.domstol.no/globalassets/upload/finn/lovgrunnlag/selbu-dommen.pdf>

så mener de samer som bor i samiske forvaltningskommuner i Norge. Innebærer det at årjelsaemie utenfor disse kommunene er mer politisk marginalisert? I Åarjelsaepmie på norsk side er antallet samiske forvaltningskommuner lavt, totalt fire kommuner. Forskningen problematiserer ikke det lave antallet forvaltningskommuner i sør, men mye kan tyde på at det er slik at man utenfor samiske forvaltningskommuner er mer marginalisert. Kontrasten til Sverige hva gjelder samiske forvaltningskommuner er stor. Før 2010 var ingen kommuner i svenske Åarjelsaepmie med i det samiske forvaltningsområdet, kun fire kommuner nordpå som hadde vært samiske forvaltningskommuner. 2010 vedtok Sveriges riksdag Lag (2009:724) om *nationella minoriteter och minoritetsspråk*¹⁷ og området som er markert som Åarjelsaepmie i det innledende kartet og inkluderer svenske samebyers året-rundt-beiter ble til samiske forvaltningskommuner: Berg, Härjedalen, Lycksele, Malå, Sorsele, Storuman, Strömsund, Umeå, Vilhelmina, Åre, Älvdalen og Östersund. Dette radikale trekket av Sverige må sies å ha skapt nærmest en ny tidsregning i svenske Åarjelsaepmie der samiske samråd ble obligatoriske for alle kommuner, som del av en demokratisk prosess der saemieh skulle ha rett til å uttale seg i spørsmål som angår dem. Dette er også et område som burde interessere forskere mer, da det helt klart endret det politiske bildet, spesielt i de sydlige områdene. Hvilke samer som møter i samrådene og hvordan disse representantene velges, varierer sterkt fra kommune till kommune. Instruksen sier ikke noe om hvordan det skal velges. På kommunalt nivå bør det altså finnes en form for sørsamisk lederskap, men det virker ikke som at disse lokale, kommunale samrådene har vært i forskningens interesse så langt.

2.7 Sijth og maadtoe

Institusjoner kan være så mangt. Har man på seg de vestlige brillene, kan det være lett å bli blind for sitt eget samfunn. Maadtoe er et begrep som refererer til slekt og herkomst. Fram til nåtida har dette vært helt sentrale samfunnsinstitusjoner i Åarjelsaepmie. En persons slektskapsrelasjoner i forhold til andre har blant annet definert saajve-, sijte- og nåejtie-institusjonen (Hermanstrand 2009:68). Samtidig var det nok også sosiale forskjeller som virket sammen med slektskapsforpliktelsene (Hermanstrand 2009:69).

Er du i Sápmi er du mest sannsynligvis innom grensene til et område som noen anser som sitt hjemmeområde, en sameby eller reinbeitedistrikt. Det er reinnomadismen som har formet sin førende enhet: siidaen, et felleskap som omfatter et antall familier og deres rein, som holdes i en samlet hjord som gjetes (Hågvar 2006:134). På sørsamisk er det tilsvarende ordet for siida; sijte. Sijten organiserer både en næring, familier, slekter og omfatter et definert landområde. I

¹⁷ Lag (2009:724) om nationella minoriteter och minoritetsspråk

boken «Västerbottenlapparna» skriver Sigrid Drake at *begrepet tjielte betegner ett helt byalag, mens sijte var ett eller två hushåll* (Drake 1918 i Hermanstrand 2009:68). Hele det samiske tradisjonelle bosettingsområdet er oppdelt mellom reinbeitedistrikt, men som presisert tidligere så må den sørlige kanten av kartene som omfattes av Åarjelsaepmie leses med en forståelse av historien. Det sørsamiske samfunnet har opplevd mer eller mindre samme utvikling som i nord, men med noen viktige forskjeller. I sør har fornorskningspresset vært mer kraftfullt, og det språklige og kulturelle skiftet begynte tidligere. De sørsamiske sijtene ble tidlig isolerte på grunn av grensedragningen som hindrer den tradisjonelle flytten fra kjølen mot den svenske kysten langs de store elvene. Svært få flytter fortsatt over riksgrensen slik man tradisjonelt gjorde, men noen få sijth gjør det den dag i dag. (Hermanstrand 2009:132). Dermed ble det etter hvert opprettet reinbeitedistrikt og samebyer som i mye større grad er sammenhengende landområder, i motsetning til i nord hvor sijtene krysser hverandres beiteland og kan ha vintergruppe sammen med andre enn de man er sammen med på sommerbeite, der slektsskap og andre sosiale bånd er viktige faktorer. Denne isoleringen av sijtene kan bidra til å gjøre dem sårbare rent sosialt, fordi daglige møter med kolleger utenfor sin egen sijte uteblir. I noen områder er reindriftsutøvere de siste som identifiseres av omverden som samer. Den sjøsamiske kulturen i sør som baserte seg på fiske og jordbruk var allerede assimilert i majoritetsbefolkningen i andre halvdel av 1800-tallet (Hermanstrand 2014). Dette innebærer at reindriften har vært og fortsatt er en mye viktigere faktor enn i nord når det kommer til det å definere den samiske kulturen og identiteten – og hvem som regnes som autentisk same eller ikke (Johansen 2019:34). Det er dermed ikke sagt at man må ha rein for å være ekte same i Åarjelsaepmie, men det er den delen av den sørsamiske befolkningen som er lett å identifisere fordi de blir så synlige i samfunnet på grunn av sin bruk av marken. Denne bruken gjør at de ikke kan ignoreres på kommunal nivå, slik man gjerne kan gjøre med andre samer i mange andre tilfeller. Til sammenligning med vanlige interesseorganisasjoner er sijtene ikke i like stor grad preget av personavhengighet, frivillighet, engasjement som organisasjoner – fordi de også er basen for folks arbeidsplass og livberge. Derfor har sijten ofte vært den bestående enheten tross tider der engasjementet for å drive foreningsarbeid har vært labert. Ettersom reindriften utgjør en viktig næringsgren så drives den på mange måter som hvilken som helst annen en profesjonell business. Samtidig er en sijte mer enn som så, fordi på mange måter er den både samfunnsbærende og kulturbærende.

Sijte blir ofte brukt som illustrasjon for den sosiale enheten hvor beslutninger tas. En som har skrevet om funksjonene til sijth i Indre-Finnmark og hvordan beslutninger der tas er Geir Hågvar. Ifølge han er flertallsvedtak fremmede og treffes ikke uten spesiell avtale. Det betyr at det

innen siidaen ikke er noe hierarki mellom reineierne, og at de diskuterer seg frem til enighet fordi den enkelte fordrer det ut fra sin råderett over reinen som privateiendom (Hågvar 2006:134). Partnerskap, likeverd og konsensus er altså ledende prinsipper for samiske tradisjonelle beslutningsveier. Hågvar påstår i sin bok om rettsdannelse i Indre-Finnmark at i sørsamisk reindrift er siidaen i sin egentlige, selvbestemte form, mest gått av bruk. Dette avspeiler seg i drifts – og organisasjonsmønstrene (Hågvar 2006:135). Når det gjøres en sammenligning med reindriften i nord, som kanskje er bedre kjent for allmenheten sier Hågvar følgende:

«Det som nå står på spill i nord, nemlig selvbestemmelsen og det egne sosialorgan, siidaen, har for sørsamene i all hovedsak gått tapt gjennom den trengsel og politikk som de relativt tidlig ble stilt inn i» (Hågvar 2006:222).

Det er en bastant konklusjon når man ikke presenterer hvordan man har kommet til den konklusjonen. Det samiske samfunnet, også det sørsamiske, har ofte parallelle system, med både vestlig og tradisjonelle måter å gjøre ting på. Hva gjelder beslutninger, så er ofte den vestlige måten den formelle og den som synes utad. Min bedømming er at den tradisjonelle beslutningsprosessen fortsatt utgjør et sentralt element i sijten. Et viktig prinsipp i den er at reineiere deltar på lik fot, som partnere, og man forsøker å komme til enighet og at man unngår avstemninger og faste posisjoner (Hågvar 2006:134). Når det er tøffe avgjørelser som skal tas, så fungerer den gamle måten med rådslagning og tradisjonelle prinsipper selv om disse går mot reglene for hvordan avstemninger skal skje ifølge renbeteslagen. Neste bilde illustrerer dette i praksis. Det er tatt i merkegjerdet i Tjallingen, hos Handölsdalen sameby i Härjedalen, Sverige, den 16. juli 2013 hvor folket fra sijten var samlet i en tradisjonell rådslagning, *raarastalleme*¹⁸, for å ta en beslutning i en meget viktig sak for hele sijtens framtid. Som man ser av bildet er både eldre, voksne, yngre og barn av begge kjønn samlet for å *raarastalledh*. Dette er en høyst levende form for å ta beslutninger, der prosessen tar den tid den må ta og alle kan komme til orde. Lignende prosesser kan også ses som en viktig type av - om ikke offentlig, så felles – arena der felles spørsmål kan drøftes. «Beslutningene vi tar på den tradisjonelle måten med raarastalledh blir ofte mer bestående og kommer sjelden opp til omkamp», reflekterte en fra samebyen over forskjellene i måten å ta en beslutning på. Giedtieh¹⁹ er en arena som nevnes av informantene som en viktig møteplass for en form for offentlig samtale. I teorikapitlet kommer det mer om samisk kommunikasjon og hvordan man tradisjonelt har tatt beslutninger.

Når man snakker om offentlige samtaler bør vi huske de alternative diskursene som finnes,

¹⁸ Raarastalledh IV (rådslå (om flere personer) = raadaguedtedh (Bergsland og Magga 1993:232).

¹⁹ Reingjerde (Bergsland & Mattson 1993)

(Foto: Inga Marja Steinfjell). Samebyen har gitt tillatelse til publisering.

blant annet unge sørsamer og aktivister som ikke kommer fram i dette arbeidet. De alternative diskursene tar uttrykk i ulike kunstarter som spesielt gir gjenklang på sosiale medier og også tradisjonell media. Åarjelsaepmie har ikke vært bortskjemt med en slik alternativ diskurs. Filmen «Sameblod» av Amanda Kernell er den første spillefilmen med sørsamisk som hovedspråk hvor hovedrollen innehas av Lene Cecilia Sparrock. Filmen ga både regissøren og hovedrollen stor medial oppmerksomhet og ga dem muligheten til å snakke om sørsamenes situasjon på mange arenaer, både samiske og internasjonale. En annen som er verdt å nevne er sangeren og joikeren Jon Henrik Fjellgren som også har tatt stor plass i en svensk offentlighet, etter å ha vunnet Idol med joik.

Sosiale medier kjennetegnes av at konsumenten blir produsent og tar makten over sin egen framstilling. For en gruppe som vanligvis ikke synes i tradisjonelle medier, kan sosiale medier skape nye muligheter. Den største spesifikke sørsamiske gruppen på Facebook er «Gamle bilder fra Sør-samisk område» skapt av Berit Ellen Gaino Jåma. Gruppen har 2209 medlemmer²⁰. Her

²⁰ Antallet medlemmer den 2. mai 2019

deles eldre bilder fra området deles og gruppen har stor aktivitet i form av nye innlegg og kommentarer. I kommentarene åpenbarer seg stor kjennskap slektskap og historie, men også de som søker etter hjelp til å identifisere personer på gamle bilder funnet i slektingers gjømmel. Det er givende å se hvordan folk finner ut at de er i slekt og løser slektsmysterier sammen. Bilder brukes også til å diskutere tradisjonelle sosiale koder i draktskikk og lignende temaer. Uten å ha gjennomført en større analyse av innholdet, vil jeg som aktiv medlem likevel påstå at det er en side som engasjerer alle aldersgrupper og har en konstruktiv tone. En annen gruppe som er betydelig mindre handler om språk. Gruppen «Numhtie naemhtie soptsesdibie», har eksistert siden 2011 og har 455 medlemmer. Gruppen brukes til å be om råd for hvordan fenomen kan oversettes til sørsamisk eller til å diskutere språklige dilemmaer.

På bildedelingstjenesten Instagram finnes en samletagg som heter #aarjel som brukes for å vise at bildet er fra eller har relevanse for Åarjelsaepmie. Når denne oppgaven skrives er hashtaggen #aarjel brukt 667 ganger, mens det svenskspråklige #sydsame bare er brukt 22 ganger og #sørsame 32 ganger, noe kan tyde på at man må ha litt språkkompetanse for å ha den muligheten. #duedtie som brukes for sørsamisk tradisjonelt håndverk er brukt 225 ganger. Dette er eksempler på hvordan man kan finne hverandre på sosiale medier. I studiene om samer og sosiale medier har man mest studert innvirkningen bruken har på identitet og mindre på informasjonsflyt. Ifølge en masteroppgave gjort av Anja-Maria Eriksson (2016) har den samiske kulturen muligheten til en ny uttrykksform gjennom sosiale medier. Hennes utvalg er begrenset til en annen marginalisert samisk gruppe, skogssamene i Sverige. Sosiale medier som Facebook, Instagram og Twitter har for mange samer blitt en integrert del av den daglige kommunikasjonen. Olsen mener at de sosiale mediene definitivt har vist seg å være et fungerende verktøy i skapendet og opprettholdningen av den samiske identiteten (ibid:161).

2.8 Sørsamiske Institusjoner

Den nye samiske offentligheten i Åarjelsaepmie består av svært ulike institusjoner, som kulturinstitusjoner etablert av saemieh selv eller kommunale institusjoner. Av de sørsamiske institusjonene eller arrangementene som finnes i dag, er det mange som er etablert av sijth.eller der sijtene innehar styreplass, enten direkte eller gjennom lokale reinsamelag. Jeg vil påstå at på grunn av mangelen på andre offentlige institusjoner, så har sijtene i Åarjelsaepmie tatt og tar betydelig større samfunnsansvar enn mange andre steder, for eksempel i Finnmark.

Åarjelsaemieh har hatt en lang tradisjon av god utdanning, før sosialdarwinismen påvirket samenes utdanning. Mange samer fikk god utdanning, spesielt i de skytteanske skolene i Väs-

terbotten. Skytteanska skolan eller *Lappskolan i Lycksele* var en skole for samiske barn i Lycksele allerede i 1632–1865 og kom til for å utdanne samisktalende prester. Riksrådet Johan Skytte var finanssiør og undervisningen i Skytteanska skolen i dagens Lycksele ble satt i gang 1632 (Göthe 1929:76-79). På skolen hadde man samiske lærere og det ble undervist i mange språk, blant annet i samisk (ume eller sørsamisk vites ikke), i latin og i svensk. Alt i alt var undervisningen fragmentert, og ved begynnelsen av 1900-tallet var det fem forskjellige skoler for undervisning av barn av samer: folkeskole, katekisteskolene, vinterkurs, vanlige offentlige skoler og en rekke individuelle skoler (SOU 2018:41:234). Saemieh opplevde at undervisningen ble dårligere på grunn av rasebiologien og rasepolitikken i slutten av 1800-tallet (Rydving 2018). Det fremgår av proposisjonen at regjeringen ville at rasen som var alene om å være i stand til å utnytte de øde fjellkjedene måtte opprettholde sin livsstil som de var naturlig tilpasset til, men Regjeringen mente likevel at ingen borger skulle bli utelukket fra grunnleggende utdanning (SOU 2018:41:234). Dermed ble «kåtaskolene» opprettet. Misnøyen med den var stor. Internatskolene var blant de første sørsamiske institusjonene og var allerede i den spede samepolitiske begynnelsen en viktig sak for Åarjelsaepmie, og noe Elsa Laula kjempet hardt for. Hvilken rolle skolene skulle ha, og hvilke språk det skulle undervises i var en intern kampsak. Blant annet ønsket Elsa Laula undervisning på samisk, mens Daniel Mortensson var opptatt av gode kunnskaper i norsk. (Johansen 2015). Den første finneskolen som er nevnt i Norge, fungerte allerede i 1718 på Mo ved Mosjøen og ble drevet av Norsk finnemisjonsselskap (Dunfjeld s.37). Sameskolen i Havika (1910 – 1951) ble også drevet av finnemisjonen (senere samemisjonen). Resultatet av virksomheten ble en form for assimilasjon (Ween 2005). De som hadde håpet på at dette skulle bli en samisk skole, tok feil. I stedet ble skolen et redskap for forskningen (Dunfjeld 37). I følge Grethe Dunfjeld i kapittelet om samisk skole, skal Daniel Mortensson ha uttalt det slik «misjonen ønsket fornorskning fra issen til tærne» (Dunfjeld 2006:37), men kilde oppgis ikke.

I moderne tid har det vært sameskoler med internat i Dearn (Tärnaby i Sverige), Änge (Jämtland i Sverige), i Aarborte (Hattfjelldalen, Norge) og i Snåase (Snåsa i Norge). Samtidig kan man konstaterer at særlig i spredtbygde områder har det vist seg at internatskoler har virket identitetsbyggende og skapt samhold over store avstander (NOU 2018:16). På skolene ble det bygd nettverk, ikke bare av barn men også deres foreldre, sammen med ansatte.

2.9 Samiske forvaltningskommuner og ny offentlighet

Samelovens språkregler ble iverksatt i 1992 og de første kommunene i nord ble del av det samiske forvaltningsområdet, det vil si at samisk og norsk skal være likestilt i kommunen. I 2008

ble Snåsa kommune innlemmet i Forvaltningsområdet for samisk språk som første sørsamiske kommune. I dag er totalt fire norske kommuner i samiske forvaltningskommuner: Snåsa, Hatfjelldal, Røyrvik og Røros. Det har nå kommet forskning som viser effekten av at det finnes sørsamiske forvaltningskommuner. På oppdrag av Kommunal- og moderniseringsdepartementet har NORUT og Trøndelag forskning studert effekten av dette og sett nærmere på og diskutert sammenhengene mellom sørsamisk språk, kultur og næring ved hjelp av fire kontrasterende caser, henholdsvis to forvaltningskommuner for samisk språk med varierende fartstid (Snåsa og Røros), et bycase (Trondheim) og et prosjektcase (Elgå). Denne sammenligningen viser at det har betydning å være forvaltningskommune. Det skjerper de kommunale myndighetenes blikk på det samiske (Nygaard, Carlsson & Nilsen 2019:1). Deres funn viser at det samiske samfunnet selv har en avgjørende rolle i arbeidet. De undersøkte områdene og de tilhørende institusjonene og organisasjonene innenfor det samiske spiller en betydelig rolle i språkforsterkingsarbeidet. Det er likevel identifisert gjennomgående utfordringer med å rekruttere kompetente medarbeidere med sørsamisk språk- og kulturkompetanse (Nygaard, Carlsson & Nilsen 2019:1). I Norge har en forvaltningskommunestatus nesten automatisk innebåret at et samisk språksenter også har blitt etablert, fordi det norske Sametinget har egne midler til kommunale språksentre. På Røros var et språksenter etablert før man ble en samisk forvaltningskommune. På Snåsa ligger flere sørsamiske institusjoner, initiert av samer selv. Blant annet sameskolen, og museet Saemien sijte (1964). Også NRK Sápmis lokalkontor har ligget på Snåsa siden 1993.

I Sverige har strategien vært en helt annen enn den man har i Norge gjeldende samiske forvaltningskommuner. Den første samiske språkloven i Sverige (1999:1175) trådte i kraft åtte år senere enn i Norge, 1 april 2000. Den ga samer rett til å bruke samisk i kontakt med myndigheter og domstoler, og rett til barne- og eldreomsorg på eget språk, men rettighetene var begrenset til forvaltningskommunene Arjeplog, Gällivare, Jokkmokk og Kiruna. I praksis ble Åarjelsaepmie ekskludert, siden ingen sørsamiske kommuner var med i forvaltningsområdet. I 1.1.2010 ble alle kommuner i Åarjelsaepmie inkludert i det samiske forvaltningsområdet gjennom minoritetsspråksreformen, med unntak av områdene mot kysten der reindriften har sine vinterbeiter. Samtidig var det svenske veiverket og Lantmäteriet godt forberedt, og i løpet av noen måneder fikk Åarjelsaepmie skilt med samiske stedsnavn, så forandringen ble synlig for allmenheten.

Hva det innebærer å være en samisk forvaltningskommune i de to landene skal jeg ikke gå inn på, men Norge styrer mer i detalj hvordan pengene skal brukes. Forskjellen ligger i hvilke krav som finnes til en forvaltningskommune og hvor mye penger som følger forpliktelsen. Resultatet

er at det er store forskjeller på samisk barnehagetilbud, for eksempel. Minoritetsspråkreformen ga dessuten *Åarjelsaemieh* i Sverige flere nye institusjoner å forholde seg til i spørsmål som var designet for møte deres behov. *Samiskt språkcentrum* ble opprettet og er lokalisert i Staare og Dearna²¹ for å jobbe med informasjon og metodeutvikling for revitalisering av språk. At majoriteten av

Åarjelsaemie i Sverige ble innlemmet i det samiske forvaltningsområdet samtidig, hindret lokaliseringdebatter og skapte stort engasjement i andre samiske saker enn reindrift, noe som var svært positivt ettersom det inkluderte også de som er utenfor reindriften. De nye samiske forvaltningskommunene fikk i oppgave å opprette samiske samråd der det samiske sivilsamfunnet lokalt skulle gi uttrykk for sine behov og ønsker. Sammen med de nye oppgavene i forvaltningskommunen ble mange mennesker engasjerte på kommunalt nivå, på en helt annen måte enn tidligere, der sameforeninger og samebyer hadde vært veldig alene. Nå, snart ti år etterpå begynner sakene å finne sin form. Men uansett land og ambisjonsnivå hos kommunen, så har forvaltningskommunene skapt samiske jobber og flere samiske institusjoner.

3 Tidligere forskning

Dette arbeidet forsøker å gi innsikt i hvordan den sørsamiske offentlige samtalen fungerer, noe ingen tidligere har undersøkt. Det er skrevet en del om samisk media og den samiske offentlige samtale, men ikke fra et sørsamisk perspektiv (Berg 2001, Kolberg 2018, Markelin 2003, Pietikäinen 2008, Plaut 2014, Skogerbø 2000, Somby 2008). *Åarjelsaemieh* har ulike møter med offentligheten på flere nivåer. Tidligere forskning viser at *Åarjelsaemieh* har egne strategier for hvordan kommunikasjonen med den ikke-samiske befolkningen skjer. I en antropologisk studie av Saemien sijte sies der at i samtaler om møter med *daatjh* (ikke-samer), ble det understreket at sørsamene har utviklet en ikke-konflikt-tilnærming i sitt forhold til den ikke-samiske lokalbefolkningen og til ulike grupper i verden utenfor (Ween 2005:70). Ifølge Ween er dette en strategi som man må ha på mindre plasser, ved å «velge politiske smartere løsninger» (Ibid.) I forskningen kommer det ikke frem spesifikt hvilke møter man mener, men det kan hende at det er strategien på alle nivåer. Ny forskning som ser på leve- og arbeidsforhold for reindriftssamisk befolkning i *Åarjelsaemie*, gjort av Snefrid Møllersen viser at «Nesten alle rapporterer om erfaring med negative holdninger fra folk utenfor reindriften og fra media. En urovekkende stor andel rapporterer at de utsettes for diskriminering og kriminelle handlinger på grunn av sin reindriftssamiske tilhørighet (Møllersen 2018:44).

21 Østersund og Tärnaby

Innen spesialpedagogikk er det også interessante funn i møtet mellom det sørsamiske og det offentlige hjelpeapparatet gjort av Grethe Dunfjeld. Hennes arbeid konkluderer med at PP-tjenesten²² verken problematiserer eller bruker den samiske bakgrunnen til sine brukere i behandlingen, men velger «å behandle alle brukere likt», som vil si at tjenesten ikke tar hensyn til etnisitet eller kultur i sitt møte. Ellers er ett av funnene at «foreldrene opplever spesielt, er at alt samiske avhenger av deres innsats. Det oppleves fra samisk hold at det hele privatiseres ned til et familieproblem som hver enkelt må kjempe for (Dunfjeld s 50). Grethe Dunfjeld peker på at forutsetningen som det norske, i dette tilfellet PP-tjenesten legger til grunn, ikke er tilstede: At man har to likeverdige samfunn med samme tilgang på resurser, noe som ikke er tilfellet. Akkurat dette er hva Charles Husband (2017) problematiserer i sin forskning, der han konkluderer at dette synet på profesjonalitet skaper problemer i møte med etniske minoriteter. Et lignende resultat viser Sagka Danielsens masteroppgave i statsvitenskap, som med diskursanalyse har sett på dommene i Rørosområdet og viser at dominerende representasjoner og praksiser som kjennetegner rettstilstanden har satt reindriftssamene i en jevnt over dårligere stilling og forholdet er fortsatt avhengig av dominerende representasjoner og deres handlingsbetingelser (Danielsen 2013:84). Cecilie Myrnes har i sin masterstudie kommet fram til at reindrifta og bøndene har vært i stand til å holde konflikten innenfor næringsutøvelsen, til tross for påvirkningen fra makro- og mellomnivået. Reindrifta og jordbruket har klart å avgrense/begrense konfliktene til visse sider ved næringsutøvelsen der det er uenighet, det vil si annen næringsvirksomhet enn den tradisjonelle landbruksnæringen. Dermed har man oppnådd en saklig konflikt ved at man har isolert den og samtidig har man holdt alle andre samhandlingsfelt åpne (Myrnes 2010:96). Da den norske Makt- og demokratiutredningen ble gjort, skrev man om Sametinget i 2003 at «Selv om Sametinget representerer hele landet er det likevel en innebygd spenning mellom dette og geografisk representasjon med konsentrasjon om de typiske samiske bostedsområdene. Sametinget skal balansere konflikt og interesser internt i de sentrale samiske områdene og mellom de sentrale områdene i indre Finnmark og det samiske i det kystnære omlandet, der verken samisk språk eller symboler står så sterkt. En skal også balansere forholdet mellom nordsamer og de enda mer marginaliserte lule- og sørsamene». (Bjerkli & Selle 2005: 51).

Den samme problematikken står andre allsamiske institusjoner og samiske medier ovenfor. Områdene som ligger mellom det sør – og lulesamiske området, altså de ume- og pitesamiske områdene er kanskje enda mer marginaliserte, da de ikke omtales i forskningen og områdene beskrives verken som språk- og symbolsvakt eller sterkt, noe som forsterker inntrykket av at de virkelig er marginaliserte. Uansett handler dette arbeidet om *áarjelsaemieh*, mitt arbeid kan

22 Pedagogisk-psykologisk tjeneste er en kommunal eller fylkeskommunal rådgivende tjeneste for spesialundervisning.

forhåpentligvis være et bidrag til å utdype hva denne spenningen Bjerklig og Selle påpeker kan bety i et sørsamisk perspektiv. Hva samene selv legger i et samisk demokratisk system og hvilke forventninger de har til det, er det hittil begrenset kunnskap om (Balto 2016:4), og hva sørsamene mener om samme sak er det enda mindre kunnskaper om.

Selv om det finnes lite systematisk forskning på det samiske sivilsamfunnet, vet vi at det formelt organiserte samiske sivilsamfunnet er relativt begrenset med hensyn til omfang og differensiering (Bjerkli og Selle 2004; Selle 2011) Det samiske grunnplanet, eller den samiske grasrota om man vil, er svakt representert i et eget samisk organisasjonssamfunn. Denne forskningen kommer også fram til at samer jobber svært lite i nettverksbasert frivillig arbeid (Falch og Selle 2018: 178). Mine funn kan tyde på noe annet da jeg mener at man i denne forskningen kan ha ignorert viktige samiske tradisjonelle strukturer, som ikke passer inn i noen av kategoriene forskningen har brukt.

Áila Márge Balto Varsi har i en masteroppgave undersøkt tillit til Sametinget ved statistiske analyser. Et annet, og ikke så uventet funn, var at både mye bruk av samiske medier og følelse av samisk tilhørighet bidrar til å løfte tillitsnivået. Samtidig viser bakgrunns materialet at disse variablene påvirker hverandre positivt (Balto 2011: 89). Noe som kan være noe å stusse over da sørsamene ikke kan sies å ha tilgang til et slikt godt medietilbud, men samtidig viser tillitstudien at sørsamene har høyere tillit til Sametinget enn andre områder. Den bivariante modellen ga imidlertid et noe uventet bilde, hvor velgere i Vesthavet og Sørsamisk valgkrets hadde mer tillit enn referansegruppen fra Sør-Norge (Balto 2011).

Det finnes studier som viser til samisk representasjon i norske medier så vel som samiske medier, og nylig har det tilkommet en studie av Kolberg (2019) som spesifikt viser hvordan årjelsaemieh er representerte i trønderske, norske lokalaviser de siste hundre år, nærmere bestemt i Innherred som ligger innerst i Trondhjemsfjorden. En del studier er gjort på hvordan samiske saker er dekket av nyhetsmedier, hovedvekt ligger på nordsamiske forhold. En klassiker på området er Eli Skogerbøs analyse av dekkningen av samiske saker i riksdekkende og regionale nyhetsmedier i to uker i 1999. En av hennes konklusjoner er blant annet at de norske mediene «langt på vei preges av stereotypiske eller konfliktfylte framstillinger» av samiske saker. På anmodning fra Kommunal og Regiondepartementene har Bård A. Berg i 2001 gjort en studie hvor han undersøkte holdninger til samer og samiske spørsmål i norske aviser. Det som kunne fastslås er at interessen for samiske spørsmål naturlig nok er større jo lenger nord man kommer, og størst i Finnmark. Mest positiv omtale får kategorien «Språk og skole; forskning og høyere

utdanning; kultur; media; kirke». Mest negativt omtales reindriften, av mange ansett som samenes kulturbærende næring» (Berg 2011: 2-3). I Bergs materiale inngår Nordlys, det gjør den også i Arne Johansen Ijäs undersøkelse av dekningen av saker med samisk hovedfokus i avisa *Nordlys* og *Dagsrevyen* i perioden 1970–2000. Fra å være nesten usynlige i *Nordlys*, blir de mer synlige i tiden før og etter Alta-saken, og at *Nordlys* i årene etter Alta, til tross for at stoffmengden gikk noe ned igjen, begynte å vise større interesse for samisk kultur og samfunn. En kritisk diskursanalyse av Sari Pietikäinen viser hvordan samer er representert i hovedstadsavisa *Helsingin Sanomat* i perioden 1985–1993. Samme metode har Anna-Lill Ledman i sin doktorgradsavhandling fra 2012, der hun belyser hvordan samiske kvinner er blitt representert i svensk og samisk presse. Lars Lien og Madeleine Zetterlund Stenhammer tar opp hvordan minoriteter og urfolk blir omtalt i norske medier fra 1900 til andre verdenskrig. Deres konklusjon er at samene kommer delvis i skyggen av andre minoriteter som behandles (2017). Studien deres har et relativt langt tidsspenn, slik at det delvis sammenfaller med en nyere studie av hvordan sørsamiske saker blir presentert av nord-trønderske lokalaviser av Asbjørn Kolberg (2019). Lars Lien tar opp trøndelagspressens dekning av samenes første landsmøte i Trondheim 1917. Med «trøndelagspressen» menes trondheimsaviser. Før det er det skrevet lite eller ingenting om hvordan sørsamene framstilles i nyhetsmedier. Kolberg konkluderer med at pressedekningen er relativt snill og at de rasistiske tankestrømningene ikke finner veien inn i pressen. Det begynner å finnes en del forskning på majoritetsmedienes dekning av samiske forhold. Derimot er det mindre forskning på innholdet i samiske medier. Det som finnes er analyse hovedsaklig av nordsamiske medier. Katri Somby har i sin mastergrad i historie analysert innholdet i Nuorttanaste (2008). Den sørsamiske mediesituasjonen har ofte svært enkle konklusjoner, der mangelen på utdannede journalister som behersker sørsamisk, ofte presenteres som forklaringen på hvorfor mediatilbudet ser ut som det gjør. Det er også forklaringen til hvorfor det er så lite nyheter fra det sør- og lulesamiske området i Oddasat (Kalstad 2003). Det er ikke gjort noen innholdsanalyse av samiske mediers dekning fra Åarjelsaepmie, eller innholdsanalyse av sørsamiske medier, utover Johan Ailo Kalstads bacheloroppgave. Forskningen som blant annet har sett på samiske mediers dekning av Sametingsvalgene viser at en av de største forskjellene er bruken av språk i valgdekningen (Josefsen, Skogerbø & Vestli 2017). Mens NRK Sápmi dekket valget i all hovedsak på samisk på radio, sendte SR Sameradioen nyheter på og det meste av valgdekningen på svensk. [...] NRK Sápmi var en samiskspråklig arena for samepolitikken, mens den samepolitiske arenaen i hovedsak var svensksspråklig i de samiske allmennkringkasterne i Sverige (Josefsen, Skogerbø & Vestli 2017:120). Jeg må gå ut fra at man mener nordsamisk når man skriver samisk, siden det ikke spesifiseres. Om dette er et resultat av hvordan Sametingsvalget organiseres med hele Sverige som valgområde, vites ikke. Dette språklige valget in-

nebærer i alle fall at årjelsaemieh på svensk side ikke ekskluderes av en offentlig samtale, slik tilfellet kan være på norsk side.

3 Forskningsdesign og metodologi

3.1 Metode og utvalg

Da jeg skulle identifisere de sørsamiske lederne for å gjøre et utvalg, begynte jobben med å kartlegge det sørsamiske samfunnet på organisasjonsnivå. Når jeg metodisk gikk til verks identifiserte jeg nesten åtti formelle ledere, tross at sørsamer i uformelle samtaler om sørsamiske ledere hadde store problemer med å identifisere sørsamiske ledere. Da jeg var i gang med å gjøre utvalget, hadde jeg uformelle samtaler med årjel-saemieh for å høre hvem de identifiserte som sørsamiske ledere. Disse uformelle samtalene var viktige, fordi det ga meg pekepinn på at det finnes ledere som ikke ble nevnt og som jeg hadde forventet skulle komme opp i samtaler om sørsamiske ledere. Lederne jeg har identifisert leder interesseorganisasjoner, sijth eller institusjoner med samisk profil og sametingsrepresentanter. Samiske medarbeidere med forvaltningsoppgaver for samiske forvaltningskommuner eller samiske bedrifter er ikke inkludert, til tross for at de leder det kommunale arbeidet med samiske spørsmål. Hadde de vært inkludert hadde tallet vært enda høyere. Det blir viktig å analysere hvorfor vi er så blinde for lederskapet i Åarjelsaepmie. Jeg skriver «vi» bevisst, fordi som tidligere journalist og programleder i Åarjelsaepmie har også jeg vært blind for bredden og mengden av organisasjoner og institusjoner. Tallet er mye større enn forventet og langt høyere enn både jeg selv og mange andre godt kvalifiserte gjettere trodde. En løsning kunne vært å intervju «vanlige mennesker», men risikoen var at de ikke skulle ha erfaringer med både samisk og majoritetesmedia, noe jeg var ute etter for å gi innsikt i kontakten med journalister og ulike redaksjoner.

Av de identifiserte lederne foretok jeg meg et strategisk utvalg. Strategisk utvalg vil også være å foretrekke hvis utvalget som skal trekkes er lite (Halvorsen 2008:164). Halvorsen poengterer at utvelging av få undersøkelsesenheter ofte vil ha et element av selvutvelging ved seg fordi de som sier ja til å delta i en kvalitativ undersøkelse, ofte vil være vesensforskjellige fra de som nekter å delta (ibid. 2008:164). Utvalget består av brukere av samisk offentlig sfære i Åarjelsaepmie, uansett nasjonalstat og det er like mange fra Norge og Sverige. Utvalget som er gjort er basert på følgende inkluderingskriterier: Personen er a) en samisk leder b) vises i media som kommenterer samiske problemstillinger og / eller c) deltar ofte i sosialt media diskusjon om samiske problemstillinger c) kan forventes å delta i samisk offentlig sfære. Bland disse gjorde

jeg en ekspertvurdering for å velge et så representativt utvalg som mulig ut av samplingsuniverset (Robinson, 2014: 32). Det var viktig at det var personer fra begge sider av grensen, og at det var både kvinner og menn. Siden en i kvalitative tilnærminger er opptatt av å gå i dybden og få en helhetsforståelse, bør ikke utvalget være større enn at det er mulig å gjennomføre dyppløyende analyser (Thagaard 1998 i Halvorsen 2008:165). Seks ledere er intervjuet i prosjektet og informantene deltok etter premissene for informert samtykke. Tross at de intervjuede i dette tilfellet bare er seks gir de likevel en bred innsikt i temaet. Når man diskuterer representativitet i kvalitative intervjuer på dette viset bruker man å snakke om at man skal oppnå en metthet (Ahrne & Svensson 2011:44), men her er det snakk om så lite utvalg at jeg ikke kan påstå at metthet oppnås. Det kan ikke utelukkes at resultatet hadde vært noe annerledes med et annet utvalg. Spesielt interessant hadde det vært å se hvordan journalister opplever den sørsamiske offentligheten.

Majoriteten av intervjuene er gjennomført på internett via Universitetsnettets system for online-møter, der vi kunne se og høre hverandre. Jeg valgte å bruke Universitetsnettets program Adobe connect, fordi systemet har opptaksmuligheter, god lagringskapasitet og høy grad av sikkerhet. Å gjøre intervjuer online var mulig å gjennomføre fordi jeg har lang erfaring av å gjøre intervjuer på distanse, og hadde kjennskap til informantene før.

Erfaringene fra pilotintervjuet med den opprinnelige intervjuguiden var at noen av spørsmålene var upresise og svarene ble svevende. Disse ble omformulert til færre og mer presise spørsmål. Svarene ble tydeligere og denne erfaringen gjorde at jeg strukturerte intervjuet etter dette. Den endelige versjonen av intervjuguiden er på 22 spørsmål. Intervjuguiden finnes i både svensk og norsk versjon, begge er med som vedlegg. Pilotintervjuet er likevel inkludert i dataene og er inkludert fordi det belyste spesielt de lukkede sfærene hvor samene møter storsamfunnet godt. Intervjuene har en lengde på ca. 1,5 time. Intervjuguiden inneholder noen påstander som er valgfri å bruke. Påstandene gir deltagerne mulighet til å tenke fritt rundt noe de kanskje selv ikke har tenkt på. En slik påstand som jeg testet med to av mine svenske deltagere var «sørsamiske sametingsrepresentanter snakker ikke for sine egne, men velger å snakke for hele Sápmi». Innholdet og egenskapene i urfolkmetodikkens innhold kan omfatte forskningsmessige forberedelser, dekoloniserende etikk, kunnskapsinnsamling, skape mening og «gi tilbake» (Evjen, B. & Shanley, K. 2014:64). Hele forskningsdesignet bygger på at årjelsaemieh skal ha nytte av forskningen og få en mulighet til å se sitt samfunn i et perspektiv utenforstående kanskje ikke skulle gjøre. Intervjuene er også gjennomført på språk utenforstående skulle ha vanskeligheter med å forstå. «Buaregh!» «Buaregh, buaregh – guktie datnine?²³» - de tradisjonelle hilsningsfrasene er viktige og alle intervjuene begynner slik, noe som er naturlig for oss alle.

23 Hilsningsfraser på sørsamisk

Når de første to intervjuene var ferdige, spurte jeg spontant «Hva syns du vi skal eller kan gjøre for å forandre situasjonen? Kan jeg gjøre noe?». Samtalene hadde vært alvorlige og tøffe, så jeg hadde et behov for å avslutte samtalen i en positiv ånd og se framover. Slik ble avslutningen konstruktiv og løsningsorientert. Det følte bra og jeg besluttet å inkludere spørsmålet i intervjuguiden. Sammen se framover og sammen ta ansvar for å finne løsninger var viktig for meg. Med tanke på at folk hadde delt sine tøffe erfaringer som mange følte at det var godt å ventilere, og vi ikke var på samme plass, var det viktig å avslutte intervjuet i god ånd. For meg er spesielt dette et spørsmål som knytter seg sterkt til urfolksmetodologiens «giving back» prinsipp (Evjen & Shanley 2014). Jeg har brukt en hermeneutisk fenomenologisk forskningsmetode hvor fortløpning av mening står sentralt. Analysen er basert på kvalitativ innholdsanalysemetode som har som mål å gi forståelse av hvordan informantene gir mening og innhold til et opplevd fenomen. Det betyr at alle intervjuene er lest for å få en oversikt over materialet og for å identifisere meningsenheter knyttet til problemstillingen. Hvert intervju ble lest gjennom nøye. Uttalelser som kunne relateres til offentlig samtale ble identifisert som meningsbærende enheter. De meningsbærende enhetene ble systematisert og kodet med utgangspunkt i likheter og forskjeller, og sortert i kategorier. Kategorier med sammenfallende innhold ble samlet under noen hovedtemaer. Deltagerne er ganske samstemmige i intervjuene, men har hovedtyngdepunktet på litt ulike deler, alt etter hvilke erfaringer de har. Spesielt hva gjelder temaene som går på medieerfaringer er det de helt samstemmige og det samme gjelder behov. De opplyser dessuten hverandre, på den måten at der den ene er litt vag på litt tabuaktige temaer, sier den andre mere som kan brukes som en forklaring. Tross at jeg intervjuer sørsamiske ledere, så er det verdt å diskutere om disse kan telle som elite-intervjuer (Kvale 2010: 70). Mer om dette i analysen.

3.2 Språklige valg

Denne masteroppgaven er del av et internasjonalt masterprogram, og skal ifølge læreplanen skrives på enten samisk eller engelsk. Kuokkanen reflekterer over hva forskning har gjort med urfolkssamfunn, der spesielt at forskningen har tatt kunnskap ut av disse samfunn uten å gi tilbake. Med begrunnelse i urfolksmetodologi der «Giving back» er et viktig prinsipp har jeg søkt om å skrive denne oppgaven på et språk folk har mulighet til å forstå. Åarjelsaemieh skal ha muligheten til å selv lese hva jeg har skrevet om sitt samfunn og ha sjansen til å reflektere over mine slutninger, uten min innblanding, så av Sámi Allaskuvla har jeg fått en særskilt tillatelse til å skrive denne oppgaven på et nordisk språk, svensk eller norsk. Denne mulighet ville ikke alle ha om jeg skrev på avansert akademisk engelsk eller en moderne akademisk åarjelsaemien. Det sistnevnte vet jeg ikke om jeg hadde vært i stand til. Det hadde i hvert fall tatt betydelig lengre tid. Denne masteren er gjennomført på tre språk: Intervjuene er gjort på norsk, svensk og

åarjelsaemien. De er i all hovedsak gjort på svensk og norsk, språkene som deltagerne behersker best, ifølge svarene de ga når jeg ba de om å vurdere sine språkkunnskaper. Informantene har med største selvfølgelighet brukt sørsamiske begrep og uttrykk, noe som er helt vanlig i det sørsamiske samfunnet, slik jeg har beskrevet i innledningen (se side 8). Var deltagerne spesielt kritiske eller følelsesladede kom det iblant hele setninger på sørsamisk noe som heldigvis var uproblematisk, siden jeg behersker sørsamisk. Jeg vil også muntlig presentere mitt arbeid i det som finns av offentligheter i det sørsamiske samfunnet, for å gi folk muligheten til å stille spørsmål og diskutere funnene.

Hva innebærer det å skrive om sørsamer på norsk, for meg? Når jeg bruker begrep som sørsamisk, sørsame, sørsameland om oss – så hører jeg stemmen til en fremmed i mitt hode. Stemmen til en som prater om oss, og som jeg må *overforklare* meg for. En situasjon der jeg må bruke mer tid på å forklare kontekst og betydninger av historie, symboler, etc enn å fortelle selve historien. Det var en følelse jeg måtte riste av meg. Derfor bruker jeg begrep som åarjelsaemie (sørsame), åarjelsaemien (sørsamisk) og Åarjelsaepmie (det sørsamiske området), for å slippe den belærende stemmen som forteller om hvordan sørsamer er og hvordan de har det. Denne måten å snakke på, med såkalt kodebytte, er vanlig blant sørsamer, spesielt om man ikke behersker sørsamisk fullt ut. Det er en måte å signalisere på hvem man er. Det er vanskelig å prate om sørsamer, når jeg identifiserer meg som åarjelsaemie. Spesielt viktig er det å bruke sørsamisk i de innledende kapitlene der jeg må gi utenforstående lesere en introduksjon til selvfølgeligheter.

3.3 Anonymisering

Siden Åarjelsaepmie ikke er så stort, kjente deltagerne til meg gjennom bekjente og min tidligere jobber der jeg hadde mye å gjøre med Åarjelsaepmie. At valg av plass påvirker intervjuet vet jeg fra mine erfaringer som journalist. En av deltagerne uttrykte at hen var glad at jeg ikke kom hjem til hen, siden den langveis gjest fra Kautokeino lett skulle identifisere vedkommende i mitt masterprosjekt. Det kan også henge sammen med et annet fenomen. Om et intervju ikke er naturlig tilknyttet til en viss arbeidsplass eller organisasjon blir det ofte aktuelt å holde til hjemme hos den som intervjues. Dette kan iblant være følsomt og det er vanligere at mennesker avstår å stille opp i intervjuer om de skal skje i hjemmemiljøet (Ahrne & Svensson 2011:45). Å ha meg på besøk skulle kunne ledet til at mine informanter kunne ha blitt identifisert av mitt besøk, i små avsidesliggende områder med lite folk og der folk bor nære hverandre. Onlineintervjuer var en fordel for deres anonymitet. En annen var opptatt av at et online intervju er miljøbesparende, da alternativet var at jeg skulle ha kjørt bil hundre mil en vei for å gjennom-

føre intervjuet. Forskjellen på intervjuene gjennomført online og i et virkelig møte, er marginale. Intervjuene som er gjennomført i møte med hverandre, er kortere – men samlet sett har jeg brukt lengre tid på dem fordi det går mer tid til innledende samtale.

I begynnelsen av hvert intervju gikk jeg gjennom samtykkeskjemaet. De ble informert om hvordan anonymiseringen skulle skje og at de til enhver tid før publisering har mulighet til å trekke tilbake intervjuet. For at mine deltagere skulle være rimelig sikre på at de forblir anonyme gjorde jeg tidlig noen valg. Deltagernes kjønn oppgis ikke og ikke hvilket land de er fra. I intervjuene siteres de kun som «intervju nr. 1, 2, osv». I norsk har man kjønnede personlige pronomen, men jeg bruker pronomenet «hen» for å ikke avsløre kjønn. I sitat der deltagerne nevner sin arbeidsplass eller andre institusjoner med navn, har jeg skrevet [institusjon] eller [posisjon]. Alle sitat er oversatte til norsk, slik at nasjonalitet ikke avsløres.

Ett av intervjuene finnes det et opptak av med meget dårlig kvalitet, fordi nettet hos en av deltagerne var for dårlig. Jeg valgte likevel å gjennomføre det via telefon, samtidig som jeg spilte inn det via universitetsnettet og tok nøye håndskrevne notater under intervjuet. Dette intervjuet ble sendt til vedkommende for at hen skulle få muligheten til å se om notatene er gode nok. Jeg fikk også et reisestipend²⁴ og brukte det for å gjennomføre noen av intervjuene tilstede fordi jeg ville se om intervjuene endret karakter og slik sjekke materialets kvalitet. Jeg vil si at intervjuene har samme karakter og har samme kvalitet. Derimot gjorde reisen til det sørsamiske området at analysearbeidet fikk fart på seg, når man tar plass i den sammenhengen og med egne øyne kan oppleve situasjoner som beskrevet av deltagerne.

Intervjuene ble gjennomført i en to måneders periode. Under intervjuene tok jeg så nøyaktige notater som mulig. Straks jeg var ferdig med intervjuet overførte jeg de håndskrevne notatene til datamaskinen, mens intervjuet var ferskt i minnet. Disse overførte jeg til kodingsprogrammet NVivo hvor jeg transkriberte intervjuene mer nøyaktig. For meg var det en god prosess, da det ga meg mulighet til å gå igjennom intervjuene flere ganger, men på ulike måter og tilnærming. Noen av intervjuene gruet jeg meg til å transkribere og det gikk dager før jeg var i stand til å gå gjennom materialet og transkribere. Temaene var for tøffe, og realitetene så krasse. Og iblant ble jeg bekymret for det sørsamiske samfunnet som helhet. Noen intervjuer gjorde meg i tvil om jeg hadde valgt rett informant da jeg syntes de snakket utenfor tema og jeg syntes først ikke at de ga oppgaven noe særlig, men under koding og analyse oppdaget jeg hvor feil jeg hadde tatt. Det var disse intervjuene som ga et spesielt godt innblikk i hva som skjer når media dekker samfunnet så dårlig.

²⁴ Stipend fra Sámi journalisttaid searvi.

Det var overveldende å ha alle intervjuene ferdigtranskriberte. Den store jobben å organisere mengdene av data fra intervjuene på en måte som er lett å bruke senere, står foran en. Organiseringen begynte med åpen koding. Åpen koding viser til prosessen med å bryte ned data til temaer, mønstre og konsepter som skaper en meningsfull historie av datamengdene (Chilisa 2011:214). Programmet jeg brukte til koding var svært nyttig og ga meg en viss følelse av kontroll på prosessen, da det var lett å spore tilbake. Jeg har hatt en datadrevet tilnærming til koding, og gjorde empiriutviklede koder. Det er en prosess der jeg forsøkte la materialet tale for seg, og ikke konsentrere meg om å finne temaer styrt av mitt teorivalg. Kodene varierte til å begynne med fra 17 – 20 stykker, men jeg endte opp med femten koder. Eksempler på det er *samisk maktrelasjon, intern sørsamisk arena, samisk offentlig samtale, rolle og representasjon*. Hva gjaldt medieerfaringer, både med majoritetsmedier og samiske medier var det ingen større overraskelser. Den store overraskelsen kom i analysen av det sørsamiske interne rommet, som er så lukket og hvor deltagerne beskriver konsekvensene av å ikke ha medier som rapporterer fra området på en seriøs måte.

I casestudier er det vanlig at hypoteser og teoretisk relevans kommer underveis (Andersen 1997:16), noe som er betegnende for prosessen jeg har hatt. Selv om noen ideer eksisterte om hvilke teorier som var aktuelle, har prosessen med å finne relevant teori skjedd gradvis. Case studier gir fleksibilitet med hensyn til teoretisk design. Det er en deduktiv prosess som skaper mulighet til å nyanser begreper og hovedsammenhenger (Andersen 1997:56). Dette er en strategi som fungerer utmerket i dette caset, mye fordi man ikke vet så mye om informasjonsflyt og bruk av media i sørsamisk område. Casestudiestrategier er kontekstorienterte. Der adferd viser til institusjonelle forhold og kontekst fungerer som uavhengig variabel (Andersen 97: 30). Dette er et case, men hva det er et case av er det mest spennende spørsmålet, og noe jeg skal forsøke å besvare i avslutningen. Fordelen med case studier at det gir stor fleksibilitet med hensyn til teoretisk design, noe jeg virkelig har behøvd i prosessen. Det har vært ting i dataene som har vært svært vanskelige å forstå, siden noen av fenomenene ikke er beskrevet i de vanlige teoriene om offentlighet.

3.4 Å være en del av data

Under intervjuer hendte det at informantene refererte til episoder eller situasjoner der jeg var på jobb for SR Sameradioen og SVT Sápmi, noe jeg også var åpen om i mine spørsmål.

Samiske medier er svært personavhengige. Du må se lenge etter noen som ønsker å løfte sørsamisk kultur og verdier. Det er du da. Å ha noen som forstår og kan gjøre det sørsam-

iske samfunnslivet, er vanskelig. Men ellers er samiske medier preget av samme retorikk (som svenske medier). Intervju 2

Andre ganger var de ikke klar over at det var jeg som hadde vært reporter. I slike situasjoner lot jeg deltageren fritt og uten avbrytelse fortelle sin mening om både rapportering og prioritering, før jeg åpent fortalte at dette var episoder og hendelser jeg hadde vært involvert i gjennom min tidligere jobb. Dette åpnet opp for gode samtaler om prioriteringer og utfordringer i journalistikken noe som ga meg god innsyn i hvilke kunnskaper de har om journalistikk og medieproduksjon, men også deres forventninger.

4 Teoretisk ramme

Skal man i forskning om samiske offentlige samtaler oppnå det blant annet Linda Tuhiwai Smith påstår om urfolksmetodologi, så må også en samisk forsker ta hensyn til samisk filosofi og livssyn, og på alvor bruke samenes tanker, kultur og kunnskap i forskning (Smith 2008: 39, vrd. Kuokkanen 2009: 42-48). Rauna Kuokkanen beskriver noen deler som viktige i en slik prosess; verdier og verdenssyn, erfaring er kunnskap, holistisk, kollektivt mål og kritikk og kritisk forståelse (Kuokkanen 2009: 44-47). Det skal jeg prøve å gjøre i valg av teori, men utfordringen i min masteroppgave er mye av den samme som i resten av urfolkssamfunnene. Systemene man fungerer og lever i, spesielt offisielt, er grunnlagt på basen av vestlige systemer og ideer som demokrati. Derfor er mine teorivalg en god blanding av disse.

4.1 Rettigheter og friheter

I denne masteroppgaven skal jeg ta for meg de mest sentrale rettighetene i forhold til det offentlige rom, der både medier og språk er sentrale deler. Egne medier for den samiske befolkningen kan begrunnes både demokratiteoretisk og rettighetsteoretisk med at medier skaper kulturell tilhørighet og gir muligheten til å delta i samfunnsdebatten (Skogerbø 2003: 365). Åarjelsaemieh har rettigheter både som individer og som borgere i demokratiske stater, samt kollektive rettigheter som et folk. Ifølge Eli Skogerbø er kommunikative rettigheter utover ytrings- og pressefrihet så langt i liten grad nedfelt blant sentrale urfolks- og minoritetsrettigheter i 2003, men jevnlig oppe til diskusjon i UNESCO. Da FNs generalforsamling den 13. september 2007 vedtok en felles urfolkserklæring, forandret de ikke de kommunikative rettighetene, men bekrefter kun de mediale rettighetene som urfolk allerede har gjennom andre menneskerettigheter og konvensjoner. Urfolksdeklarasjonen fastslår at urfolk har rett til å opprette sine egne medier

på sine egne språk og statene skal treffe effektive tiltak for å sikre at statseide medier på tilbørlig vis gjenspeiler urfolks kulturelle mangfold. Statene bør, uten at det er til hinder for å sikre full ytringsfrihet, oppmuntre privateide medier til å speile urfolks kulturelle mangfold på en fullgod måte (UNPFII). Den rettslige beskyttelse av ytringsfriheten har først og fremst vært en garanti for at ikke stater, formelt eller reelt, skal begrense eller gripe inn i individers ytringsfrihet. Slik har ytringsfriheten vært en negativ rettighet – en individuell rett til fravær av statlig inngripen (Kierulf, Gisle og Elden 2018). Rettslig ytringsfrihet stiller også noen krav til staters innsats for å sikre ytringsfriheten *positivt*. Et slikt eksempel er den europeiske konvensjonen for landsdels- og minoritetsspråk. Både Norge og Sverige²⁵ har ratifisert den, men med ulike beskyttelse for samisk. Norge har dessuten ulik beskyttelse for de ulike samiske variantene²⁶.

Dette kan for eksempel være gjennom lover som forbyr trusler om vold mot dem som bruker sin ytringsfrihet og ved at man har et rettsapparat som kan håndheve ytringsfrihetsbrudd (ibid.). Dersom ytringsfriheten skal ha samme verdi for alle, må det også finnes kommunikasjonskanaler som ivaretar minoritetenes politiske og kulturelle egenart. Det er dette som også kalles infrastrukturkravet (NOU 1999:27). De språklige rettighetene deres kan skape visse dilemmaer fordi det først og fremst er gjennom disse at nasjonalstatene har forpliktelsene ovenfor åarjelsaemieh, som de kan oppfylle gjennom sine mediepolitiske virkemidler.

4.2 Ledelse og makt

På åarjelsaemien kalles ledere *åejviah* og ordet betyr også hode, slik det gjør i engelsk, som i «head of». Å være *åejvie* innebærer å ha oversikt og styre hva resten av kroppen gjør. Informantene i denne oppgaven er alle formelle ledere, men det er ikke deres lederskap jeg skal analysere, men deres erfaringer fra offentlig samtale og meningsbrytning. Elite er en minoritet i et samfunn som på ett eller flere områder opptre som autoritet innad, overfor det øvrige samfunn, og som talsmann utad, overfor omverdenen. (Berg 2018). Så spørsmålet er om jeg forholder meg til en elite? I skapningen av en nasjonal kollektiv identitet har eliten, de intellektuelle, hatt en sentral funksjon (Zachariassen 2012:19). Eliten har nødvendigvis altså ikke et formelt ansvar, men kan ha makt på andre måter (Berg 2018). For urfolksteori om lederskap, har jeg sett mot Australia. En artikkel med tittelen *Currents of Culture* (Gorringer og Graham

25 Sveriges ratifiseringsdokument: https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/148/declarations?p_auth=gyRAEKFl&_coconventions_WAR_coeconventionsportlet_enVigueur=false&_coconventions_WAR_coeconventionsportlet_searchBy=state&_coconventions_WAR_coeconventionsportlet_codePays=SWE&_coconventions_WAR_coeconventionsportlet_codeNature=10

26 Norges ratifiseringsdokument: https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/148/declarations?p_auth=gyRAEKFl&_coconventions_WAR_coeconventionsportlet_enVigueur=false&_coconventions_WAR_coeconventionsportlet_searchBy=state&_coconventions_WAR_coeconventionsportlet_codePays=NOR&_coconventions_WAR_coeconventionsportlet_codeNature=10

2005) presenterer et synspunkt der de mener det er en konstant vestlig innflytelse på urfolks lederstil (Gorringe og Graham, 2005) i Gorringe i 2008:5). Han bygger på en teori presentert av Pearson om hvordan urfolk tenderer å kopiere majoritetens lederskap i urfolksspørsmål, der kategoriene handler om hvilket syn lederskapet har på f.eks. urfolk. Han presenterer Gorringe egne kategorier, ut ifra ledernes posisjoner i forhold til majoriteten. Gorringe bruker en lignelse for å illustrere de ulike lederkategoriene. Ifølge han oppstår problemet imidlertid når man prøver å håndtere virkningen av relasjoner innenfor og over urfolks kulturelle grenser. Enkelte ledere kan oppfattes som om de forsøker å selge ut seg på den urfolkskampen, mens andre kanskje ser ut til å være løsrivende i kampen - men det er også en annen gruppe ledere som driver kampen på måter som ofte vekker ubehag i andre grupper (Gorringe 2008:5). Dette er relasjoner eller friksjoner som også sørsamiske ledere må håndtere, men hvordan de gjør det vet man lite om. Dette har en relasjon til hvordan intern kritikk fungerer, noe jeg kommer inn på i teorien om samisk retorikk.

Antonio Gramscis teorier om kulturelt hegemoni belyser analysen i denne oppgaven på et overordnet plan. I sine arbeider drøfter han hvordan stater i den vestlige verden blir dominert av en gruppe, hvordan en dominerende elite vokser frem, relasjonen mellom de herskende og de underordnede, og hvordan hegemoniet blir utviklet og vedlikeholdt (Zachariassen 2012:15). Kulturelt hegemoni handler i grunn om makt; hvordan komme til, og holde på makt. Eliter rekrutteres på ulike måter. I tradisjonelle samfunn spiller ofte familietilknytning en avgjørende rolle og der fødes man til eliteposisjoner (Berg 2018). Graden av rivalisering og/eller samarbeid og inngifte mellom ulike eliter har stått sentralt i en del av forskningen på området, i likhet med elitedannelser på ulike nivåer, for eksempel i organisasjoner og lokalsamfunn (Berg 2018). I moderne samfunn er det mer vanlig at ytelser og prestasjoner har avgjørende betydning for om en person kan oppnå å bli medlem av en elite eller ikke (Berg 2018). Formelle ledere velges på grunn av sin kompetanse og/eller personlige evner. Det er en klar sammenheng mellom eliten og den offentlige samtalen, da eliten ofte er ledende i offentlige samtaler. Uansett, hos Gramsci er hegemoni ikke noe som ligger fast eller kommer som direkte følge av den økonomiske posisjonen til den dominerende gruppa; hegemoni må hele tiden reproduseres og utvikles gjennom menneskelig handling, og da først og fremst gjennom ulike typer kulturelle virkemidler (Gramsci 1991:40-42 i Zachariassen 2012:15). Bruken av Gramsci er i denne oppgaven ikke en testing av hans teori, men jeg bruker hans begreper og tanker for å reflektere over makt og avmakt.

4.3 Journalistikk og mediene

Engasjement i kritiske diskurser, produsert av store offentlige sfærer, er et konstitutivt element i moderne samfunnsliv (Boken om Sametinget 2018). En grunn til at det likevel snakkes om den politiske offentlighet i bestemt form er at mediene har en interaksjon seg imellom ved at det som blir tatt opp i TV, henviser til det som har stått i avisene, som igjen har referanse til debatter i radio, osv (Taylor 1995b:259, i Oskal 2003: 320). Medier handler ikke bare om å finne beste mulige argumenter for utviklingen av samfunnet, men det fyller også en annen funksjon. En forutsetning for en nasjonal identitet er tanken om et nasjonalt felleskap. Benedict Anderson, har pekt på at nasjonen er et politisk og romslig avgrensa *forestilt felleskap*.

«Det er forestilt fordi medlemmene i selv de minste nasjonene bare kjenner et fåtall av sine medborgere. [...] likevel vil de være i stand til å forestille seg at de er medlemmer av det samme felleskapet.»

I Benedict Andersons teori om foresstilte felleskap har oppkomsten av et offentlig ordskifte en sentral plass. «En forutsetning for et offentlig språk var et folkespråk. [...] En annen forutsetning var aviser som på den ene siden skapte en felles nasjonal identitet og på den andre siden gjorde det mulig å skape og vedlikeholde følelsen av felleskap utover de en objektivt kjenner eller er nær» (Anderson 1996:41-56 i Zachariassen 2012:20). Hva om man ikke har et offentlig ordskifte? Skal man snakke om urfolksjournalistikk, må man før noe annet se hva som ligger i seg begrepene urfolk og journalistikk. Begge begrepene er ikke klart definerte begrep, men er relativt flytende. Det finnes ingen klar og utvetydig definisjon på urfolk, men den meste kjente er kjent som Cobo-definisjonen.²⁷ Selv med såpass løse kriterier som Cobo-definisjonen har, er det svært ulike folkeslag som defineres som urbefolkninger. Fra urfolkssamfunnene er det heller ikke et ønske om svært strikte definisjoner, men derimot kan det være harde diskusjoner om visse folk kan kalles urbefolkninger fordi de på 2000-tallet har et levesett som er svært likt majoritetens. Dette er også tilfellet med sørsamene, som er definert som urbefolkning i både Norge og Sverige. Derfor er ikke diskusjonene om hvilke som er urbefolkning den mest relevante for mitt arbeid, men det er viktig å belyse at en slik diskusjon finnes. Også begrepet journalistikk er en flytende term. Schudson (2011:7) har definert journalistikk som «informasjon og kommentarer på aktuelle saker som regnes som offentlig interessant». Folker Hanusch (2013:2) definerer utfolksjournalistikk som produksjonen og formidling av informasjon om aktuelle saker av generell offentlig interesse og viktighet, av urfolk for å fremme urfolk-s, men også ikke-

²⁷ Studie av Problemet med diskriminering mot urfolkspopulasjoner: Endelig rapport fremlagt av spesialrapportør, José Martínez Cobo (1981, 1982, 1983) <https://www.un.org/development/desa/indigenouspeoples/publications/2014/09/martinez-cobo-study/>

urfolks samfunn. I sin artikkel bygger Hanusch et teoretisk rammeverk for urfolksjournalistikk i artikkelen «Charting a theoretical framework for examining Indigenous journalism culture» (2013: 6–7). I artikkelen beskriver han utviklingen for urfolksmedier og problematiserer det faktum at selv om urfolksmedia og journalistikk spiller en stadig større rolle i å informere sine samfunn, så er urfolksjournalistikkens rolle, kontekst, utfordringer og muligheter ganske lite undersøkt (Hanusch 2013:1). Hanusch bruker Hanitzsch's term for å definere journalistisk kultur: «Et visst sett av ideer og praksiser som journalister bruker for å legitimere sin rolle i samfunnet og slik gjøre sitt arbeid meningsfullt» (Hanitzsch 2007:369 i Hanusch 2013:4). Så Hanusch's teoretiske rammeverk bygger på journalistenes ambisjoner og forklaringer til hva deres jobb består av og går ut på. Relevansen dette rammeverket har for denne masteroppgaven, til tross for at temaet er hvordan sørsamisk offentlighet fungerer og hvor den skjer, er at dimensjonene i urfolksmedienes beskrevet her kan sammenlignes med svarene fra mine informanter. Hanusch bygger opp definisjonen av urfolksjournalistikk gjennom å dele den opp i fem dimensjoner. Den første dimensjonen er *empowerment*, bemyndiggjøring, hvor det er spesielt Sari Pietikäinens arbeid om samisk journalistikk Hanusch refererer til i beskrivelsen av denne dimensjonen. Urfolksnyhetsmedier har ofte forsøkt å tilby en viss *empowerment* av sitt folk gjennom å skape en «alternativ offentlig sfære» (Pietikäinen 2008:177 i Hanusch 2013:4). Mye på grunn av at riksmidia rapporterer fra urfolks saker over hele verden på en stereotypisk måte, så blir den andre dimensjonen et counter narrative, en såkalt motfortelling (Hanusch 2013:5).

«Den kanskje mest utbredte forståelsen av urfolksmediaproduksjoner er at de er arbeid gjort av aktivister som bruker vestlig manateknologi for å møte dominerende mediers misrepresentasjon av urbefolkninger ved å dokumentere urfolks kulturelle tradisjoner fra et urfolksperspektiv, og i prosessen formulere urfolkenes kulturelle identiteter og framtider (Grixti 2011:343 i Hanusch 2013:5, min oversetning).

At samiske journalister skulle bli kalt for aktivister ved å gjøre sin jobb, kan jeg tenke meg at det skulle komme protester mot. Men ved å bytte ut ordet aktivist med journalistisk medarbeider skulle man nok kjøpe selve definisjonen. Det blir spennende å se hvilke forventninger de sørsamiske lederne har til samiske journalister og media, og hvordan de synes at media lykkes med å tilfredstille behovene man har til journalistikk. En tredje dimensjon som Hanusch finner ved urfolksjournalistikken er *språkrevitaliseringsfunksjonen* (Hanusch 2013:3) som igjen var noe samiske journalister stresset veldig, ifølge Markelin, Moring & Husband (2013). En fjerde dimensjon som Hanusch mener er et element i urfolksjournalistikken er a *culturally appropriate environment* (Hanusch 2013:6). I konteksten av journalistikk, er denne dimensjonen mere om å

være sann mot urfolkenes kultur gjennom selve den journalistiske rapporteringen og slik bidra til kulturell overlevelse (ibid.). Om vi aksepterer at journalistikk er en iboende kulturell prosess, så virker det logisk at journalistikk praktiseres annerledes i ulike kulturelle kontekster (ibid.). Den femte dimensjonen relaterer til det som i vest ofte er sett på som en av de viktigste rollen i journalistikk: nemlig *vakthund-funksjonen*, som innebærer at urfolksmedier ikke bare kan rapportere gode nyheter om sine samfunn, men også være kritisk til det som skjer. Urfolksjournalister mener at det er deres jobb å følge med på egne ledere og at med dette får det en verdi for det videre samfunn – selv om det ofte fører med seg noen problemer (Hanusch 2013:7). Noen mener at det ligger en underliggende lojalitetskonflikt i dette: Hvordan man kan samtidig myndiggjøre og gi kraft til eget samfunn, når man samtidig skal se lederne i kortene, er mange opptatt av. Noe som blir en konstruert konflikt, etter min mening. De underliggende konfliktene er de samme i majoritetssamfunnets journalistikk også, men siden man har så mange flere mediehus med ulike visjoner er det ikke like åpenbart. Det er få som spør seg om norske eller svenske journalister virkelig er kapable til å intervjuere politikere i eget land, mens det faktisk blir stilt spørsmål om urfolksjournalister er i stand til å være kritiske mot sine ledere. Hva gjelder Hanusch sitt teoretiske rammeverk så er derimot noen av disse dimensjonene delvis overlappende og finnes i vestlig journalistikk også. Det gjelder å betrakte de forskjellige kategoriene som komplementære, altså ikke gjensidig utelukkende. Ergo er de ikke spesifikke for urfolksjournalistikk, som eksempelet språkrevitalisering, der kun er språkernes tilstand som i utgangspunktet er forskjellen. Norsk og svensk er ikke truede språk slik de samiske språkene er, men for alle medier er godt språk viktig og dette gjenspeiles i deres statutter, og viser seriøsitet og troverdighet. At det skal produseres program som har nasjonens språk som originalspråk er også viktig for nasjonalstater, så språkrøkt er ikke en spesifikk signifikans for urfolksjournalistikk.

Etter min mening kan Hanusch sitt teoretiske rammeverk til en viss grad beskrive idealet, men er langt fra å beskrive realitetene i samisk media. Mediafeltet endrer seg raskt også i urfolks-samfunnene, og det er mulig at prioriteringene har endret seg siden forskningen på feltet som er grunnlaget for de fem dimensjonene. Derimot kan jeg synes at det er nyttig å bruke Hanusch sitt rammeverk til å sammenligne hvilke erfaringer og forventninger sørsamer har til journalistikk og mediehus som skal serve samfunnet. Ifølge Charles Husband (2017) er en måte å se urfolk-journalistikk på ved å definere hva det ikke er. Han stiller kritiske spørsmål om de mulige begrensningene i urfolksepistemologien som kan eksistere i praksismiljøene der urfolksjournalistikk utøves, det vil si redaksjonene. Hvilke mulige variabler er det som kan bidra til å forstyrre urfolksjournalistene i arbeid og henviser til flere mulige faktorer. Den nasjonale identiteten som

en del av urfolksbevisstheten er en slik faktor som han løfter fram. Et eksempel på dette er å insistere på å benevne samer som tilhørende en nasjonalstat, tross at de krysser grensen med rein eller at de bor i et område som ikke har en naturlig grense. Politiske og økonomiske begrensninger, som statsstøtte i form av pressestøtte eller ikke, er ytterligere en påvirkningsfaktor. En svært viktig faktor som faktisk kan påvirke urfolksjournalistenes arbeid, er noe som anses som svært viktige i mange redaksjoner, nemlig «profesjonalitet». Det blir «profesjonalitet» i gåsetegn, da profesjonalitet kan være så mangt. «Profesjonaliteten» i gåsetegn er noe man knytter til en institusjons eller organisasjons jobbkultur. Å behandle alle pasienter likt, er et tegn på profesjonalitet i helsesektoren, men for å oppnå likeverdig behandling må man kanskje akseptere at ikke alle er like i utgangspunktet. Finnes det slike vaner som man anser for profesjonalitet blant samiske journalister? Å velge kilden som prater best samisk, er en vanlig strategi spesielt i radio. Men å vurdere hvilken innvirkning dette har på den offentlige samtalen i form av at denne profesjonaliteten kan være med på å skape et indre hegemoni, er kanskje ikke noe man reflekterer over i redaksjonene. Kanskje er det urimelig å tro at urfolksjournalisten er fri, spør Charles Husband i en forelesning der han gjennomgår grunnene i Folker Hanusch' artikkel der han spør seg om urfolksmedier har tatt på seg rollen å opprettholde en kritisk bevissthet av undertrykkelse.

4.4 Offentlige samtale

Den store teoretikeren på feltet offentlighet er Jürgen Habermas. Med teoretikere som Habermas, som hele tiden bytter ståsted og utvikler sine teorier etterhvert som han kritiseres og verden utvikler seg, så gjelder det også å hele tiden være oppdatert hvilke justeringer er de siste han har gjort. I dette teorikapittel presenteres først Habermas sin opprinnelige teori om borgerlig offentlighet, deretter kritikken han har møtt fremst gjennom feminismen. Blant de fremste var Iris Marion Young (1986) og Nancy Fraser (1990). Jeg bygger min analyse på den sistnevntes videreutvikling av teorien om offentlighet. Deretter presenterer jeg hvordan Habermas brukes for å forstå og tolke deler av den samiske offentligheten. Deretter går jeg over til å se på hvordan Habermas ide om offentlig samtale blir gjenstand for kritikk i et flerspråklig perspektiv fra det afrikanske kontinentet. Dessuten vil jeg på slutten også presentere den sørafrikanske forskeren Bagele Chilisas tanker om demokrati der hun viser til at det finnes andre og mer egnede styringsmodeller og beslutningsveier for ulike samfunn, basert på tradisjonelle ideer om beslutningsveier.

Teorien om den offentlige samtale stammer fra den klassiske antikken, der kun noen utvalgte hadde status som borgere og dermed retten til å føre tale. Idealet var at gjennom argumentering

skulle alle bli opplyste og i stand til å finne den beste løsningen for sitt samfunn. Borgerne var eliten og de var menn. Det er forsamlings- og ytringsfriheten som først fikk fotfeste som individuelle rettigheter i Europa på tidlig 1700-tall. Dette skjedde samtidig som trykkekunsten utviklet seg og flere aviser og tidsskrifter ble etablert, samtidig som man fikk andre fora for kritisk meningsutveksling. Det hadde vokst frem en offentlighet. Med offentlighet forstår Habermas et rom for fri meningsutveksling lokalisert mellom staten og privatsfæren. En offentlighet oppstår når private mennesker samles og utgjør et publikum. Offentligheten har en politisk funksjon, men er privat i sin sammensetning. Den er prinsipielt åpen for alle selv om den i praksis er en arena for de få (Pedersen 2010:120). Habermas hadde en ide om at mennesker skulle møtes rundt ett kafebord der menneskene skulle ha en fri og undersøkende samtale hvor man betraktet hverandre som likeverdige medlemmer der man gjennom argumenter søkte etter enighet, basert på kraften på det bedre argumentet (se Pedersen med flere). Man får passe seg å tro at dette koselige kafebildet viser mennesker med samme meninger. Denne offentligheten skal ikke blandes sammen med politisk korrekthet der «alle mener det samme». Massemediene erstatter etter hvert kafeene og foraene der man møtes ansikt til ansikt. Offentligheten er det felles rommet der medlemmene av det politiske felleskapet møtes gjennom ulike medier for å diskutere anliggender av felles interesse (Oskal 2003:319) hevder Habermas og flere. En felles offentlig mening er ikke bare et aggregat av samfunnsmedlemmenes private meninger, eller en sum av private meninger som tilfeldigvis kan være mer eller mindre sammenfallende. Det skal derimot være meninger som er dannet og lutret i en offentlig meningsutveksling og meningsstrid (Oskal 2003: 319). Meningen med denne meningsstriden er nemlig av en større karakter: Forut for offentlige beslutninger må det finne sted en fri, offentlig meningsutveksling. Borgerne er tiltent en annen rolle enn bare å velge hvert valgår mellom ulike eliter som konkurrerer om den politiske makten (Oskal 2003:319). Offentlig meningsdannelse er med dette ikke et mål i seg selv, men den skal påvirke politisk handling. Sagt på en annen måte: Offentlig meningsdannelse er også en viljedannelse som uttrykker ønsker om endringer i praksis. Det sivile samfunnets intervensjoner bør altså føre til at den offentlige meningen påvirker de politiske institusjoner slik at systemet omstiller seg (Gentikow, B., 2009:66).

Å ha ett for idealistisk syn på verden er noe Jürgen Habermas har blitt kritisert for av mange, spesielt av feminister og andre marginaliserte grupper som mener teorien er elitistisk og mannsdominert. Kritikere av Habermas mener at som teoretisk rammeverk kan Habermas være svak, men at den er særskilt god som analytisk konsept. Jeg skal ikke gå inn på all kritikk Habermas støter på, men derimot skal jeg gå inn på en kritikk han har tatt til etterretning og brukt i sitt begrepsapparat senere. I dette arbeidet lener jeg meg mot den feministiske kritikken av Haber-

mas ideer om offentlighet som Nancy Fraser står for. Hennes akademiske prosjekt er å fornye kritisk teori, spesielt etter Habermas (Holst 2010:165, Fraser 1990). Fraser er i dag en helt sentral skikkelse innenfor feministisk politisk filosofi og feministisk teori mer allment, men hun stiller seg i en mellomposisjon mellom ytterpunktene i en langvarig, og ifølge Cathrine Holst, en temmelig polarisert debatt om Habermas innenfor feminismen. Det demokratiske matkretsløpet fungerer på ingen måte slik Habermas ønsker at det skal fungere, blir det hevdet. Verken det sivile samfunn, offentligheten (inkl. massemedia) eller det politiske systemet fungerer i praksis på den måten Habermas` rekonstruksjon antyder. Offentligheten og det sivile samfunn er i stedet grunnleggende preget av en økonomisk logikk (Holst 2010:139). Nancy Fraser er særs opptatt av demokratisering og kvaliteten på ett demokrati. For henne er det ikke tilstrekkelig å sikre representasjon i formelle politiske organisasjoner. Det politiske rom skal ikke bare tenkes som sterke offentligheter, som bestående av organer der det fattes bindende politiske beslutninger. Like viktig er det å utvikle svake offentligheter for den mer ubundne meningsbrytningen – og sikre alles mulighet til deltagelse her (Fraser 1989,1997, 2008:76-99 i Holst 2010:174). Forskjellen mellom sterke og svake offentligheter forklares ifølge Fraser slik at de sterke offentlighetene er de som tar bindende politiske beslutninger. Før Frasers innføring av begrepene svake og sterke offentligheter, handlet mye om å sikre alles politiske representativitet innom det hun senere kalte sterke offentligheter. Det politiske rom skal ikke bare tenkes som slike sterke offentligheter som bestående av organer der det fattes bindende politiske beslutninger. Like viktig er det å utvikle svake offentligheter for den mer «ubundne» meningsbrytningen og for å sikre alles mulighet til deltagelse her (Fraser 1989a, 1997, 2008:76—99 i Holst 2010:174). Disse skulle ikke holdes adskilt, men samtidig måtte det finnes en forbindelse mellom den svake og sterke offentligheten, slik at sosiale bevegelser og diskusjoner i de svake offentlighetene setter dagsorden for det som skjer i den formelle politikken (ibid. 174). Dette med sterke og svake offentligheter er noe Habermas har tatt til seg og utviklet. Ifølge Fraser er svake offentligheter noe positivt som gir alle muligheter til å delta på en lavere eller enklere nivå. Samtidig er det en balansegang. Ingen skal, ifølge Fraser, påføres ekstra byrder gjennom å bli stemplet som kulturelt forskjellig og «avvikende». Samtidig må kulturelle minoriteter heller ikke marginaliseres eller usynliggjøres (Holst 2010:168). Det er kulturelle minoriteters risiko for marginalisering og usynliggjøring Nils Oskal problematiserer. Ifølge han skjer det at diskurser fra noen felter kan få en hegemonisk status innenfor arenaen for offentlig argumentasjon, og diskurser fra andre felt kan bli usynlige. Jeg tolker det dithen at spesielt kulturelle minoriteters offentligheter risikerer dette. Det kan oppstå en situasjon hvor det dannes flere politiske offentligheter, og hvor en får status som den hegemoniske offentligheten, mens de andre betraktes som «lokale» offentligheter, som på sine egne premisser opptrer i skyggen av den store offent-

lighet (Oskal 2003:320). Her finnes en parallell til Todd Gitlins ide der han presenterer begrepet *sphericule* som motvekt til Habermas sitt mer kjente begrep *public sphere*. Gitlins tekst ble skrevet før sosiale medier, så begrepet *sphericule* var et resultat av et stadig mer segmentert mediefelt, hvor folk tyr til medier som føles mest relevante (1998). Dette kan føre til mangel på dialog i den felles offentlige sfære. Som jeg ser det, kan en sfære også være en offentlighet bygget f.eks. rundt et språk eller en kultur (samisk, arabisk), uansett hvor meningene kommer fra. Det vil si at en sfære kan påvirke styrking og til og med være nødvendig for å balansere språket, kulturen som dominerer ellers (flertallet, den angloamerikanske). Samtidig gjelder selvfølgelig nøyaktig de samme farene for demokrati: hvordan kommuniserer de seg utenfor deres egen sfæres rolle? (Husband 1996)

Det er noen paralleller fra teorien om svake og sterke offentligheter og de hegemoniske offentligheter Oskal beskriver. Det kanskje er grunn til å tro at de offentlighetene som er lengre fra maktens sentrum, gjerne blir de svake. Dette er spesielt spennende hva gjelder den sørsamiske offentligheten i forhold til den samiske allmenheten. Hvordan er skillet mellom svake og sterke offentligheter i det sørsamiske samfunnet, og hvilke hegemoniske forskjeller er det på de ulike offentlige samtaler som sørsamene forholder seg til? Dette er noe jeg søker svar på, i lys av Oskals analyse av den hegemoniske statusen av de ulike offentlighetene.

Offentlighetens motsvarighet er den private sfæren. Mange argumenterer for at disse er to komponenter gjensidig avhengig av hverandre. I Susen (2001:40) poengteres at man må ha i mente at når man skiller mellom hva som er offentlig og privat, så må disse forstås som idealtypiske forskjeller. Også Nils Oskal er opptatt av skillet mellom offentlighet og privatliv. En velfungerende politisk offentlighet forutsetter dessuten en samfunnsform der det skjelnes mellom privat og offentlig sfære, og mellom meningsytringer i det private rommet og meningsytringer i det offentlige rommet (Oskal 2003:321). Denne skillelinjen er ikke konstant, men under konstant forhandling. Hva som er private eller offentlige anliggender, må være et tema for en fortløpende, offentlig debatt (Oskal 2003:321). I Sápmi er vold mot samiske kvinner en slik sak, som lenge var en privat sak. Etter at det kom kvantitativ forskning som viste at samiske kvinner rapportere om opplevd vold, ble dette en sak for offentligheten. Et lignende tilfelle er psykisk helse. Akkurat tilfellet med psykisk helse og selvmord fungerer dessverre som et trist eksempel på hvor langt det kan være fra det sørsamiske samfunnet til samiske medier. Fram til 2008 var selvmord ikke et tema for samisk offentlighet, men etter en rekke selvmord blant unge sørsamiske menn ble det for alvor et fokusområde for den samiske offentligheten. Samisk parlamentarisk råds ungdomskonferanse i Lycksele 2008 hadde psykisk helse som tema og vedtok en resolusjon der

de krevde at Sametingene skulle arbeide politisk med psykisk helse blant samer. Før dette var ikke selvmord ett tema verken samepolitisk eller medialt. I Norge hadde man dessuten en tradisjon for at mediene var svært restriktive med å omtale selvmord, for å ikke gi opphav til en såkalt «smitteeffekt».

Siden ungdomskonferansen krevde at Sametingene måtte jobbe med psykisk helse, tok det likevel lang tid før de samiske mediene interesserte seg for saken. Mer overraskende er det at svensk riksmidia, som Dagens nyheter, faktisk skrev om selvmordene lenge før. I samisk media ble kun et brev fra Rans sameby, en *sijte* hvor flere unge hadde tatt livet av seg, der samebyen etterlyste svar på sin søknad til det svenske Sametinget om støtte til forebyggende tiltak, omtalt. Mange år skulle gå før samiske medier begynte å omtale selvmord blant samiske ungdommer. Først i 2015 da Sametinget i Sverige ansatte noen for å jobbe med temaet psykisk helse, begynte norske NRK Sápmi å rapportere om selvmordene og psykisk uhelse i Sápmi. I 2016 publiserte det svenske Sametinget en rapport om samers psykososiale uhelse. Hvorfor ble selvmord blant samiske unge et tema for den samiske offentligheten først når selvmordene rammet de nordlige områdene i 2014?

Hendelsen kan illustrere hvordan samspillet og avstanden mellom det sivile samiske samfunn, politikken og både majoritets- og samiske medier virker, og hvor langt det kan være fra de sørsamiske realitetene til den mediefierte offentligheten. Tross at ungdommen, eller den svake offentligheten, alarmerte allerede i 2008. Det finnes selvfølgelig andre faktorer som kan påvirke hvorfor man ikke vil diskutere spørsmålet i offentligheten. Selvmord er forståelig nok et veldig følsomt tema og sett i sammenheng med den indirekte samiske kommunikasjonen som presenteres senere, kan dette være en forklaring på at temaet ikke ble løftet av samiske journalister, selv om mange *áarjelsaemieh* åpenbart var klar til å snakke om temaet. Det kan like gjerne være en kulturell signifikans hos de samiske journalistene, som hos de potensielle kildene i slike saker.

En videreutvikling av Gitlins sfære er begrepet som handler om det digitale ekkokammer som oppstår og blir en slags sphericule av den digitale tidsalderen, fordi det er så enkelt å velge og å velge bort hvem man vil se i sosiale medier blant venner og influensers via ens egne nettverk. Velgingen og bortvelgingen av folk kan føre til det faktum at man i sin boble hovedsakelig hører ekkoet av sine egne meninger og dermed blir man en del av en kontekst hvor alle tenker mer eller mindre som en selv.

For å definere hva den private sfære er, drar Oskal skiller mellom konkrete personer eller ikke.

I den private sfære, eller intimsfæren omgår man dem man kjenner som konkrete personer. Frihet i den private sfæren skal sikres ved at den beskytter mot innsyn fra offentligheten, og mot inngrep fra offentlige myndigheter (Oskal 2003:321). Det som kjennetegner den offentlige sfæren er det motsatte. «Det skal ikke spille noen rolle om hvem du er. Frihet i den offentlige sfæren består i at man kan delta som likeverdig borger. Forutsetningen er ikke at man kjenner hverandre personlig, som konkrete personer med en bestemt biografi og livshistorie. Borgerens konkrete forankring i det sosiale feltet, skal verken kvalifisere eller diskvalifisere vedkommende som offentlig argumentasjonsdeltaker og meningsbærer» (Oskal 2003:321). Identitet skal altså ikke spille noen rolle, så lenge dine argumenter er gode. Meningene skal prøves med argumenter og motargumenter, og meningens holdbarhet skal ideelt sett ikke følge av sosiale posisjoner (Oskal 2003:321). Oskal gjør noen viktige påpekninger om hvordan det samiske har blitt tolket i en norsk offentlighet. Det er spesielt to ting han advarer om, og det er tribalisering av de samiske bidragene i offentligheten og sentimentalisering av det offentlige rommet. Tribalisering definerer han slik: At Samiske bidrag til den politiske offentligheten, som kjennetegnes av uenighet om normative, etiske og politiske spørsmål, blir omtolket til og redusert til spørsmål og uenighet om etnisk identitet og ekte samiskhet, og analysert som ulike bidrag til hegemoniske diskurser (Oskal 2003:318). Mens sentimentalisering knyttes til en form av privatisering av offentligheten. Sentimentalisering av det offentlige rommet går ut på at intimsfæren skyves inn i offentligheten. Privatlivets kategorier tvinger seg inn i det politiske rommet, og det skapes en form for pseudo-intimitet. Offentlighetens øyne rettes mot stemninger og emosjoner, samtidig som situasjonen og sakens innhold som emosjonene er en reaksjon på, skyves ut av synsfeltet (Oskal 2003:322).

En utfordring med Oskals tilnærming til en samisk offentlighet er at det er majoritetsmediene som er i fokus og de samiske mediene og deres rolle eller ikke-rolle omtales ikke. Heller ikke problematiserer Oskal hvilke utfordringer flerspråklighet skaper for Habermas` teori om politisk offentlighet, noe som er overraskende med tanke på at Sápmi har svært mange språk å forholde seg til. Man kan lett konstatere at når samiske forskere skriver samiske, så mener de ofte den politiske eliten og det politiske sentrum i norske Sápmi, som sentreres til Kautokeino og Karasjok (Selle/Semb/Strømsnes/Nordø 2015:32). Det er også tilfellet med Oskal, men han erkjenner at det finnes flere offentligheter uten å gå inn på hvilke dette skulle være. Han sier denne interaksjonen mellom ulike offentligheter kan etablere en samlende politisk offentlighet med et minimum av felles språk og forståelse (Oskal 2003:321). Dette passer til deler av min analyse av den sørsamiske konteksten. Ulike politiske rammer skaper ulike muligheter til en egen mediestructur - det gjelder alle samfunn, også i Sápmi.

Men fra det flerkulturelle og flerspråklige afrikanske kontinentet får Habermas kritikk, spesielt hva gjelder teorien om diskurs. Theophile Ambadiang kritiserer Habermas for å forutsette et språklig homogent samfunn i sin definisjon av diskurs. Språkdiversitet bryter dermed opp det offentlige rommet til flere små fragmenter som tilsvarer forskjellige grupper, de to viktigste som er fordelt mellom skillet mellom afrikanske språk og eksogene (generelt europeiske) som snakkes i hvert land (Ambadiang 2010:3). Dette kan være tilfelle også i det sørsamiske samfunnet. Det finnes flere, men spesielt en forskjell er vesentlig: Det sørsamiske samfunnets språk er svært truet og er ikke dagligspråk for majoriteten av sørsamene, men likevel er de sørsamiske egne mediene på sørsamisk. Om dette påvirker den sørsamiske offentlige samtalen, skal jeg undersøke. Ett aspekt som løftes i den afrikanske kritikken av Habermas er spennende i denne sammenhengen, nemlig at det ikke er sikkert at debatt er ønskelig. Ambadiang er nøye med å påpeke en vesentlighet viktig detalj ved den afrikanske offentligheten. Selv om den ikke er lik debatten i Europa, så betyr det ikke at kritisk debatt er fraværende i den afrikanske kontekst. En annen sak er hvilken effekt en debatt får. Dessuten gjør Ambadiang oppmerksom på en sak jeg mener har en parallell til Sápmi. Han påstår at effekten av debatten ikke er like sterk som i Europa, enten i diskusjonene eller på offentlig nivå generelt (Ambadiang 2010:10).

Habermas syn på internettets rolle i den offentlige samtalen er blant det seneste presentert, beskrevet av medieforskeren Gentikow i artikkelen «Habermas, medienes rolle for den offentlige meningsdannelsen, og en fotnote om Internettet i fire versjoner» (Gentikow 2009). For å ta det i korthet: Habermas er kritisert for å ikke si noe eksplisitt om medienes rolle for en demokratisk, deliberativ meningsdannelse. Alt i alt tegner Habermas ifølge Gentikow (ibid.) et meget skeptisk bilde av medienes faktiske funksjon som aktør i legitime politiske menings- og viljedannelsesprosesser. Realitetene svarer i hvert fall ikke til de prinsipielle mulighetene som mediene som har som aktører i den offentlige kommunikasjon (Gentikow 2009:67). Om internettets rolle, har han skrevet svært lite, men en fotnote i hans keynote speech på en konferanse nevner internett og det er denne fotnoten og hans egne kommentarer direkte i kommunikasjon med Gentikow som hun diskuterer i artikkelen. Fotnoten begynner med en fremstilling av internettet som et potensielt alternativ for kringkastingens enveiskommunikasjon, ved at den muliggjør mer egalitære former for deliberasjon som inkluderer stemmer fra grasrota. Den andre reservasjonen Habermas tar ifølge Gentikow (ibid.) er at kommunikasjonen på Internett foregår i så mange grupper og omkring på så mange forskjellige temaer at den ikke etablerer noen offentlig meningsdannelse i det hele tatt (ibid. 68). Denne kritikken av internett er han ikke alene om. Slik Habermas ofte gjør, tar han til seg kritikken han får og moderer seg. Summen av det hele kan oppsummeres i at han i den siste versjonen av fotnoten har snudd i en

positiv retning ved at «nett-debatter kan være nyttige for den politiske kommunikasjonen, istedenfor å understreke så sterkt at de bare er nyttige i forbindelse med at riksdekkende aviser tar dem opp i sin dagsorden» (ibid. 69).

4.5 Demokrati og kritikken av den

Ideen om demokratiet er en av vestens store eksportvarer, også til urfolkssamfunn. Konseptet demokrati er en ide som ofte presenteres som den eneste moralsk rette måten å ta beslutninger på, uansett forhold. Demokratiet er kritisert av mange, ikke bare urfolk, men i alle verdensdeler og alle lag. Demokratiet er ikke perfekt, men det beste vi har så langt, er slik jeg ville summert demokrati-kritikken i stort. Selve demokratibegrepet og styringssystemet er i vestlige land så mye en selvfølge, at det kan være vanskelig å se demokrati som en teoretisk ide som beskriver et ideal, med de mangler faktiske demokratier alltid har. Blant annet mener både Linda Tuhiwai Smith og Bagele Chilisa (ibid.) at urfolkssamfunn må søke egne idealer for politisk styring og beslutningsveier. Begrepet *flertallets tyranni* stammer fra minoritetenes eller mindretallets kritikk av demokratiet og de ledende i land. Diskusjonene om behovet av *differensiert medborgerskap* er problematisert blant annet av Iris Marion Young (1989), Charles Taylor (1992) og Will Kymlicka (1995), og må forstås som en motvekt til en ikke-fungerende demokrati. Demokratiet var for meg personlig en sånn selvfølge at jeg hadde problemer med å se det som en ide. Ifølge henne har urfolkssamfunn egne idealer som for dem fungerer like godt som ideen om demokrati. Chilisa argumenterte at tross ideen om demokrati, finnes det likevel korrupsjon i demokratiske land akkurat som at kvinnemishandel finnes i samfunn som ærer kvinner (mitt eksempel). I en forelesning på Sámi allaskuvla²⁸ utfordret Chilisa ideen om demokrati og det var først etter en diskusjon med henne at jeg fikk et annet perspektiv på saken. Mine vanskeligheter med å se demokratiet som ide kan henge sammen med `kolonisering av sinnet, et begrep innført av Ngugi wa Thiong i boken *Decolonising the Mind* (1986).

Forsamlingen i de tre Sametingene i Saepmie velges gjennom demokratiske valg, men er likevel ikke helt like. I Finland er det rene personvalg, mens i Sverige er det kun samiske partier som deltar i valget og har hele landet er et valgområde. I Norge deltar både norske og samiske partier og landet er inndelt i flere valgområder. Har de som rådgivende organ til respektive regjeringer makt? I en artikkel av Eva Josefsen (2008) der hun analyserer prosessene der Sametinget og Finnmark fylkesting fikk deltakerrettigheter i justiskomiteens lovbehandling forbindelse med Finnmarksloven, skriver hun «I denne tilnærmingen til maktbegrepet ligger det en alternativ demokratiforståelse som imøtekommer politisk maktesløshet som permanente

28 Forelesning i urfolksmetodologi den 22.november 2017 ved Sámi allaskuvla.

minoriteter vil oppleve innenfor et numerisk demokrati. Sametinget vil her bli sett på som en utvidelse av demokratiet til også å omfatte samene som urfolk.» (Josefsen 2008:17). Hun konkluderer med at prosessen rundt finnmarksloven har vist at utøvelse av politisk makt kan finne sted også der hvor grunnlaget for utøvelse av formell beslutningsmakt mellom partene er sterkt asymmetrisk (Josefsen 2008:24). Fra et samisk urfolksståsted er dette er særdeles viktig trekk ved demokratiet, og viser på at man kan påvirke beslutninger som angår en selv og sitt folk, selv om man er i numerisk minoritet. Det viser at opprettelsen av Sametinget oppfyller sin funksjon og at det ikke bare er et rådgivende organ for samiske saker. Sammenhengen mellom offentlighet og demokrati er viktig fordi offentligheten er det felles rommet der medlemmer av det politiske felleskapet møtes for å diskutere anliggender av felles interesse (Oskal 2003:319). Uten offentlig meningsutveksling blir det vanskelig for politikere å ta gode beslutninger i organ som Sametinget.

4.6 Samisk retorikk

For å møte urfolksmetodologiens krav om å ta sitt eget samfunn seriøst, er det naturlig å ta med våre egne konsept for kommunikasjon og beslutningsveier. Derfor må den tradisjonelle samiske kommunikasjonen, med sine samfunnskritiske former og tanker om hvordan de beste avgjørelsene tas, beskrives i det teoretiske kapittelet. Samisk offentlighet er et felt det har blitt forsket på, spesielt siden etableringen av Sametingene, mens samisk retorikk derimot er et relativt nytt fagfelt, der jeg har lent meg på flere fagfelt som har belyst temaet for dette kapittelet.

Det er spesielt kritikk i den tradisjonelle kommunikasjonen som er relevant, fordi samfunn fremmes av konstruktiv samfunnskritikk. Små forhold og gjensidig avhengighet er faktorer som kan gjøre direkte kritikk og debatt vanskelig. Men en først en kort introduksjon til samisk kommunikasjon, for å forstå den samiske formen for kritikk bedre.

I en sosialantropologisk studie av Saemien sijte, gjør de ansatte forskeren oppmerksom på en sak «De pekte på sentraliteten av «det stille språket», sjeavods-giele, i den sørsamiske kommunikasjonsformen (Ween 2005: 58). Det sørsamiske språket har ord som bekrefter fenomenet. Ordet *moeveldidh* finnes i ordboken fra sørsamisk til norsk (Bergsland & Magga det 2009:316) og er oversatt med `å ikke si åpent hva en mener`. Et annet lignende ord er variantene på samme ord, *moelhnjedh IV*, *mualhnasjidh*, *måalhnasjidh*; som er oversatt `sitte og ikke si noe`. Også i nordsamisk er det flere begrep som beskriver ulike konsept for indirekte kommunikasjonsformer: *beasadit*, *garvvašit*, *garvit*, *geažidit*, *moalkái*, *mohkohallat* (Nielsen 1979 I:298).²⁹ *Mohko-*

²⁹ (Nielsen 1979 I: 298 (1934) s.v. *bäsådit*: søke å slippe (for, fra, fri), undslå sig, Nielsen 1979 II: 57 (1934)

s.v. *gâr'vasit*: komme til å bli omgått; kunne omgås, Nielsen 1979 II: 58 (1934) s.v. *gâr'vet*: gjøre omvei for

hallan, geažideapmi og andre indirekte måter å snakke på er deler av samiske tradisjonelle kommunikasjonskonsept. Hva innebærer dette? Om disse ordene i Konrad Nielsens ordbok sier Lill Tove Fredriksen at de indirekte metodene er en del av et konsept med indirekte kommunikasjon. Det inkluderer både verbale og ikke-verbale kommunikasjonsmåter (Fredriksen 2018:1). I sørsamisk koftetradisjon er klærne sterkt kommunikative. I Maja Dunfjeld og Unni Steinfjells bok (2018) om sørsamisk tradisjonshåndtverk «Aerpemaahtoe – Åarjelsaemien duedtien baakoeh» finnes flere eksempler som viser hvordan klær og påkledning kan forstås. Et eksempel derfra er at man vrengete klærne om man kom med dødsbudskap (Dunfjeld 2018:65). Fra eldre tider beskrives dette som sterkt symbolske handlinger, eksempelvis at enker gikk med sin manns lue eller skoband, eller at sinne ble demonstrert ved å gå med kofta vrang (Ween 2005: 58). Maja Dunfjelds doktorgradsavhandling konkluderer med at kombinasjoner av sørsamisk horn- eller tinntrådsornamentikk kan leses av kyndige (2006) og ornamentikken kunne leses som imperativer; allmengyldige regler for menneskelige handlemåter (2006:190). I samisk tradisjonskunnskap har ornamentikken en dobbel egenskap. Den er både pynt/dekor og en kommunikasjon med (etiske) normer – inneholder åndelig forståelse (Dunfjeld & Steinfjell 2018:31). Mange av disse tradisjoner lever i beste velgående i mange familier, men brudd i håndtverks- eller koftetradisjon på grunn av assimilering har svekket tradisjonen noe. Ikke bare klær kommuniserer, men også taushet er også en form for kommunikasjon. Svanhild Møllersen har skrevet om taushet som konsept og skriver «Å forutsette at den som tier samtykker er en kulturellt betinget handling. Å forutsette at den som tier ikke samtykker, er en handling som er forankret i en annen kultur. I den norske kulturen er taushet ofte ett uttrykk for enighet. I den samiske kulturen er taushet ofte uttrykk for meningsforskjell» (Møllersen 2008: 14). Om de også kan oppfattes som hersketeknikker er en annet aspekt, som jeg kommer tilbake til i analysen.

Samisk kommunikasjon og kommunikasjons-strategier er omtalt spesielt i fire fagfelt, nemlig i samisk pedagogikk, i litteraturforskning, forskning på sørsamisk ornamentikk helseforskning. I det sistnevnte er kommunikasjon viktig fordi mulige kulturforskjeller mellom pasient og behandler med mulige kulturforskjeller kan være livsavgjørende. Asta Baltos forskning om samisk pedagogikk er et viktig pionerarbeid (Balto 1997) i denne sammenhengen, fordi hun identifiserte at samisk barneoppdragelse bygger på indirekte oppdragsstrategier. Funnene som viste hvordan samer bruker indirekte metoder i oppdragelse av sine barn var banebrytende og sikkert en lettelse for samiske foreldre, som fikk støtte etter at utenforstående hadde erklært at deres

å komme forbi, omgå, gå ngn, forbi, forbigå, omgå sannheten, Nielsen 1979 II: 261 (1934) s.v. gæžedit: gi nyss om, ynte om, Nielsen 1979 II: 676 (1934) s.v. moal'kai: med mange (uregelmessige) bøininger, kroket, som ikke snakker bent frem, omsvøpsfull, Nielsen 1979 II: 684 (1934) s.v. mokkutåd'dât: gå krokveier; bruke omsvøp; komme med utflukter.

oppdragelse var uforståelig og direkte uansvarlig. Etter at det i samisk pedagogikkfeltet ble skrevet om temaet, har det også vært stor utvikling på samisk indirekte kommunikasjon på litteraturfeltet, hvor spesielt Tromsø-miljøet med Harald Gaski og Lill-Tove Fredriksen som har utviklet dette feltet gjennom dikt og prosaanalyser der de har sett på enten hva joiketekster kommuniserer, eller hvordan dialogen i skjønnlitterære tekster arter seg.

Hvordan samer bruker indirekte metoder for å oppdra sine barn var banebrytende i sin tid. Mangfoldet av indirekte metoder viser at man har vært svært opptatt av å unngå unødige konflikter (Balto 1997:101). Om den samiske barneoppdragelsen skriver Balto «Det karakteristiske ved den indirekte formen er fraværet av tvang. ... Likevel beskrives den samiske oppdragelsesformen som vellykket. Det som gjør at oppdragelsen ser ut til å lykkes, er den indre disiplinen som barna opparbeider seg. Det er en disiplin som ikke er avhengig av andres kontroll» (Balto 1997:43), men i Saepmie hvor slekt, siidaguoimmit og naboer er med på oppdragelsen finnes en form for sosial kontroll. Når disse barna blir voksne, forandrer ikke kommunikasjonen seg drastisk. Om indirekte kommunikasjon i Sápmi er forskerne enige om en sak: kritikk ikke skal gis direkte, i stedet velger man en indirekte metode for å kritisere på. En grunn til at kritikken gis indirekte er de små forholdene og at det er viktig å komme overens. Det er viktig at man ikke støter mottageren for kritikken og formålet med denne måten å kommunisere er å forhindre at den andre blir fornærmet (Johnsen 2017:24). Forskningen som finnes på disse indirekte konseptene handler først og fremst om oppdragelsestrategier som brukes på barn, men disse kan også brukes av voksne mot voksne. Intern samisk kommunikasjon og kritikk, med eksempler fra virkeligheten er det publisert lite forskning om, men samisk indirekte kommunikasjon er et felt helseforskningen tar for seg. Ifølge Harald Gaski er svært lite publisert om hvordan indirekte kritikk praktiseres fordi eksemplene er fra muntlige sammenhenger som kan være vanskelig å overføre til papiret så innholdet forblir forståelig. Problemet med å overføre muntlige sammenhenger til papiret finnes ikke bare i Saepmie. Ett kjent eksempel er ironi, som omhandles i artikkelen «Når er ironi mislykket?» av Georg Kjøll, der han tar for seg den klassiske forståelsen av ironi og kritiserer den, da han mener at det finnes flere former av ironi. Av artikkelen framkommer også hvorfor ironi er en form som er vanskelig å bruke i tekst og på avstand. Han konkluderer med at ironi kan mislykkes dersom det ikke finnes en kontekstuell tilgjengelig tanke, holdning, norm eller forventning som et utsagn kan attribueres til (Kjøll 2014: 427). Hva er disse kontekstuelle tilgjengelige tankene, holdningene, normene eller forventningene i samisk sammenheng? De er nok kulturelt betingede. Former for ironi er identifisert i Saepmie også. Asta Baltos forskning sier at voksnes kritikk av barn er solidarisk. På et kurs om samisk retorikk

av Harald Gaski³⁰ påpekte en vesentlig forskjell i voksnes kritikk av voksne. Om de samme indirekte metodene brukes på voksne er kritikken ironisk (Gaski 2019). På hvilke måter kan dette skje?

En av måtene som representerer et slags bindeledd mellom direkte og indirekte oppdragelsesformer er å omtale den man oppdrar i tredje person i andres påhør. Man kunne refse de unge ved at vedkommende ble omtalt i tredje person i andres gehør (Balto 1997: 101), men ikke si det direkte til den unge. Samisk har personlige pronomen for entall, total og flertall. På norsk skulle man kunne si `jeg, du, han/henne`, men der samisk skiller seg fra for eksempel skandinaviske språk, så har alle de samiske språkene dualis-form, hvor personpronomen beskriver to personer. På sørsamisk heter det personlige pronomenet som omfatter to personer, i første person månoeh, på nordsamisk moai. Å inkludere seg selv i kritikken, gjennom bruk av dualis-form er en form for vi-kritikk. Når man kritiserer i dualis-form så er man selv både subjekt og objekt – en del av kollektivet som kritiseres. Mijjeh sán røøhtseme daesnie (Vi har nok rotet for mye). Ved å inkludere seg selv i kritikken stiller den voksne seg solidarisk med den unge (Balto 1997:102).

Men brukes den samme formen for kritikk på voksne, så er vi-formen ironisk. *Mánnáh Birjeh hov gáptoem gáarestimen* (Berit og jeg vi sydde oss en kofte litt kjapt). For et utrent øre kan det høres ut som at Berit og jeg er raske å sy, men siden kritikeren ikke deltok i syngen så ligger kritikken i at det nok gikk litt for fort da Berit sydde, siden det er en møysommelig prosess å sy kofte og vanligvis ikke går fort (Gaski 2019). På nordsamisk finnes et annet ord for å sy fort, men pent: *šnjivgalit*, så om det er meningen å understreke at noen er så dyktig å sy at det går unna, så brukes begreper som beskriver det. Ifølge Harald Gaski, er en grunn til at det er publisert lite om temaet er metodene hva gjelder innsamlingen av data. Muntlige eksempler må hentes fra spontane ordvekslinger som er av mer privat karakter i helt vanlige mellommenneskelige relasjoner der det kan være vanskelig å få begges samtykke til at det brukes i forskning. «Iešrápmi hakso» er et samisk ordspråk som betyr at selvskryt stinker. Å skryte veldig av noen, mens vedkommende hører har også et eget begrep som sier at skryten er ironisk og indirekte en form for kritikk.

Denne kulturelle tradisjonen med indirekte kritikk er i sterk kontrast til prinsippene om offentlig samtale og meningen med debatt. Jeg gjør et forsøk på å koble konseptet med indirekte kommunikasjon til teorier om offentlighet, fordi mitt materiale hadde funnet jeg hadde problemer med å forstå. Ved å applisere konseptene om indirekte kritikk og -kommunikasjon på Frasers

30 Sámi retorihkka, kurs for Sámi lohanguovddáš 15.2.2019

teori om svake og sterke offentligheter, og Ambadiangs påpekninger om den vesensforskjellige naturen afrikansk kritisk debatt har, så begynner det teoretiske rammeverket til å analysere materialet for å svare på spørsmål en og to ta form. Bakteppet til dette blir diktomonien, eller skillet mellom offentlig eller privat samtale, som Nils Oskal har poengtert.

Indirekte kommunikasjon forutsetter kanskje en viss form for nærhet? Spesielt siden den har slik muntlig karakter, slik også ironien har, ifølge Kjøll. En refleksjon som Gaski gjorde var at en forutsetning for at denne formen for kritikk skulle fungere er at begge parter er kjent med de kulturelle betingede kommunikasjonsformene. Noe som på grunn av asimilering og kolonisering kan være problematisk. Man kan være same uten å kjenne til disse kommunikative formene, eller man behøver ikke å anerkjenne dem. Coulthards (2014) intervensjon i urfolkspolitikken viser at et kjerneelement i hans analyse er i hvilken grad undertrykkerens verdier og verdenssyn har blitt internalisert i den innfødte aktøren. For meg handler dette om forhold som i Norge er bedre kjent som det politiske prosjektet fornorsking (Se side 14). Begge deler, både fortsatt effekt av fornorsking og indirekte tradisjonell kommunikasjon kan påvirke sørsamisk offentlig samtale. En annen dimensjon som finnes ved denne minoritetsstatusen er noe Hvinden (Hvinden i Minde 2005:19) peker på, nemlig det asymmetriske maktforholdet mellom staten som den utøvende part på den ene siden og samene som enkeltindivider på den annen side som årsak til manglende opprør fra samisk hold. Den formen for avmakt som samene opplevde under fornorskningen hadde ifølge Hvinden dype sosialpsykologiske konsekvenser.

«Dersom trykket fra omgivelsene blir sterkt og vedvarende nok [...] vil det komme til å prege eget selvbilde, undergrave selvrespekt og egenverdi, og i verste fall lede til selvforakt og overdreven kritisk innstilling til andre medlemmer av ens egen gruppe» (Hvinden i Minde 2005:19)

I møte med indirekte kritikk vil en som er ukjent med disse kulturelle kodene ha problemer med å oppfatte kritikken og kanskje konkludere med at meningsmotstanderen ikke har en mening eller i verste fall at den faktisk er enig med en. Noe som er i skarp kontrast til en offentlighet slik Oskal beskriver idealet der gruppetilhørighet ikke spiller noen rolle, så lenge argumentene dine er gode, slik det ideelt sett burde fungere i teorien om offentlig samtale der «meningene skal prøves med argumenter og motargumenter, og meningens holdbarhet skal ideelt sett ikke følge av sosiale posisjoner» (Oskal 2003:321). I slike møter ville den indirekte kritikken falle til jord, uten at meningsmotstanderen oppfatter den. Om dette skjer vil det følge samme spor som den afrikanske kritikeren av Habermas, Ambadiang, påpeker. At en vesentlighet viktig

detalj ved den afrikanske offentligheten er at selv om den ikke er lik debatten i Europa, så betyr det ikke at kritisk debatt er fraværende. Kan dette være tilfellet i Åarjelsaepmie?

Gitt at noen praktiserer denne kulturelle koden for kritikk, og meningsmotstanderen ikke oppfatter den? Problemet er at minoriteten måtte forklare til sin meningsmotstander at nå har du fått kritikk, men du forstår det ikke. I en tradisjonell indirekte kultur skjer ikke det, noe jeg har sett. Dermed oppstår stillhet, en stillhet som beskrives av mine informanter. Min jobb blir å analysere om hva som årsaker den. Har man opplevelsen av at sørsamer ikke deltar i debatter eller følger opp meningsutvekslinger i den medierte sfæren, så er det en faktor som bør undersøkes. Er det en mulighet for at det finnes kulturelle dimensjoner i den sørsamiske tradisjonelle kommunikasjon som ikke er undersøkt grundig nok og som kan forklare hvorfor det er så store forskjeller i måten å debattere på? Det finnes begrep på sørsamisk som viser at dette er konsepter som finnes og av erfaring i omgang med sørsamer så vet jeg også at det praktiseres.

5 Analyse

5.1 Innledning

Når studiens metodiske valg skal foretas gjelder det å velge metoden som best er egnet til å svare på problemstillingen. I denne oppgaven vil prosjektet være å utforske hvordan fungerer den sørsamiske offentlige samtalen og hvor skjer den? Hva er konsekvensene av dens natur? Jeg søkte ledere med erfaring med både samiske og majoritetsmedier, og hvordan de opplever medierapporteringen om seg selv og sitt samfunn. Like viktig var det å identifisere det ingen rapporterer om og hvilke konsekvenser dette har for samfunnet.

Forskningsspørsmålene i oppgaven gir meg muligheten til deskriptivt innhold, men gir meg også muligheten til å analysere. Fordi forskningsspørsmålene er såpass åpne, har jeg vært tvunget til å gjøre valg. Tidlig i analysestadiet utviklet jeg en modell og jeg så at oppgaven kunne ha handlet om årjelsaepmies relasjoner og friksjoner til majoritetssamfunnet eller resten av Sápmi. Fordi jeg tar urfolksmetodologien på alvor var det viktig for meg som årjelsaemie å fokusere på forhold andre ikke riktig bryr seg om og se det sørsamiske samfunnet samlet på tvers av landegrensen, selv om det gjorde min oppgave vanskeligere. Vektingen av analysen er et bevist valg. Denne mastergraden handler først og fremst om å lokalisere den interne sørsamiske offentlige samtalen på makronivå, og undersøke om hvordan den fungerer.: På mikronivå analyserer jeg hvordan den offentlige samtale fungerer for lederne og hva deres opplevelser av

offentligheten er og hvilke konsekvenser dette har for det sørsamiske samfunnet. For en vanlig leser kan dette kanskje oppleves som irrelevant, men problemstillingen skal ses i sammenheng med sørsamenes demokratiske rettigheter. Dette arbeidet er i en hermenutisk tradisjon og forsøker å gi innsikt i hvordan den sørsamiske offentlige samtalen fungerer.

Det første delkapitlet beskrives *hvordan* Åarjelsaemieh opplever de offentligheter de lever i. Et viktig spørsmål, i tilfelle ikke sørsamisk- eller samisk media og lokale eller nasjonale medier evner til å formidle deres hverdag og virkelighet (Steinfjell 2003, Kalstad 2003), noe som er min hypotese. I kapitlet forsøker jeg å analysere hva som skjer med det som vanligvis regnes som pressens og mediens oppgaver og funksjoner. Deretter går jeg inn på livet utenfor mediens søkelys, men som likevel burde ha offentlig interesse. Hva som da skjer med informasjon og fakta når et moderne informasjonssamfunn ikke har egne medier er noe jeg forsøker å vise. Spesielt analyserer jeg hvilken betydning uformell informasjon får i ett samfunn som ikke har medier som vokter deres ledere og samfunnsinstitusjoner. Dessuten undersøker jeg hvor grensen mellom formell og uformell informasjon går.

5.2 Tre offentligheter

Analyse av mitt materiale viser at Åarjelsaemieh forholder seg i minst tre parallelle offentligheter, den ikke-samiske majoriteten lokalt/nasjonalt og og den allsamiske majoriteten i nord.

Man har lært å være forsiktig som sørsame. Man får passe seg. Man kan faktisk risikere å få både det ikke-samiske samfunnet mot seg og også nordsamene. Jeg tror vi er vant til det. Vi lever i områder med mindre folk og har vært tvunget til å samarbeide og holde god tone.

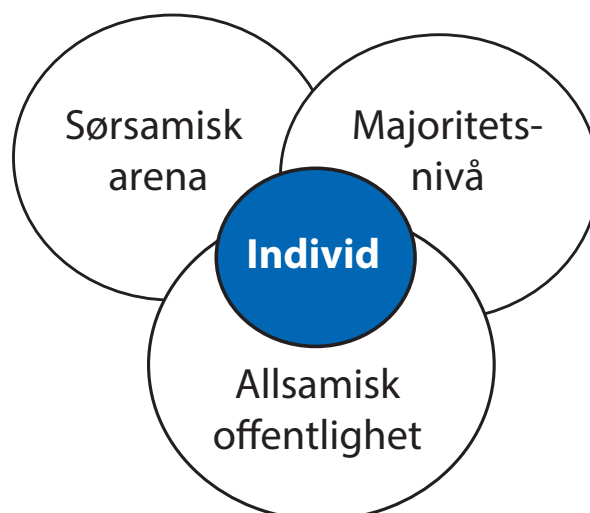
Klimaet her er så ondskapsfullt, og vi er vant til forhandlingsløsninger og samarbeide. Vi har gjort den erfaringen og sett at man kommer lengre og får bedre løsninger på den måten. Du kan ikke bare rope ut og snakke for deg selv. Intervju 2

Denne uttalelsen illustrerer hvordan livet i Åarjelsaemie forholder seg til flere nivåer og offentligheter. Den sier direkte hvilke man forholder seg til og hvilken strategi man har i forhold til disse.

Den egne sørsamiske sfæren er i stor grad intern, usynlig og jobber direkte i forhandlinger med offentlige representanter der det er mulig, slik også sitatet over viser. Den er veldig nettverksbasert og framstår som lukket i forhold til definisjonen av offentlighet, slik den beskrives av Nils Oskal (2003).

Den andre offentligheten årjelsaemieh forholder seg til kalles i hverdagspråk nord, og med det menes en overgripende, all-samiske offentlighet der samene agerer politisk og der mange allsamiske institusjoner er lokalisert og ledes fra. Ofte har institusjonene på dette nivået ansvar også ovenfor det sørsamiske samfunnet. Dette er ett nivå som kan oppfylle kriteriet om en offentlighet som det felles rommet der medlemmene av det politiske felleskapet møtes gjennom ulike medier for å diskutere (Taylor, i Oskal 2003:319). Den tredje sfæren er ikke-samisk, lokal eller nasjonal og preges av konfrontasjoner, krenkinger, kamp om plass og taletid, eller unngåelsesstrategier. Den kan også være den politiske offentlighet i bestemt form, fordi at mediene har en interaksjon seg imellom ved at det som blir tatt opp i TV, henviser til det som har stått i avisene, som igjen har referanse til debatter i radio osv. (Taylor 1995b:259, i Oskal 2003: 320). Noter at det internasjonale nivået, der både FN og EU finnes, er inkludert i det nasjonale nivået fordi de delvis regulerer samepolitikken i nasjonalstatene og fordi det er i hovedsak nasjonalstater som styrer utviklingen der. Jeg observerer at den siste setningen i sitatet viser holdningen til den offentlige, medierte samtalen. At det å medvirke der, bidrar til støy og at det ikke er verdt å rope høyt der. Er den ikke direkte konfliktfull, så er den i alle fall en sfære man rører seg i med forsiktighet.

Modellen i neste bilde, med tre bobler, viser de offentlige samtalene de sørsamiske lederne forholder seg til, der hver boble illustrerer en sfære: majoritets-sfæren, den allsamiske sfæren samt den sørsamiske sfæren. Illustrasjonen, med et sørsamisk individ eller leder i midten, sier ikke noe om hvilke størrelser disse har og hvilke som dominerer. Mellom og innom sfærene finnes tilhørende friksjoner. I de neste kapitlene vil jeg forsøke å beskrive forholdet mellom de ulike sfærene og friksjonen mellom dem.

5.3 Majoritetssfæren

Man kan ikke si hva som helst. Man er ikke fri. Man føler ikke at man kan puste fritt. At det er trygt, ja det kjenner man ikke. Her må man forholde seg til det norske alltid.

Informant 1

Majoritetssfæren er dominerende i det sørsamiske samfunnet, uansett hvilken type ledere jeg snakker med. Majoritetssfæren er en sterk offentlighet (Fraser 1990) som tar beslutninger som påvirker situasjonen til lederne. Den er ofte konfrontativ og til tider konfliktfull. Er den ikke åpent konfrontativ, så er den i hvert fall en sfære man rører seg med stor forsiktighet, slik sitatet ovenfor viser. Utryggheten som beskrives sier noe om hvordan det er å leve i minoritet. Sørsamene bor i et område der de er i klar minoritet uansett hvilken kommune man bor i, også i de sørsamiske forvaltningskommunene. Det finnes en utrygghet knyttet til majoriteten og at som minoritet får man ikke få hvile fra posisjonen som absolutt minoritet. Majoritetssfæren inneholder blant annet både kommunale, fylkeskommunale og statlige forvaltningsinstanser. Eksempelvis Fylkesmennene eller Länsstyrelsen som forvalter rovdyr eller kommuner med ansvar for eldreomsorg eller utdanning. Det kan også være helsevesenet som er på regional nivå, som landsting og fylkesnivå. På kommunal nivå behandles saker ofte som andre minoriteter, og må poengtere sin særstilling i forhold til eksempelvis innvandrere. At man allerede kan majoritetsspråket, men vil lære sitt eget språk og synes at kommunen har en rolle i revitaliseringen, er en bakvendt tanke for majoriteten som er vant til å se på morsmålsundervisning som støtte på vei til å bli norsk- eller svenskspråklig. Samtidig må alle sørsamer forholde seg til majoritetsspråket i det land de bor, dvs enten svensk eller norsk.

Skjæringspunktet mellom majoritetsnivå og den interne sørsamiske sfæren er i grunn den største og mest krevende delen i den sørsamiske virkeligheten, i hvert fall for lederne. Makten til å ta beslutninger ligger hos majoriteten (sterk offentlighet) og de sørsamiske lederne foretrekker å kommunisere direkte med makten. Denne offentlige sfæren er full av formelle møter som er krevende på mange plan fordi den krever høy kompetanse og strategier. Kompetansen som behøves er i høyeste grad kunnskap i menneskerettigheter og urfolksrettigheter, kompetanse om offentlig forvaltning og saksgang, og i å kunne uttrykke kulturforskjeller og teoretisere rundt egne tradisjoner og sedvaner.

Dette er erfaringer åarjelsaemieh deler med andre samer. Forskningen til Solveig Joks handler om hvordan tradisjonell kunnskap kan brukes i forvaltning av laks i Tana. Hennes forskning

viser til hvor vanskelig det er for den samiske lokalbefolkningen å forklare sin kunnskap og erfaring. De relasjoner som folk har til *valljodagat*³¹, viser direkte mot ontologier. En offisiell debatt om bruken av *valljodagat* kan dermed by på store utfordringer dersom innholdet i kategoriene ikke er kjente. Konsekvensen kan bli at lokalbefolkningen, forskere og forvaltere snakker ulike språk og ikke forstår hverandre (Joks 2017:46).

I forskning om samisk sedvanerett finnes et eksempel på hvilke forventninger det norske rettsystemet kan ha til samer. I vitneavhør med samiske reindriftsutøvere spørres det «hva er en *siida*?». Spørsmålet reflekterer i følge Branteberg (1999) en forventning om at vitnene skal kunne omsette sin personlige erfaring og praksis i overordnede forklaringsmodeller med gyldighet innenfor en juridisk verden. Vitnene svarte, ikke ved å gi en generell beskrivelse av *siida* institusjonen, men med å beskrive sin egen situasjon. Det at samiske reindriftsutøvere ikke klarte å gi overordnede beskrivelser av egen sedvanerettslig praksis, medførte at sedvanen ble ansett som uklar (Branteberg 1999:173 i Ween 2005:69-70). Det samme beskriver mine kilder, at ansvaret for å forklare og teoretisere sin kultur, slik at den blir begripelig for motparten ligger hos dem. Det samme fenomenet mener de finnes i møtet med journalister. Jeg vil si at dette er et nivå som sliter ut de sørsamiske lederne, med mengden møter på få personer, kompetansekrav og konfrontasjonsnivå. Det gjelder å ha strategier for å få plass på møter der de er uønskede, og det gjelder å ha strategier hvordan klare seg på disse møtene hvis man er alene som samisk representant. Å kreve at ens motargument faktisk kommer i møteboka, er en klassiker.

Jeg sa; Jeg drar ikke fra dette kontoret før mine merknader finnes i møtereferatet. Det skal synes i ettertiden at vi (samer, min merknad) var uenige. Jeg sa, jeg blir her til møtereferatet er justert. Intervju 1.

Mange konflikter begynner i det små, går gjennom flere instanser før de når rettsystemet. Ledere beskriver hvilke strategier de har for å få plass i møte med offentlige instanser der de har rett til å være, men likevel kan bli utestengt. Det kan se ut til at ledere må forholde seg til så mange instanser at de på grunn av kapasitet må bortprioritere visse sakfelt og møter, for å prioritere de største kampene. De ga uttrykk for at denne bortprioriteringen kunne misforstås av majoritetsrepresentanter som utakknemlighet eller uinteresse for egen sak. Spesielt reindriftsrepresentanter sliter med dette, men også institusjoner som brukes som sparringspartner i samiske saker der det ikke finnes en annen tydelig samisk representant. Dessuten hender det at begge i blant brukes som høringsinstans eller motpart i saker som ikke direkte angår dem, men i mangel

31 Hennes egen oversetting: naturessurser eller naturens goder (Joks 2017:46)

på andre tydelige samiske lokale organisasjoner som organiserer samer blir de invitert. Man kan også ha opplevelsen av at man kun er på møtet for å gi legitimitet til den andre som er pliktig til å høre alle involverte parter.

Det er selvsagt ikke kun negative opplevelser i denne sfæren, det negative finnes i mengden møter og karakteren av disse med myndigheter og det offentlige. Den sfæren som preges av positiv oppmerksomhet er gjerne det private næringslivet som bygger på kulturopplevelser og at det finnes interesse for den samiske kulturen.

Mine data viser litt overraskende at lokale sametingsrepresentanter ikke brukes i særlig stor grad til oppgaver som å støtte folk lokalt, i rollen som folkevalgte. Kun en nevnes som medial og som synlig. Det virker som at det kun er den politiske ledelsen av Sametinget som har en slik legitimitet. Med tanke på at få eller ingen av de sørsamiske folkevalgte på hverken det svenske eller norske Sameting ble nevnt som ledere i de uformelle samtalene er det kanskje ikke så rart likevel. Men om det handler om selve Sametingets eller representantenes legitimitet, kan jeg ikke si noe ut fra mine data, men jeg konstaterer at både sørsamiske sametingsrepresentanter og andre ledere har få plattformer å synes på, hvilket leder til at det er vanskelig for sørsamiske ledere å bygge legitimitet som ledere.

5.4 Riksgrensens rolle

Min analyse viser at mange sørsamiske ledere naturlig nok først og fremst forholder seg til nasjonalstaten de bor i og den offentligheten som skapes der, samtidig som nabostaten hele tiden er en referanse man sammenligner sin egen situasjon med, uansett om det handler om kommunal-, reindrifts- eller kulturpolitikk og ulik praksis i forvaltning. På direkte spørsmål om hvilken rolle riksgrensen har i det sørsamiske, hevder noen informanter bestemt at riksgrensen ikke skiller *áarjelsaemieh* eller at riksgrensen ikke betyr noe, samtidig som deres refleksjoner om det sørsamiske viser at de selv opererer med en tydelig diktomi. De som uttrykkelig forholder seg til to suverene nasjonalstater er kanskje de som jobber i et annet land enn man selv har statsborgerskap i. Den nasjonale sfæren kan altså være enten norsk eller svensk, og denne sfæren kan dessuten deles inn i ulike lokale plan, men på grunn av mangel på tid og plass gjør jeg ikke dypere analyse av forskjellene på disse og hvilke friksjoner det finnes der imellom. Riksgrensen er ikke en naturlig fysisk grense man kan se med det blotte øyet, men en grense som er bestemt av to stater rett gjennom et landskap delt av ett folk. Riksgrensen er tema på slutten av intervjuguiden og på direkte spørsmål om riksgrensens betydning i det sørsamiske samfunnet benekter spesielt de norske deltagerne at riksgrensen har noen betydning.

Saemieh i mellom føler jeg at den fortsatt er usynlig, men vi merker den i forhold til alt som er viktig for oss. Skole, media. Så internt tror jeg ikke den har så mye så si, på mellommenneskelig nivå, men på et overordnet nivå derimot. Det er to stater, det er ulike lover og regler vi forholder seg til. Intervju 4.

De som sterkest insisterer at riksgrensen ikke betyr noe er de som kategorisk snakket om Åarjelsaepmie i termer som «Fra Saltfjellet i nord til Elgå i sør», hvor begge de refererte plassene ligger på norsk side. Når jeg påpekte dette for informantene, svarte de at det er en automatikk i dette. Denne `automatikken` informantene bruker som forklaring tolker jeg som et resultat av noe som beskrives av Asta Balto og Gudrun Kuhmunen som «kolonisering av bevisstheten lærer samer og andre urfolk å se seg selv og sine samfunn gjennom «hvite linser», med «de andres» briller» (Balto, A. & Kuhmunen, G. 2014: 26 – 27). Det er spennende at det er på norsk side man først og fremst snakker i termen av nasjonalstat, enn på svensk side og jeg konstaterer at lederne snakker om det sørsamiske i termer av sin egen nasjonalstat. En informant beskriver riksgrensen som like total som den kinesiske mur og gjør meg oppmerksom på at det ikke finnes organisasjoner som har sin virksomhet i begge land. Avhengigheten man har til respektive nasjonalstat for å få driftsstøtte, er et aspekt jeg tror bidrar til dette. Lokalmedier ofte de første til å skrive om samiskrelaterte hendelser, men siden lokalaviser ofte ligger bak betalingsvegger, blir de mindre tilgjengelige. Man kan se at riksgrensen bidrar til å fragmentere informasjon om hva som pågår i Åarjel Saepmie, tross sosiale medier.

Den (riksgransen) gjør veldig mye, spesielt her. Det sørsamiske området i Norge er vanskelig å følge med på i ikke-samiske medier da det er så fragmentert. Jeg synes det finns en informasjonsmessig vegg mellom oss i de to landene). Det er på sosiale medier man får vite om ting. Intervju 3.

5.5 Den allsamiske offentligheten og dilemmaer knyttet til den

Det er en annen offentlighet som også tar stor plass i Åarjelsaepmie, nemlig den store allsamiske offentligheten. Den allsamiske offentlige sfæren er konsentrert i nord, uansett land. Der er Sametingene, institusjonene og mediehusene lokalisert.

Jeg må være litt vanskelig og si at det er behov for større bevissthet, selv blant de samiske journalistene, for å forstå de brennende problemene. Intervju 5

På norsk side er det først og fremst *Kárášjohka*³² som menes, og gjerne Indre-Finnmark der også *Guovdageaidnu*³³ er inkludert. I Sverige er det *Giron*³⁴ og kanskje til viss del *Johkamohkki*³⁵ man mener³⁶. Hva som skjer med det samepolitiske makttriangelet som idag strekker seg fra *Giron* til *Anár* til *Kárášjohka*, om det svenske Sametingets parlamentsbygget faktisk lokaliseres til *Staare* og *Áarjelsaepmie*, slik det er bestemt blir spennende å følge. Når jeg leser forskere skriver om den samiske offentligheten kan jeg se at man mener de nevnte områdene i nord.

*Saepmie*³⁷ er så lite, samtidig som det geografisk er så stort. Også er det noe med det å ha forståelsen for at det er geografisk stort. Vi er ikke så annerledes i Saepmie i forhold til landet for øvrig. Vi (samer, min utheving) kritiserer Oslo, de (norske) forstår ikke utkantene. De sitter så langt unna. Vi har samme greia i Saepmie også. Alt bestemmes i Karasjok. Derfra og hit er det ganske langt. Å ha en stor majoritet (av samer som ikke har vært her, og som ikke aner hvor stort området vårt er. Avstandene blir veldig store. Sjøl om man har argumenter, at vi må bli hørt utfra våre erfaringer og vårt ståsted. Det opplever jeg at vi ikke blir hørt. Intervju 4

Informanten og andre med henne ser paralleller i forholdet mellom den interne sørsamiske sfæren og den samiske offentligheten, som er lokalisert i nord, og relasjonen Saepmie har til sine nasjonalstater der makten er konsentrert til hovedstaden. Det informanten sier er at selv om det er samer, så er det ikke sikkert at man har forutsetninger for å forstå den sørsamiske situasjonen og behov. En rapport Norut Alta har gjort om Sametingets søkerbaserte midler bekrefter mitt funn: Det ble også vektlagt behov for relativt åpne prioriteringer som gjør det mulig å søke midler ut fra lokale behov. Dette fremheves nok fra sørsamisk hold, ut fra en opplevelse av å befinne seg langt fra og i en helt annen kontekst enn dem som er i nord, der flertallet av de som utformer og implementerer sametingets politikk befinner seg (Norut Alta 2013:1:54).³⁸ Det er ikke kun Sametinget som befinner seg i denne sfæren, men også samiske medier befinner seg her. Det samme gjør spesialiserte kunnskapsbaserte institusjoner som Sámi allaskuvla, SANKS, Sámi arkiiva – som har i oppdrag å serve hele Saepmie, men selv er lokalisert med hovedkontor og ledelse i nord. Spesielt nysgjerrig er jeg på hvordan lederne ser på de samiske mediene og om nyhetene i dem oppleves som relevante, samt om de sørsamiske lederne opplever at medi-

32 Karasjok

33 Kautokeino

34 Kiruna

35 Jokkmokk

36 Det svenske Sametinget har tatt beslutning om å bygge parlamentet i Östersund, som er i det sørsamiske området. I skrivende stund råder det tvil om dette vil skje.

37 Saepmie er Sápmi på sørsamisk.

38 Evaluering av Sametingets søkerbaserte tilskuddsordninger, <https://norut.no/nb/publications/evaluering-av-sametingets-sokerbaserte-tilskuddsordninger-samisk-sprak>

ene oppfyller deres forventninger og behov. At det allsamiske samfunnet viser interesse for Åarjelsaepmie har positive effekter og viser at det ikke bare er en sørsamisk offentlighet, fullstendig frikoblet fra resten av Sápmi man ønsker seg.

Vi trenger en allsamisk offentlighet der vi har flere å snakke med. Vi trenger å få input fra andre hold i Saepmie. Her har man ingen å koble med og hente kraft ifra. Man må hente styrke noen steder ifra for å orke hverdagen. Der har sosiale medier en rolle. (medieinstitusjon) er ikke tilstedeværende i vår hverdag. De tar ikke opp aktuelle problemstillinger. Intervju 1

Dette sitat setter jeg i sammenheng med demokratibegrepet, der offentligheten ifølge Oskals tolkning av Habermas består av likeverdige medlemmer av det politiske felleskapet. Det politiske felleskapet man i dette tilfellet referer til er det allsamiske, heller enn det sørsamiske. Sitatet over tolker jeg som at man har et behov av å føle seg som likeverdige medlemmer av Saepmie, også gjennom mediene, men at man nå ikke har den opplevelsen. Utover det sier kilden at man behøver å hente kraft utenfra, noe som jeg kobler det Hanusch teoretiske rammeverk om urfolksmedier, der en av dimensjonene er bemyndiggjøring, eller å gi kraft. Sitatet sier at dette lykkes ikke samiske medier med, og at dermed får til en viss grad sosiale medier den rollen. Jeg kommer tilbake mer spesifikt til de sosiala mediene lenger ned.

5.6 En mediesfære på andres premisser

Jeg ser det og mange med meg ser det. Vi får ingen påvirkning hvis det er samisk media som adresserer et spørsmål. Det er i [hovedstaden] som skjer. Det er de vi vil skal se på oss. Da [riksavis] gjorde en sak om [institusjon], la vi merke til at på det [nasjonalt parlament] kjenner til oss på en helt annen måte og vårt budskap. Siden da har de kjennskap til oss. Intervju 5³⁹

Sitatet viser hvordan maktforholdet er mellom de tre ulike sfærene eller offentlighetene jeg har identifisert. Den reelle makten til å forandre noe ligger hos regjeringene og nasjonalstatens folkevalgte, ergo det den sterke offentligheten slik Fraser har differensiert de ulike offentlighetene i svake og sterke offentligheter. Vissheten om at riksmidia er den sterke offentligheten, er noe som muligens også påvirker informantens vilje til å figurere i lokal og samisk media, som da oppfattes som en svak offentlighet i forhold til majoritetsmediene. Her kan det virke som at

39 For å være sikker på at kilden skal være anonymisert, er egennavn på institusjoner tatt bort.

det er en svak forskjell på svensk og norsk side. Viljen til å agere i lokalmediene kan virke litt større på svensk side, men om dette har sammenheng med hvor mye eller lite makt Sametingene vites ikke, og hvor aktive ledende samepolitikere ellers er i offentligheten, men det kan tenkes at det har en sammenheng. Siden Sametingene ikke har så stor makt, blir de nasjonale mediene viktigst for å nå makten og majoriteten. Når deltagerne begynner å snakke om sine medieerfaringer er det først og fremst de lokale majoritetsmediene de starter med, fordi riksmidia er vanskelig å nå for marginaliserte og fordi det er få som har erfaring med mainstream media. Noe jeg ikke finner så rart, siden de lokale majoritetsmediene er nærmest, og som kanskje burde være best oppdatert om samiske saker lokalt, siden de er nærmest fysisk, selv om avstanden mentalt kan være lengre. Hva jeg ser er at samiske mediers rolle oppfattes som annerledes. Noen av lederne anser at den er unødvendig å agere i, da den ikke har påvirkningskraft og ikke er en del av den sterke offentligheten, med makt til å ta beslutninger og forandre. Derimot tolker jeg lederne slik at samiske medier er viktige fordi den har potensial til å skape noe man ønsker og behøver. Dette potensialet er i samsvar med Folker Hanusch` fem dimensjoner. En av lederne bruker ordene inspirasjon og kraft, noe jeg setter i sammenheng med dimensjonen bemyndiggjøring (Hanusch 2013::4). Hvordan Hanusch` dimensjoner kan brukes i forhold til dette ønsket om hva samisk media kan være kommer jeg inn på i kapittelet om den interne sfæren. De gir uttrykk for at medial oppmerksomhet fra samiske medier bekrefter at man er likeverdige medlemmer av det politiske felleskapet (Oskal 2003). Men de er klar over at skal man synes i media, må man være proaktiv i forhold til media og journalister, noe som handler om å være den som kontakter media, i stedet for å ta en passiv rolle, der man venter på at mediene kommer til seg. Men det viser seg at dette ikke er så lett, siden man allerede har en hektisk hverdag med mye møter.

De (media) sier at det bare er å ta kontakt, men jeg har egentlig ikke kapasitet. Det er snakk om kapasitet. Energikapasiteten når man blir en offentlig person, som leder blir man nedtrykt av det samme traslet som aldri lar seg løse. Vi har samme problemer over det hele, fra svenskegrensa og vestover. Man overveldiges eller blir overkjørt. Intervju 1

I dette tilfellet finnes det sterke konflikter med lokalbefolkningen og lokalmedia oppleves delvis som partisk. Det finnes de som aktivt jobber med å nå ut i lokalmedia og som forsøker å nyansere nyhetsbildet av samiske forhold lokalt. Disse beskriver det som en svært vanskelig jobb. Det rekkes ikke med pressemeldinger om at noe hender hos en, det må mere til for å vekke interesse, tross at mye av det som skjer i sør er av prinsipiell art.

I lokale medier er det generelt vanskelig å komme seg ut. Jeg skal ikke legge skylden på dem alene. Vi har vært for dårlige til å bygge PR-funksjoner. Det er mangel på ressurser. Vi på [institusjon], vi må bli bedre og dyktigere i maskineriet. Intervju 3

Den første kilden (Intervju 1) jobber i en organisasjon uten sekretariat, den andre (Intervju 3) i en liten institusjon som lever på marginalene. Mangelen på ressurser går igjen, samtidig som kunnskapene om samiske rettigheter og prinsipielle spørsmål er lav lokalt. Jeg legger merke til at informantene påtar seg ansvaret for at de lokale mediene ikke er interesserte nok. Det ser ut til at man tar ansvaret på seg selv å sette det samiske perspektivet i en kontekst og sammenheng. Vissheten om mediernes svale interesse, i kombinasjon med mangel på ressurser gjør det vanskelig å bryte igjennom medialt. Ressursene man mangler kan være kunnskap, tid eller finansielle muligheter til å kjøpe seg hjelp til å utvikle strategier for å vekke mediernes interesse. I samtaler med informantene om å få innpass i media er det store forskjeller i kunnskaper om hvordan pressen fungerer. Noen har stor kunnskap og innsikt, mens for andre er det uklart for mange hvordan strategisk kommunikasjon fungerer og hva som er pressens rolle i forhold til det.

Dessuten finnes en ytterligere dimensjon, nemlig at en aktiv profil i media kan få konsekvenser. At prisen for å synes i offentligheten er høy, er noe de samiske lederne og resten av befolkningen er fullstendig klar over. Informantene sier at de opplever klapp på skuldra og støtte fra det samiske utenfor offentligheten, men sjelden at noen » tar opp tråden i media» og utfyller eller nyanserer debatten. Om dette er fordi media nøyer seg med en samisk stemme tror de ikke, men at årjelsaemieh i allmenhet kviet seg for å ta ordet. I saker med høyt konfliktnivå og med mediainteresse mente de at årjelsaemieh ikke ville kommentere eller gi intervjuer. De som oppsøker media og tar debatter aktivt sier at synligheten, å aktivt ta konflikter, har en høy pris for flere enn dem selv. Noe dette sitatet viser:

Det har blitt en veldig stillhet rundt meg, lite som har nådd meg. Det gjelder de andre i familien også. Vi lever i en familie. Det er krevende for familien, når man gjør som meg. Det er krevende når man begir seg ut i destruktive greier. Intervju 1

Ordrbruken «destruktive» greier om den offentlige sfæren sier noe om hvordan dette er. Det er ikke bare individet som rammes, men familien. Tar man konflikten i media, opplever man en slags utfrysning lokalt. Informanten hadde fått irettesettelse av egen familie for å ta til motmæle fordi de ble rammet av dette sosialt. Man får ha i mente at det lokale miljøet i hovedsak tilhører

majoritetssamfunnet. En som har tatt til motmæle i saker om hvordan samiske saker omtales i lokale medier sier dette om reaksjonene som fulgte:

Den nedlatende holdningen mot oss samer som i media sier i mot behandlingen av oss, at dette er ikke greit, hvis man sier noe om det, så blir du fortalt at det må du tåle. Hvis jeg skal bruke en lignelse om en person som blir misbrukt. Forestill deg at du forteller personen som blir misbrukt at såpass må du tåle. Det er således gjerningsmannen som bestemmer hvor mye den andre skal utholde. Intervju 6.

Avmakten som beskrives i sitatet sier mye om hvorfor man velger å tie i den lokale diskursen. Erfaringene viser at prisen blir for høy, som lokal utfrysning. Dette er i kontrast til hva Cecilie Myrnes har funnet i sin studie: Bak de mer offentlige konfliktene, der rettssaker og rettstvister har dominert, finner man et sammensatt og flerkulturelt samfunn, der etniske grenser krysser hverandre på tvers av slekt og venner som skaper grunnlaget for nære sosiale nettverk (Myrnes 2010). Jeg tolker spriket i våre funn at dette nære sosiale nettverket som beskrives av Myrnes kan være skjørt for agering i offentligheten. Kanskje har majoriteten makten å definere i denne relasjonen? Mine funn tyder på at det ikke bare er majoriteten som bidrar til utfrysningen, men også den sørsamiske befolkningen selv. Stillheten fra andre årjelsaemieh, som ikke tar opp kampen eller uttrykker støtte, oppfattes som mistillit eller mangel på støtte av personen som tar til motmæle offentlig. Spørsmålet er om den sørsamiske omgivelsen er villig til å risikere disse sosiale nettverkene for en offentlig kritikk som man kanskje ikke kan se resultater av. Mer om dette i delkapitlet som heter språkpolitiske dilemmaer. Samtidig er min oppfatning at man først og fremst oppfatter riksmidia som en sterk offentlighet, med reell makt til å forandre. Den allsamiske offentligheten er svak i forhold til den sterke majoritetsoffentligheten, men dokk sterkere enn sin egen, den sørsamiske.

5.7 Den sørsamiske offentligheten

Jeg tror fortsatt at vi kanskje er det stillfarne folket. Kanskje har det noe med det å gjøre at miljøet er så lite at man ikke tør å ta den offentlige debatten. Jeg tror debattene skjer rundt kaffebordene på institusjonene vi har, kor folk samles eller når folk treffes til fjells eller på giedtieh (reingjerde). Jeg tror de største debattene skjer rundt kaffebordene på institusjonene. Informant 4

Det er svært få plasser årjelsaemieh opplever å få en pause fra majoriteten, men det er plasser

som defineres som samiske, som de nevner som potensielle plasser for en egen offentlig samtale, slik reingjerde eller samiske institusjoner nevnes i samme åndedrag. Det er plasser der man selv er i majoritet og egne normer er gjeldende. Det er en bred enighet om at de relativt nye samiske institusjonene i det sørsamiske samfunnet er viktige, både i sin virksomhet men også som knutepunkter og møteplasser – slik som leder i en slik institusjon bekrefter i sitat over. Det viktigste ved institusjonene er at det er en mulighet til å diskutere på egne premisser og fordi tillater en annen sort kommunikasjon enn mediene gjør.

Hvorfor er de fysiske forumene så viktige i Åarjelsaepmie?

Det er de og Facebook til en viss grad. Kanskje er media feil sted for denne interne samtalen. Når du adresserer slike spørsmål hvor det ikke er ferdigformulerte tanker men undringer og hvor folk forteller om sine egne erfaringer. Det skulle ikke fungere i en kort nyhetsartikkel på radio eller TV overhode. Intervju 5

Sitatet sier noe om spesielt to ting. Det første er behovet et folk som bor så utspredd har for å dele sine erfaringer, noe som også skulle bidra til bemyndiggjøring (Hanusch 2013:4). Det andre er oppfatningen man har om hvordan debatt skjer i vestlig media, at man ikke har muligheten til å tenke høyt og slik utvikle argumentasjonen. Den medierte offentligheten i Åarjelsaepmie er svært begrenset til gammelmedia og nyheter, så disse mulighetene som finnes i pod, lengre nettartikler og andre format er ikke åpenbare. Tross den manglende utviklingen i media, så er den sørsamiske offentligheten er i vekst, noe som har sammenheng med at det samiske samfunnet profesjonaliseres. Som jeg forklarte i metodologikapitlet kan det være vanskelig å få øye på det sørsamiske samfunnet hvis man ikke vet hva man skal se etter. Det framstår som et samfunn med få og små institusjoner, men når man ser utover nordiske definisjoner, fordommer, normer og stereotyper om både ledere og institusjoner, er det faktisk mange ledere og et stort antall organisasjoner. De nye møteplassene som institusjonene skaper som arbeidsplasser og gjennom arrangement, er viktigere enn noensinne da nettverkene som oppstod da sørsamiske barna bodde på skoleinternat (NOU 2017) er borte og må erstattes på noe vis.

Habermas tenkte nok ikke på Åarjelsaemieh når han beskrev sin modell, som senere ble kritisert for å være for idealistisk, men det kunne vært sørsamenes konferanser og institusjoner han beskrev. På spørsmål om hvor den offentlige samtalen skjer svarer de fleste først at man nok ikke har en offentlig samtale, i hvert fall ikke som i andre samfunn der den er mediert. Alle utenom en av mine informanter sier at det er der, rundt kaffebordene på disse institusjonene at den sørsamiske offentlige samtalen skjer. Den ene som ikke nevner det, har ingen slik institusjon i nærheten.

Vi diskuterte akkurat det. Gamlingene drakk kaffe her som de alltid gjør. Jeg er overbevist om at dette skjer på forskjellige steder. Men det er ikke organisert. Så både ja og nei. Men de skjer veldig lokalt, men ikke i en større sammenheng. Informant 3

For de som er uten institusjonene i lokalmiljeet er det de midlertidige møteplassene av størst vekt, som konferanser, seminarer og andre arrangement. At møteplassene ikke er permanente, men midlertidige sier noe vesentlig om Åarjelsaepmie. Man er som regel for få samlet på en plass til å skape permanente møteplasser, og der man er mange nok har man skapt seg institusjoner, som blir plassen å snakkes.

Finns det trygge arenaer?

Ja, det finns det. De er jo så klart helt private. Små konferanser som vi har tradisjoner for, som språkkonferansen i Trondheim eller Hattfjeldalskonferansen, som er midlertidige møteplasser, som oppstår. Det blir som en intern konferanse og det blir jo som en offentlig samtale. Intervju 6

Da jeg fortalte en Sametingsansatt om mitt masterprosjekt fikk jeg følgende kommentar om det sørsamiske samfunnet.

Det er rart. Når vi har folkemøte eller hvilket som helst informasjonsmøte i det sørsamiske området kommer det alltid masse folk. Iblant har de kjørt kjempelangt og ordnet seg hotellrom for å få med seg det som skjer. Det er sjelden det kommer like mye folk til de samme møtene nordpå.

Det er en viktig observasjon, fordi de midlertidige møteplassene informantene nevner som forum for offentlige samtaler er både møter, seminarer, konferanser og festivaler som viktige forum for offentlige samtaler, der arrangør ofte er institusjoner eller organisasjoner.

«Det som er krevende her er vi har ingen hus å gå inn i, der vi er trygge. Det finnes en institusjon, men de er eid av [ikke-samisk organisasjon]. Jeg har opplevd at det sitter folk fra [en majoritetsinstitusjon] på nabobordet inne der, noe som har gjort at man har følt at man ikke kommer inn til saemieh, at man kjenner man må hviske. Man må hviske over et budskap og hva man lurte på». Informant 1

Sitatet beskriver en samisk institusjon som er samlokalisert med en majoritetsinstitusjon og derfor ikke fungerer som den sørsamiske møteplass lederen savner. Det framkommer to viktige faktorer for at samiske institusjonene kan fungere lokalitet for «offentlige samtaler». Den første faktoren er at den er forbeholdt samer, slik at tryggheten som er en forutsetning for å diskutere interne saker skapes. Den andre faktoren er at institusjonen må oppleves som åpen for den samiske allmenheten, slik at den kan være det mentale hvilerommet befolkningen ønsker. Slik kan institusjoner i Åarjelsaepmie komme i et visst krysspress, der man har egne definerte oppgaver, samtidig som man møter forventninger om å være åpen for «alle». Institusjonene kan kun bli arenaer for offentlig samtale om de aksepterer denne rollen og åpner for det.

Denne manglende offentlige samtalen påvirker rollene ansatte i de nye samiske institusjonene og offentligheten får. Etter at de ble flere samiske forvaltningskommuner både i Norge og Sverige vokser det fram en ny form av offentlighet i det sørsamiske samfunnet. Det innebærer at det nå finnes noen som har i oppgave å tjene den sørsamiske befolkningen, i kombinasjon med at man verken har en sterk eller svak offentlighet, samt en gammeldags mediestruktur, så får dette litt spesielle utslag. Forventningene til de ansatte ved de nye institusjonene er langt større enn stillingsbeskrivelsen deres tilsier. Både PR og journalistikk er områder som er sterkt profesjonaliserte. Noen av informantene ser ut til å blande medias rolle som kritisk gransker av samfunnet og PR, og disse har vanskelig for å navigere i landskapet. Mange legger forventningene om samfunnsansvar, informasjon og ansvarliggjøring, oppgaver som ofte identifiseres som pressens, på de nye institusjonene. Det følger selvfølgelig samfunnsansvar i de fleste organisasjoner og institusjoner der PR og informasjon er en naturlig del av arbeidet. Men i den sørsamiske konteksten der ens kulturelle bakgrunn sjelden resulterer i positiv særbehandling i kommunale tjenester (Dunfjeld 2007) og det er så få institusjoner med spesifikt ansvar for det sørsamiske, i kombinasjon at man ikke har sterke medier, så blir følelsen av avmakt og usynlighet stor. Forhåpningene på de få som har posisjoner der de jobber for å fremme sørsamiske saker blir veldig store. Sørsamiske institusjoner alene kan ikke fylle mediens rolle, men være bevisst rollen de har å sette hva gjelder å sette den sørsamiske agendaen og den potensielle definisjonsmakten man har. Det gjør at man i større grad må våge være selvkritisk og allerede i planleggingsfasen stille om agenda, maktforhold og allmenhetens muligheter til å delta i seminarer og konferanser. Den nye sørsamiske offentligheten kan spørre seg hvilket samfunn vil man ha, og hvem har rollen til å passe på at makt ikke misbrukes? I gjennomføringen er det også viktig å løfte temaet offentlig samtale og debatt.

Også i forhold til finansør er dette et viktig poeng. For å knytte til kritikken av Habermas, der

det påpekes at verken det sivile samfunn, offentligheten (inkl. massemedia) eller det politiske systemet fungerer i praksis på den måten Habermas` rekonstruksjon antyder. Offentligheten og det sivile samfunn er i stedet grunnleggende preget av en økonomisk logikk (Holst 2010:139). Mine funn viser at Sametingene er viktige premissleverandører for det som finnes av offentlighet i Årjelsaepmie, gjennom sine budsjett. Spesielt i det norske Sametinget. Den sørsamiske offentligheten som oppstår i de nye møteplassene og institusjonene er politisk høyt prioriterte av Sametinget⁴⁰, som muligens ikke har reflektert over rollen som premisslegger for offentlig samtale. Spørsmålet som er verdt å diskutere om Årjelsaepmie tilpasser sitt samfunnsliv etter rammene som finnes, eller om Sametingets økonomiske rammeverk tar hensyn til den sørsamiske demografien?

5.8 Det lukkede sørsamiske rommet

Før jeg sier noe om hvordan det lukkede rommet fungerer, vil jeg påpeke at noen avgjørende faktorer for offentlige samtaler som ikke er oppfylt. Først og fremst finnes det ikke egne sørsamiske medier med selvbestemmelse, med sørsamiske redaktører (Henriksen 2011), som har kapasiteten til å være den plattformen sørsamiske ledere etterlyser for en fri offentlig samtale. De fysiske møteplassene i form av konferanser, festivaler, seminarer og kaffepausene blir viktigere fordi man ikke har medier som aktivt rapporterer fra det sørsamiske samfunnet og åpner for samtaler fra det egne samfunnet utfra deres egne behov.

Derfor får fysiske møteplasser en langt større rolle for å ha en plass der man kan være intern. Årjelsaemies erfaringer, både historiske og samtidige erfaringer med den offentlige samtale der de selv er tema gjør samfunnet svært forsiktig.

Ser man på offentlig samtale slik Nils Oskal (2003) beskriver en offentlighet hvor mediene spiller en avgjørende rolle, fyller ikke det som nå blir omtalt som offentlige samtaler (konferanser og kaffebord) kriteriene for verken svake eller sterke offentligheter, beskrevet av Fraser (1990).

Vi har jo interne debatter, men i hvert fall ikke offentlige. Vi er på det nivået at det er på arrangerte møter da. De største debattene foregår på de samiske institusjonene. Heldigvis begynner det å bli flere av dem. Det gjør kanskje at vi får større debatter etter hvert da. Intervju 4

40 To sørsamiske festivaler finnes som faste poster i det norske Sametingets budsjett. <file:///C:/Users/ingam/Downloads/Sametingets%20budsjett%202018%20-%20norsk.pdf>

Poenget med svake offentligheter ifølge Fraser (Fraser 1989a, 1997, 2008:76—99 i Holst 2010:174) var mer «ubunden» meningsbrytningen og for å sikre alles mulighet til deltagelse her. Noen institusjoner og deres kaffebord kan muligens defineres som svake offentligheter, de er relativt åpne for allmenheten å stikke innom for kaffe og høre siste nytt, under forutsetning at det finnes en kultur for det og at den samiske allmenheten føler at man kan gjøre det. Men alle institusjoner kan ikke defineres som svake offentlige samtaler. Mange institusjoner i den nye offentligheten skaper møteplasser som møter og konferanser basert på fagmiljø eller næringssektorer, der alder og kjønn spiller en rolle. Noen skulle kanskje argumentere at det er fritt for alle å melde seg på. Om noen må finansiere reise- og levekostnader selv, mens for andre blir disse dekket av arbeids- eller oppdragsgiver, så er det vanskelig å se på dette som en reell offentlig samtale alle kan ta del av. Derfor kan ikke alle de fysiske møteplassene nødvendigvis fungere som svake offentligheter, spesielt hvis informasjonen er dårlig. Strategisk PR og informasjonssarbeid blir spesielt viktig når offentligheten er så fragmentert, som den er i Åarjelsaepmie. Setter man utsagnet i sammenheng med svake og sterke offentligheter beskrevet av Nancy Fraser (1990), der sterke offentligheter kjennetegnes av at man kan påvirke politiske beslutninger, mens svake offentligheter kjennetegnes av at alle skal ha lik mulighet til å delta, så tolker jeg utsagnet som at man ikke anser seg for å ha en fungerende svak offentlighet. Det finnes altså en form for samtale, som verken er sterk eller svak, men hvordan er den?

Her finner jeg den afrikanske kritikken av Habermas fremført av Ambadiang (2010) meningsfull, fordi den løfter aspektet at det ikke er sikkert at debatt er ønskelig. Ambadiang er nøye med å påpeke en vesentlighet viktig detalj ved den afrikanske offentligheten. Selv om den ikke er lik debatten i Europa, så betyr det ikke at kritisk debatt er fraværende i den afrikanske konteksten. Min oppfatning er at lederne savner en offentlig samtale, og tviler seg fram til om de har en eller ikke. Sitatet som følger tyder på at noe lignende skjer i Åarjelsaepmie.

Her finnes en annen måte å diskutere på. Det tar en stund før man lærer hvordan den fungerer. Det blir veldig lite av debatt her. Hvis du sier noe her, får du ikke svar. Vi har en dårlig intern debatt, ikke noen sørsamisk debatt, om vi faktisk har en debatt hele tatt. Vi prøver å skape en innen næringsbransjen, men jeg tror vi er så få. Jeg tror at mangelen på debatt er et symptom på mangel på demokrati. Fordi vi er så alene. Intervju 2.

Påstanden om en annen måte å diskutere på setter jeg i sammenheng med hvordan stillhet blir brukt i teorien om samisk kommunikasjon og spesifikt indirekte kritikk. Hvordan skal stillheten mange ledere problematiserer tolkes? Som ett tegn på intern kritikk eller er det et symptom, slik

informanten sier. Jeg hadde ingen spesifikke spørsmål direkte om samisk tradisjonell kommunikasjon i min intervjuguide, men jeg spurte om mine informanter valgte å tie om ting man egentlig synes det burde prates om, og jeg spurte om hvorfor de trodde at så få snakket ut om samiske temaer. I noen av intervjuene derimot spurte jeg direkte om de trodde at det var tilfellet at samer tier når de er uenige. På direkte spørsmål om dette fikk jeg kontante svar: nei. Det trodde de ikke var tilfellet, men eksemplene de brukte når de beskrev hvor den sørsamiske offentlige samtalen skjer og hvordan, tyder likevel på at samisk tradisjonell kommunikasjon spiller en stor rolle i den offentlige samtalen. Hvordan kan det ha seg at mine data viser at det til stor del finnes kommunikasjon som skjer tradisjonelt og veldig indirekte, men mange av mine informanter avfeier at så er tilfellet? Jeg ser at dette har en sammenheng med andre dimensjoner man har vanskelig for å se, og som også kan knyttes til mangelen på en egen plattform. Om jeg setter Gorrings (2008) kategorier av lederskap i urfolkssamfunn i relasjon til svarene som avfeier samisk kommunikasjon som kritikk, gjør at jeg lurer på om det finnes sammenheng med hvordan ledere velges. Kan det være at på grunn av den krevende samhandlingen med majoriteten, er kun de har kompetanse til å matche majoriteten i møte med dem som velges til ledere? Er man verbal og direkte, så er det store muligheter for at man er blind for den indirekte samiske kommunikasjonen og kritikken. Jeg mener ikke at lederne nødvendigvis ikke har denne kulturelle kompetansen, men indirekte kritikk og mange interne problemstillinger er temaer de sjelden får anledning til å snakke om eller utfordres til å reflektere over.

Det er så mange kloke saemier, jeg har hørt de som sier så kloke og viktige ting. Som i individuelle samtaler, sier så vise ting. Som har tenkt gjennom store viktige saker både hva gjelder kultur og strategi. Som har tenkt gjennom store viktige ting. Hvorfor blir de ikke hørt? Intervju 6

Dette sier lederen for en institusjon, om andre jaarjelsaemieh som ikke har en formell lederposisjon. Ihvertfall har de ikke en rolle utenfor de helt tradisjonelle arenaene som for eksempel reingjerde. Det kan også tyde på at det er få blant det sørsamiske lederskapet eller eliten som er bare i kategorien «rock» som Gorrings (2008) bruker om ledere med tyngde og kompetanse i tradisjonell kunnskap og har en tradisjonell kommunikasjonsstil. Min empiri tyder på at det er perspektiver og problemstillinger som uteblir i dagens sørsamiske semi-offentlighet. Denne frustrasjonen over hvem som høres i disse sørsamiske semi-offentligheter beskrevet av jaarjelsaemieh selv, er muligens en fortsettelse av den foregående analysen. For å bli valgt som formell leder i dag må man ha en vestlig kompetanse. Dermed finnes det andre, kanskje naturlige ledere som er uten posisjoner som da ikke kommer til orde, fordi dagens sørsamiske semi-of-

fentlige samtaler ikke har rom for intellektuelle og andre, og det som finnes av sterke offentligheter ikke har rom disse. Majoritetsspråklig media som lederne er brukere av, fanger ikke opp disse. Det kan hende sørsamiskspråklig media gjør det, men det finnes ikke innholdsanalyse av sørsamiskspråklige medier. I min jakt på hvilke som ble regnet som sørsamiske leder-skikkelser ble folk uten formelle lederposisjoner nevnt, folk som er kulturkompetente og gjennom sine refleksjoner, analyser og tankegods blir tradisjonelle intellektuelle. I andre urfolkssammenhenger skulle de kvalifisere som elders. Begrepet elder handler ikke om høy alder, men intellektuell kapasitet og erfaring. Sørsamiske elders kan gjerne agere på de ulike møteplassene forbeholdt visse fagfelt, men brukes sjelden som kilder i journalistikk og er usynlige i sterke offentligheter. Derfor vil jeg påstå at det ikke finnes en svak offentlighet der den store allmenheten har tilgang. En konsekvens av at det ikke finnes en svak offentlighet, som alle har tilgang på, er at det finnes temaer som ikke kommer på agendaen. Hva kan tenkes å bli skadelidende av at alle ikke kommer til orde. Er det temaer som ikke blir snakket om på grunn av dette?

Vi dømmer hverandre etter andres standarder. Hvilke er det? Penger, status eller rikdom. I stedet for å gjøre det i et samisk perspektiv, som å følge med årstidene, ta vare på hva naturen gir. For meg er utvikling å ikke jobbe for lønn. At utvikling defineres av hvordan andre vil at vi skal leve, er rart for meg. Det er ikke utvikling. Vi er påvirket av andres normer og vi dømmer hverandre etter det. Og det påvirker hvordan debatten blir. Andre menneskers standarder påvirker også det interne debattklimaet. Intervju 2

Dette sitatet tolker jeg slik at det finnes spesielt interne temaer som blir lidende av at den offentlige samtalen ikke fungerer slik den burde. Dilemmaer knyttet til samisk kultur og verdier som oppstår i møte med majoriteten, diskuteres sjelden i samisk media eller i semi-offentligheten. Jeg spurte hvordan man klarer å følge med på nyheter og samfunnsliv når medias dekning er så dårlig.

Jeg vet hvem alle er. Hender det noe viktig får jeg vite det. Intervju 6

Nils Oskal (Oskal 2003:) påpeker at skillet mellom offentlig og privat er at i den offentlige sfæren skal det ikke spille noen rolle om hvem man er, men det gjør det tydeligvis i Åarjelsaepmie. I ett samfunn kan man umulig vite hvem alle er, men flere av informantene mener at de har oversikt over alle. Det virker som at i det som åarjelsaemich kaller for sine offentlige samtaler, er det så og si en forutsetning at man tilhører et nettverk for å overhodet få informasjon om at hendelsen finner sted. Empirien viser at den sørsamiske samtalen er svært lukket og er i store

drag en nettverksbasert sfære, der nettverket baserer seg på noen pilarer; saksområde, slekt og kjønn.

Du vurderer hvem som informasjonen kommer fra. I hvilken rekkefølge den kommer i. Hvis avsenderen er feil, kan du hevde at du ikke har mottatt informasjonen i det hele tatt. Gyldigheten av informasjonen vurderes. Informant 2

For å sette Oskal`s (2003) advarsler om tribalisering og sentimentalisering av det offentlige rom inn i min modell som beskriver et sørsamisk perspektiv med tre parallelle offentligheter, så er tribalisering og sentimentalisering noe som helst skjer i majoritetssfæren, slik jeg leser Oskal. Mye tyder på at internt i det sørsamiske så finnes det heller risiko for privatisering som beskrevet av Oskal. Privatiseringen av den sørsamiske offentligheten skjer gjennom individenes utvidede nettverk, som kan bygge på slektskap, næringsutøvelse, kjønn og yrke. Samtalen som informanten refererer til tyder på at de som deltar i en offentlig samtale, tilhører en viss elite, noe som ikke er ulikt fra andre samfunn. Om man ikke har en posisjon vil ingen heller gi deg legitimitet ved å diskutere med deg. Slik oppfatter jeg mekanismen som ligger i kritikk i en indirekte kommunikasjon. Om man løfter et tema er det fordi man har en rolle i forhold til den, slik Berg beskriver eliter. Det kan virke som at lederskapet er så tydelig knyttet til visse politiske saksfelt at mer allmenngyldige temaer som berører hele det sørsamiske samfunnet, blir ignorert. Slike temaer kan være kommunikasjonsstrategier, språkreitalisering, egne tradisjoner som for eksempel samisk indirekte kommunikasjon, eller identitet.

Konversasjonen som følger, mellom meg og en av mine informanter, gir innblikk i hvordan informasjon flyter i Åarjelsaepmie og hvordan denne privatiseringen av offentlige hendelser skjer. På spørsmål om hvordan hen følger med på nyheter og hendelser av offentlig interesse får jeg dette svaret.

Intervju 6: Jeg følger med på mediene. Jeg snakker med folk. På Facebook. Jeg er en del av miljøet. Det er så lite. Hvis noe viktig skjer, vil jeg finne ut det. Jeg liker ikke å holde på med sladder.

Intervjuer: Jeg mener ikke sladder, men andre ting som rettsaker og offentlige møter.

Intervju 6: Alle slike hendelser er omgitt av sladder. Jeg synes det er vanskelig, for jeg har så lett for bli involvert i sladdersystemet. Jeg blir så lett trukket inn. Det kommer påstander fra ulike hold. Men det er dårlig (medie)dekning på rettssaker. Informant 6

I denne samtalen kommer en av de store utfordringene fram. Til og med offentlige hendelser

som rettsavgjørelser omgis derfor av såkalt «sladder». En klassisk sosiologisk studie om eldre-urbane samfunn av Norbert Elias, som beskriver forholdet lokale og de som er utenfor, sier at sladder ikke er sladder, men heller høyst lokale kommunikative nettverk, basert på rutiner. Det kan hende at så er tilfellet, men i et samfunn uten medier og noen som leter etter sannheten får det større konsekvenser. En konsekvens av at ingen rapporterer fra hendelser av offentlig karakter er at alle hendelser blir privatisert. Man er avhengig av kontakter for å vite noe, og tilliten til dine kontakter blir avgjørende om hva man tror faktisk har skjedd. Mangelen på løpende nyhetsrapportering har konsekvenser for private relasjoner og gjør kommunikasjon ganske problematisk i Åarjelsaepmie. At media ikke rapporterer fra samfunnet gjør også at ansvaret i å vurdere all informasjon, ligger på individnivå. Mye informasjon forblir ubekreftede meldinger, fordi det ikke finnes noen som verifiserer opplysningene «i tide», motsvarsretten kan ikke praktiseres og man har heller ingen trygg plattform å diskutere ulike perspektiv på saker. Når ikke dette finnes, må det egne systemet for validitet brukes. Senderens (av informasjon) troverdighet over tid og mottagerens kunnskaper om senderens forbindelser ellers i samfunnet (slekt, sameby) blir viktige variabler for å filtrere informasjonen. Hva er sant og hvilke interesser har vedkommende i å fortelle dette, er en ganske vanlig skepsis. Kunnskap er makt, sier man. Mangelen på media skaper muligheten for folk som er velinformerte å posisjonere seg eller skape sin egen versjon av sannheten. Meningen med offentligheten var at det finnes et felles rom der medlemmene av det politiske felleskapet møtes gjennom ulike medier for å diskutere anliggender av felles interesse, men de ulike mediene blir ikke plassen for slike samtaler eller for å få vite noe om utviklingen i sitt eget samfunn. Dette kobler jeg sammen med utsagnet som sier at «informasjon blir komplisert» i det sørsamiske samfunnet. For å knytte dette til Schudsons (2003 i Hanusch 2010) definisjon av journalistikkens rolle. Som handler å rapportere uformell og formell informasjon som er av offentlig interesse til journalistikk. Ifølge min analyse er det mangelen på medier, at noen uavhengig har sjekket fakta som gjør det komplisert for folk å navigere. En konsekvens av denne privatiseringen av den sørsamiske offentligheten skaper unødvendige friksjoner i det sørsamiske samfunnet, som mistillit. Denne mistilliten og mangelen på støtte er noe lederne nevner. Men hva må til for å forandre dette?

Skal vi få debatt så behøves det faktisk modne mennesker som setter standarden. Om det skal skje en diskusjon så kreves at noen holder takt-pinnen og ser at vi kan komme noen vei. Man må være moden nok til å se sin egen del i situasjonen. Jeg har vært i diskusjoner der jeg ble overrasket over at vi lykkes å bli uenige, selv om vi var enige. Intervju 2

Dette sitatet sier noe om hvordan dagens diskusjoner er eller kan oppleves, og hva som ønskes

for å forbedre situasjonen. Helt klart ønsker man en edruelig, offentlig samtale der man kan diskutere saklig. En privatisert sørsamisk samtale skaper en unødvendig friksjon og mistillit i samfunnet internt, viser min analyse. I sitatet over der man savner noen som «holder i taktpinnen» kan det være en redaktør, en som forvalter den offentlige samtalen og ser til at debattantene er saklige og ikke ufine, men også bringer fakta på bordet uten hensyn til språk eller familietilknytning. Likevel oppfatter jeg at man savner sørsamiske redaktører som evner å skape debatt, og lede den. Jeg oppfatter også at man ikke riktig finner noen med redaktørrolle i de offentlige samtalene man i dag har, ved institusjonene. Hva skjer når lite blir kvalitetssikret og editert av redaktører med lokale kunnskaper er noe jeg lurer på. Hva er konsekvensene av en privatisert samtale?

Jeg tror vi ser på oss selv gjennom norske øyne. Vi har ikke medier som overvåker oss - og vi blir blinde. Vi har kanskje ikke oversikt? Hvordan skal en vanlig dødelig ha en oversikt? Men du vet, vi kan ikke vente på noen å få oss ut. Vi må ta den plassen. Informant 2.

Dette er en uttalelse jeg endelig begynner å forstå. Jeg har jobbet som journalist i Åarjesaepmie og prøvde å finne gode sørsamiske nyheter og historier. Det var vanskelig. Svært sjelden opplevde jeg at man i forkant ble tipset om viktige møter mellom sørsamiske representanter og myndigheter, tross at det var mange av dem. Jeg tror at man lever godt med at ingen rapporterer fra de, så lenge møtene har en utvikling man er tilfreds med. Lederne som er identifiserte i forbindelse med masteroppgaven har også jeg vært blind for, tross at jeg selv trodde at jeg aktivt har forsøkt å følge med på hva som skjer.

5.9 Språklige og språkpolitiske dilemmaer

Det sørsamiske samfunnets språk er svært truet og er ikke dagligspråk for majoriteten av de sørsamiske lederne, men likevel er det sørsamiske medietilbudet først og fremst på sørsamisk. Det økonomiske perspektivet på medier, er et forhold som problematiseres av Eli Skogerbø (2005), der hun sier at språklige segregerte medier like gjerne kan splitte som samle det samiske mediepublikummet. Økonomisk vil størrelsen på mediets marked og målgrupper være avhengig av hvilke(t) språk de benytter, kulturelt og politisk er det spørsmål om hvordan det samiske folket får best mulige informasjons- og kommunikasjonskanaler (Skogerbø 2005:379). Den afrikanske kritikken av Habermas handler også om språklig mangfold og konsekvensene av det. Språkdiversitet bryter dermed opp det offentlige rommet til flere små fragmenter som tilsvarende forskjellige grupper, de to viktigste som er fordelt mellom skillet mellom afrikanske språk og eksogene (generelt europeiske) som snakkes i hvert land (Ambadiang 2010:3). Generelt kan

man si at áarjelsaemieh som regel har majoritetsspråket, svensk eller norsk, som sitt sterkeste språk hva gjelder offentlige anliggheter, også de som har samisk som hjemmespråk – påstår mine kilder. Det offentlige rommet er dermed gjennom politiske virkemidler forsøkt skapt på et språk de færreste behersker. Den språklige diversiteten bryter opp det offentlige rommet, men på en annen måte enn man skulle tro.

På spørsmål om hvorfor man ikke har en sørsamisk offentlighet fikk jeg det kontante svaret, som jeg opplever som kritikk av dagens medietilbud med språkpolitikken at áarjelsaemieh forventes bruke sitt språk, i alle sammenhenger også den offentlige samtalen:

En del av grunnen er at man gjerne vil at sørsamene skal snakke áarjelsaemien. Da blir utvalget svært lite, og det kanskje da ikke blir de dypeste tankene som kommer opp, hvis jeg uttrykker meg mildt. Intervju 3.

I den finnes en kritikk av mediene, som styrer språkbruk og setter språknorm. I dette sitatet oppfatter jeg en skuffelse over hvem sine meninger som får synes og høres i den samiske medierte offentligheten. Handler dette om å være bra nok same uten språk?

Her finnes ytterligere en dimensjon. Sitatet viser at en offentlig samtale og en meningsutveksling blir umulig å oppnå siden informantene går ut fra at hen vet hva som sies i de samiskspråklige mediene, uten å vite hva som sies. En annen ting jeg tolker av utsagnet om at det er de samiskspråklige som skal prate, tyder på at man tror seg vite hva de samiskspråklige sier og mener, og at man derfor ikke undersøker om man kan ha noe å diskutere. Utsagnet blir avvist – og ingen meningsutveksling oppstår, men det gjør derimot vakuemet i den offentlige samtalen. For å si mer om den offentlige samtalen sørsamiske medier faktisk skaper bør en analyse av innholdet gjøres. Det finnes for lite forskning på innholdet av journalistikken på sørsamisk til å dra noen konklusjoner om den. Så ett viktig tema som burde debatteres er konsekvensene av dagens språkpolitikk for et samfunn der store deler av den voksne befolkningen ikke snakker samisk. Det offentlige rommet er forsøkt skapt på et språk de færreste behersker. Mye tyder på at det skjer en språklig fragmentering også i den samiske offentlige samtalen, men også internt i det sørsamiske.

Det forventes at mediene har et korrekt språk, uansett språksituasjon – og til tider er kritikken av språket i mediene hard. Det er ikke bare et sørsamisk fenomen. I nordsamisk språksammenheng er Facebookgruppen «Ártegis sáгат» opprettet for å belyse den ukorrekte språkbruken i

samiske medier. De sørsamiske offentlighetene skapes gjennom andre politiske mål enn mediepolitiske mål, som kulturbudsjettet hvor festivaler og seminarer finansieres eller via budsjettet til språksentre og andre kulturinstitusjoner. I den allsamiske sfæren er revitalisering av språk og kultur ett prioritert politisk prosjekt og en offensiv språknorm, der man bør og skal bruke så mye som samisk som mulig, er dominerende. Disse språkpolitiske ambisjonene og språknormer overføres til områder som Åarjelsaepmie, der språksituasjonen er helt ulik.

Inger Johansens sosiologvistiske masteroppgave beskriver intra-etnisk stigma og hvordan den kan fungere, der språklig purisme blir beskrevet som et problem. Purismen blir sett i samband med den omtalte (språk)barrieren: En er redd for å snakke «feil», og dermed blir terskelen for å snakke sørsamisk i det hele tatt veldig høy. Dette er med andre ord et spørsmål om språklig purisme (Johansen 2006:96). En nordsamisk språknorm i samiske medier tyder på at det finnes en purisme på makronivå, som forsterker effekten: Det blir ennå færre som kommer til ordet. Åarjelsaepmie har svært små forhold, både om man ser til folketall og antall talere med funksjonelt språk i alle sammenhenger. Hvordan sørsamiske ledere snakker om de språklige utfordringene kan tyde på at de små forholdene gjør at det blir vanskelig å skille mellom kravene til et offentlig, korrekt språk på makronivå og det sørsamiske språket, som mange ikke behersker overhodet eller svært begrenset, eller det språket man bruker i private sammenhenger. Det ser ut som at skillet mellom kravet om et offentlig korrekt språk og opplevelsen av sterke språklig puristiske holdninger kan påvirke hvorvidt folk våger å begi seg inn i en offentlig debatt overhodet. Om man i Åarjelsaepmie oppfatter at en forutsetning for å komme til orde er at man gjør det på samisk, og helst en korrekt samisk, er det lett at dette fører til en kunstig stillhet, som ikke bare henger sammen med de kulturelle mekanismene der stillhet er en form for kommunikasjon. Dette skaper frustrasjon i den sørsamiske befolkningen, der man føler at de samiske mediene skaper talerør for visse. Det kobler jeg direkte til en samisk journalistisk praksis og kultur, der journalistene søker samiskspråklige kilder, for å slippe mye oversetting. NRK Sápmi er institusjonen som produserer sørssamiskspråklige nyheter, både for NRK og SR og blir dermed helt sentral for årjelsaemieh uansett hvilket land de bor i. Hva som sies på sørsamisk i det sørssamiskspråklige mediene kan ikke lederne svare på, ettersom de ikke bruker disse. De «gamle mediene» på årjelsaemien nevnes overhodet ikke av mine informanter, ikke i noen sammenhenger Det er først når jeg stiller spesifikke spørsmål om hvilken rolle det sørsamiske språket, saemiengiele har i den offentlige samtalen at det kommer opp som tema i samtalen. Sett i sammenheng med hvor prioritert språk og revitalisering er politisk, er dette overraskende.

Språket har ikke noen rolle (i dagens offentlige samtale). Vi er ikke der ennå at vi har folk

nok å kunne debattere på årjelsaemien. Det gjelder dem også som jeg anser som språksterk. Vår foreldregenerasjon, de eldre og. De sier, i sånne typer debatter så er det så mye fremmedord og ord vi ikke har på saemien engang. Intervju 4

Utsagnet viser at den språknormen mediene og offentligheten har, ikke fungerer for Åarjelsaemie uansett om man er språksterk eller ikke. Likevel er man ikke negativ til sørsamisk på TV'n. Den progressive språknormen definert av nord har selvfølgelig sine gode sider.

Samisk media for meg er litt språktrening. Nå som Vaino (Red.anm Rensberg, sørsamisk nyhetsanker) leser nyheter, så ser jeg bare på for å høre språket, nyhetene i seg har ingen nyhetsverdi for meg. Intervju 2.

For å dra en parallell til Folker Hanuschs dimensjoner i urfolksjournalistikk, så ser man i dette utsagnet at bruken av urfolksmedier kan være motsetningsfulle for samme mottager. Revitaliseringsdimensjonen oppfylles, men vakthundsfunksjonen og bemyndiggjøringsdimensjonen er ikke tilstede. Alle mine informanter ser på Oððasat for å følge med hva som skjer ellers i det samiske samfunnet, så den er definitivt viktigst og det nærmeste Saepmie kommer en sterk offentlighet, slik Fraser definerer den. Svake offentligheter er det svært få av. Det virker som at språk ikke spiller inn på oppfattelsen man har av samisk media. De mener at det er en langt høyere terskel for å få en nyhetssak fra sitt område enn nordfra. Når de analyserer hva Oððasat lager nyheter om, så er det stor enighet blant informantene om at lignende saker fra sitt område ikke hadde blitt til nyhetssaker i Oððasat, altså at de ikke har samme nyhetsverdi.

Likevel er den nordiske TV-sendingen Oððasat noe de aller fleste ledere passer på å få med seg. I det ligger en dimensjon, at det kan være risikabelt å ikke vite hva som skjer i nord. Bruken av den allsamiske offentligheten har tre funksjoner utover det å ha ett felleskap: inspirasjon, språklig stimuli og damage control. Så med damage control mener jeg at de sørsamiske følger med for å være informerte om utviklingen nordpå og for å ha kunnskap til å avverge politiske løsninger som ikke passer seg, for å hindre at beslutninger som kan få andre enn de ønskede følgene i sør går igjennom. Et talende eksempel er den norske reindriftspolitikken, hvor de politiske prioriteringene gjerne følger situasjonen for reindriften i Vest-Finnmark.

Mange ser likevel verdien av å ha samiskspråklig media. Om årjelsaemien hadde bedre språkkunnskaper så hadde samisk media potensielt vært en trygg plass å diskutere interne saker. Dagens samiske medier har problemer med å ta denne rollen i å skape en arena for offentlig

samtale, også for årjelsaemieh, av ulike grunner. Den ene faktoren er en nordsamisk språknorm, som gjerne forutsetter at man behersker samisk godt nok til å delta i en debatt. Den andre faktoren er målet om at bruken av sørsamisk skal øke, uavhengig av språksituasjon. Mine data viser at mye blir usnakkert av denne situasjonen. Et spørsmål er om språkpolitikk og språkpolitics reflekterer hegemoni mellom de samiske gruppene. Ja, men ikke bare der – den skaper et hegemoni internt også. På direkte spørsmål om hvilken rolle språk har i denne sammenhengen får jeg denne refleksjonen.

Jo. Det er utrolig vanskelig i forhold i den tida vi er nå. Jeg tror at det er viktig at man hører språket. Alt trenger jo ikke å være på sørsamisk. Men deler. Vi kanskje skulle hatt egne nyhetssendinger. Intervju 4

Mange voksne i Åarjelsaepmie, inkludert det sørsamiske lederskapet, er ikke alle språksterke nok til å føre en debatt på årjelsaemien. Om den skulle skje på årjelsaemien skulle dessuten majoriteten av årjelsaemieh ikke forstå hva som blir sagt. Dette er en av få kommentarer som beskriver medietilbudet som i dag finnes for årjelsaemieh og må tolkes som kritikk av det eksisterende medietilbudet som finnes på public service for årjelsaemieh spesifikt.

For årjelsaemieh er det viktigste er at deres kamper blir fortalt og belyst, ikke nødvendigvis hvem som forteller dem om det – bare det gjøres profesjonelt. Noe som bekrefter funnene i NRK`s brukerundersøkelse.

På generelt grunnlag synes jeg ofte at det ikke er gjort research. Jeg tror det er mange journalister som synes det er krevende å intervju folk i det sørsamiske området, fordi da må man snakke norsk. I verste fall velger de å ikke publisere noe om saken i det hele tatt. Intervju 4

Frustrasjonen er stor over at man ikke får plass i nyhetsbildet, tross at det skjer viktige prinsipielle saker som er relevante for resten av Sápmi. Mye tyder på at TV-nyhetene Ođđasat er det som bidrar til en mediert samisk offentlighet for sørsamer først og fremst.

5.10 Selvbestemmelse i mediespørsmål

Da Gáldu arrangerte seminaret med navnet «Samisk selvbestemmelse og media» i 2011, så hadde arrangøren lagt til grunn at samene i Norge per i dag har egne medier på sine språk (samisk og norsk), selv om dette nødvendigvis ikke fullt ut gjenspeiles i eierskapsstrukturen for

disse mediene (Henriksen 2011: 27). Gáldu problematiserte altså eierskapet, men skriver at seminaret bygget på den forutsetning at samiske medieinstitusjoner har redaksjonell frihet i forhold til å velge hvilke saker man prioriterer å dekke og hvordan de utvalgte sakene blir dekket (ibid.) I sørsamisk sammenheng blir dette problematisk, for det finnes ingen sørsamiske medier som har sørsamisk selvbestemmelse i kraft av å ha sørsamiske redaktører med makten til å sette agenda i form av valg av saker eller som kan ta beslutninger om hvilken språkpolicy man ser som mest formålstjenlig for den sørsamiske offentligheten. Dermed defineres det sørsamiske medieutvalget av redaktører i det nordsamiske området, eller andre.

5.11 Kjønn

Det er en forskjell. Ser man på den yngre generasjonen. Der er guttene veldig fraværende. Mange unge jenter som synes i media, men veldig få gutter som synes i media. Men når man ser på voksgenerasjonen, der er det ganske likt. Intervju 6.

En aspekt som er slående er den tilsynelatende enigheten om rollen kjønn har i en offentlig debatt. Ifølge alle mine informanter er de unge kvinnene mer synlige og aktive i det som faktisk finnes av offentlige debatter.

Det er klart at kjønn spiller en rolle. Det er mange talentfulle engasjerte kvinner. Vi har akseptert normene for majoritetssamfunnet. De fleste representanter er menn. Vi ser at det er de samiske kvinnene som tar utdanning. Intervju 6.

Tross den brede enigheten om at kvinnene er de aktive i offentligheten, så tyder deres svar på at det ikke er fullt så enkelt likevel. Slik svarer en informant å hvorfor hen mener at mennene ble deres naturlige talsmenn.

Mennene har automatisk blitt til talspersoner fordi de er mye til fjells. Men vi som kvinner har et ansvar. Intervju 1

Dette knyter jeg til at mannens daglige arbeid, der fjell er en tydelig referanse til konkret arbeid med rein ute, slik reindrift defineres av den vestlige verden. Den vestlige verdens syn på reindrift gir han som reingjeter status til å utale seg og bli hørt av majoriteten. Før motoriseringen var reingjeting noe som ble gjort av yngre uansett kjønn, og kun en liten del av reindriften, Følgene av dette er ifølge informanten at dette preger hva man snakker om i det man har av offentlighet.

Karene vil ikke snakke om immaterielle kulturelle verdier. Å ta ansvar for immateriell kunnskap. De vil ha makt og penger, men ikke ansvar for samisk kultur. Det blir automatisk fokus på penger nå. Mye kvinnekunnskap ser på verdier. Intervju 1

Mennene i mitt intervju var enige om at kvinnene tar plass i det som finnes av offentligheten. Samtidig som kvinnene problematiserte til stor del av hva man snakker om i offentligheten man har. Det er vanskelig å tolke dette. Kvinnene prater, men er det mennene som setter agendaen, eller betyr det at kvinnene som setter agendaen går med på å snakke om temaer som er mere konkrete og har høyere status i samfunnet i stort, noe som resulterer at de temaene kvinnene kjenner behov av å prate om ikke løftes tross at det er de som er ledende i samtalen? Jeg ser en annen problemstilling i dette. Ofte må åarjelsaemieh i majoritetesmediene reagere, i stedet for at man på en egen arena agerer og setter agenda. Der tar kvinnene plass, men må delta i en offentlig samtale der andre setter agenda.

5.12 Makt og avmakt

I majoritetssamfunn kan man si at det ligger en tett sammenheng mellom makt og offentlighet: de som har makten, dvs. eliten, er de som først og fremst høres og ses i massemedia. Definisjonen på elite er en minoritet i et samfunn som på ett eller flere områder opptrer som autoritet innad, overfor det øvrige samfunn, og som talsmann utad, overfor omverdenen (Berg 2018). En av informantene gjorde denne refleksjonen da jeg spurte om maktmisbruk kan skje når ingen medier gjør vakthundsjobben i det sørsamiske samfunnet:

«Hvilken makt? Det er ingen samiske institusjoner med sann makt til å ta noen avgjørelser. Ja, makt kan misbrukes på individuelt nivå og mellom mennesker, men i virkeligheten har vi ingen makt». Intervju 2

Den makten de sørsamiske lederne har, handler kanskje ikke om samme type makt som i større samfunn, men det betyr ikke at åarjelsaemieh er fullstendig uten makt. Når det svenske Sametinget tok beslutning (2019) om lokalitet for parlamentsbygget, så ble Staare/Østersund valgt framfor Kiruna, til stor overraskelse for noen. Beslutningen ble tatt med 18 stemmer for Östersund og 13 stemmer for Kiruna⁴¹, men ser man til hvor representantene har tilhørighet, så burde ikke beslutningen kommet som en overraskelse. I Sverige er hele landet ett valgområde, mens i det norske er det ett definert sørsamisk valgområde med fire mandat. På svensk side er

41 Sametinget om avstemmingen om bygging av parlamentet. <https://www.sametinget.se/parlamentsbyggnad>

er antallet sørsamiske representanter er langt større enn i Norge. Over dobbelt så mange, avhengig av hvordan man avgrenser til det umesamiske området. Det var også sørsamiske representanter som avgjorde lokalitet. Britt Sparrock stemte mot styrets forslag, tross at hun sitter i styret. De øvrige som var med på å avgjøre lokalitet ved å stemme mot sitt eget parti var begge åarjelsaemieh, Anders Kråik og Jan Persson. Overraskelsen ligger nok i at åarjelsaemieh vanligvis ikke agerer som en interessegruppe, men det kan se ut til at en lokaliseringdebatt i valget mellom nord og sør overvant lokalitet andre grupperinger, som næringstilhørighet. I ett av intervjuene stilte jeg spørsmålet om sørsamiske lederskikkelser taler som representanter for det sørsamiske.

Man har lært å være forsiktig som åarjelsaemie. Man må passe seg. Man kan faktisk risikere å både det ikke-samiske samfunnet og nordsamene mot seg. Vi har gjort erfaringen og sett at man kommer lengre og får bedre løsninger på denne måten. Du kan ikke bare rope ut og snakke for deg selv. Intervju 2.

Dette utsagnet knytter jeg til en taktikk i møte med offentligheten der man underkommuniserer sin identitet som sørsame, men heller velger rollen som reindriftsutøver fordi det er en identitet som inkluderer mange nordsamer. Identiteten reindriftssame hatt en normgivende funksjon i politikk, spesielt i Sverige der segreringingspolitikken baserte seg på næring. Det er strategien mot «nord» og den allsamiske sfæren, mens i møte med majoriteten velger man direkte møte med den som har makt til å bestemme. Utsagnene om mange direkte møter med sterke offentligheter, som forvaltning, er at fordelene er at man selv presenterer fakta, perspektiv og argument, uten medienes og allmenhetens innblanding. Det er noe som tyder på at man har makt i langt større grad enn man er villig til å medgi.

En av informantene sier at samer burde være selvfølgelige kilder for journalister om alle saker som angår hele samfunnet, og ikke bare saker som gjelder åarjelsaemieh spesifikt, noe som handler om å være likeverdige borgere i en offentlig samtale.

Samene bor her. Det er vårt land. Alt som skjer her angår oss. Hvis vi ikke er involvert, bidrar vi til bildet at vi lever i parallelle verdener. Det er spørsmål om hvor mye kapasitet man har. Vi er ikke så mange. Vi burde være involvert i de fleste ting. Alt påvirker jo oss. Intervju 6

Det informanten sier om parallelle rom er spennende, fordi samtidig som man forklarer hvorfor

man ikke deltar i offentligheten i så stor grad som man burde, så viser det at man er klar over konsekvensene av dette. Det ser ut som at samene ikke er en del av det «vanlige» samfunnet, men holder seg for seg selv. Jeg tolker utsagnet som at man slett ikke ønsker å leve i en parallell verden, men at det samiske dessverre ikke er en naturlig del av samfunnene der man lever. Om det skal bli en naturlig del av samfunnet, inkludert mediene, innebærer det at man må ha kapasitet til å ta plass og møte journalister som vet for lite om samisk kultur og perspektiv. Samtidig er dette vanskelig å forandre. Forskning viser at journalister går til kilder de allerede kjenner. Det er en kjent sak at de gjerne intervjuer andre som er lik seg selv. Det er kanskje det som er slutningen om marginaliserte, potensielle kilder også. De gir ikke gjerne et intervju til noen man ikke har tillit til.

I møte med journalister handler det om å få frem sitt budskap og meninger, forutsatt at journalisten besitter fakta utover fordommer om samisk samfunn. I metodologikapitlet beskriver jeg mine språklige valg fordi når jeg bruker begrep som sørsamisk, sørsame, sørsameland om oss – så hører jeg stemmen til den fremmede, stemmen som prater om oss og som jeg må overforklare meg for. En situasjon der jeg må bruke mer tid på å forklare kontekst og betydninger av historie, symboler, etc enn å fortelle selve historien. Samme fenomenet med overforklaringer opplevde jeg i noen av intervjuene og opplevelsen gjorde meg betenkt da jeg innser at møtet med journalister kan bli vanskelig. På relativt enkle spørsmål kunne jeg få lange historiske fakta presentert, som forklaringer på hvordan man som same har det lokalt. De historiske hendelsene har selvfølgelig stor relevans for de lokale situasjonene, men min journalistiske ryggmargsrefleks reagerte. Foreningen for urfolksjournalister i USA, NAJA, laget retningslinjer til journalister for rapportering fra Camp Ocuti Sakowin som problematiserer riksmedienes rapportering. I retningslinjene er det spesielt to punkter som er relevante i denne sammenhengen. Punkt tre ber journalistene om å bruke flere kilder, mens punkt fire i retningslinjene sier:

«Gå bakom campen for å bidra med kontekst. Det er din forpliktelse til å betjene offentligheten ved å utforske problemet og gi ny, viktig informasjon. [...] Ikke forenkle det komplekse problemet som kuliminerte i protestene ved å fokusere på leiren og daglige aktiviteter. Det er god rapportering å hjelpe leserne å forstå det sosiale og juridiske miljøet som skapte disse leirene, som ikke er unike for Standing Rock Sioux. Native American Journalists Association

Min analyse er at som marginalisert er man vant til at motparten ikke vet særlig mye om en, og derfor presenterer man kontekst og historiske fakta av gammel vane. Slik tar man ansvar fordi

man ikke stoler på at journalisten gjør det. Dette har en klar sammenheng med fenomenet beskrevet av Solveig Joks (se side 69).

Hadde intervjuet blitt gjennomført av meg som journalist hadde jeg reagert på disse overforklaringene og sett på det som et forsøk på å styre intervjuet. I journalistisk grunnutdanning er intervju av eliten noe man blir trent på og kjennetegnet er at de styrer intervjuet. En som har problematisert akkurat profesjonalisme som et problem i profesjonelle sammenhenger, som en del av institusjonalisert rasisme er Charles Husband (1996). Å være profesjonell innebærer ofte en antagelse om at alle skal behandles likt. Summen av hans resonnement i tilfelle med journalistikk, er at alle intervjuobjekt og nyhetshistorier ikke kan behandles likt. Å behandle alle likt kan være et moment i strukturell rasisme. Som beskrevet er det er en bred oppfatning om at også samisk media usynliggjør det sørsamiske samfunnet i sin rapportering.

Det spiller ingen rolle hva jeg forteller. Hva gjelder selve reindriften er det fortsatt mye vanskeligere. Der føler jeg at både nasjonale og samiske medier vil opprettholde krise- og katastrofeperspektivet og fortelle når det går dårlig i reindriftsområdet. Det er ingen forskjell på samisk og nasjonell media der. Intervju 2.

De mente at det finnes gode nyheter fra Åarjelsaepmie. Sitatet over sier noe om hvilke forventninger man har til samisk media og man tror samisk media kan gjøre for sitt samfunn, noe som er helt i linje med det teoretiske rammeverket Hanusch har presentert for urfolkjournalistikk og journalistikkkultur. Informanten forventer seg en mot-historie mot den negative framstillingen av reindriften som er kjent blant forskere (Berg 2000 mfl.). Hanusch fem dimensjoner i urfolkjournalistikk beskriver et ideal som passer inn i forventningene og forhåpningene man har til egne medier.

5.13 Sosiale medier

Sosiale medier er på mange måter som skapt for Åarjelsaepmie med sin demografi med uspredt bebyggelse og lange avstander over to land. Sosiale medier er grenseoverskridende og kan via automatiserte oversettelser også passere språklige barrierer. Samtidig som sosiale medier er private, så inkluderer det også tradisjonelle, såkalte gamle medier som også bruker sosiale medier for interaksjon og for å nå publikum. Også politikere og andre lobbyister agerer på sosiale medier. At jeg har spart temaet sosiale medier til slutt er ikke fordi den nødvendigvis representerer en løsning, men fordi de sosiale mediene representerer en sfære som omfatter flere sosiale lag, fra det mest private nettverket man har til det mer utvidede profesjonelle nettverket, til helt

fremmede som man deler interesser med, og slik omfavner alle boblene i mitt hovedfunn. Dette er en av forklaringene til hvorfor sosiale medier ikke er en plattform for en offentlig samtale i dag:

I dag er mulighetene for å debattere i sosiale medier hvor kunnskapsnivået er så fryktelig dårlige. Der er kunnskapsnivået lavt og risikoen for personlig sjikane stor. Det skjer mye hets som er en grunn til at folk ikke bruker media aktivt. Samtidig har vi et ansvar for å nå ut. Det er en terskel for når man skal oppsøke media. Det skal være ganske kritisk før man oppsøker media. Intervju 4

Den 2. Mai 2019 kommer det beskjed fra Nordlys sin redaktør Skjalg Fjellheim: Nordlys har inntil videre valgt å stenge sine kommentarfelt for samisk debatt. Det vi dessverre ser, er at formen i deler av kommentarfeltene kan virke ekskluderende. Den fører til at debatten stilner i stedet for å blomstre. Det er sterkt beklagelig når våre lesere ikke lenger våger å gå inn i ytringsrommet hos Nordnorsk debatt, av frykt for å bli angrepet – ikke for sine meninger, men som personer.⁴²

Hans konklusjon er den samme som mine informanter formidler. Å diskutere samiskrelaterte temaer på nettet tar for mye kraft og personangrepene er mange. Empirien viser at mange opplever netthat og sjikane på grunn av etnisitet, og derfor utelukkes sosiale medier fra å kunne bli plassen hvor sørsamene tar sine offentlige samtaler. Derimot har sosiale medier en annen rolle enn for debatt. Sosiale medier brukes til inspirasjon og kos, og for å luften frustrasjoner knyttet til livet. Delingen av bilder der reinkalver og andre reinsdyr er drept av rovdyr, tilhører den siste kategorien. Disse bildene deles for å vekke opinion om rovdyr og for å vise en annen virkelighet enn den som er på nyhetsagendaen. Ofte vekker slike bilder sympati, men kan også lede til kommentarer som «Hadde dere passet bedre på dyrene hadde det ikke blitt slik». Sosiale medier er også med på avsløre de som deltar i de mange lukkede møtene jaarjlsaemieh deltar på.

Når du går inn i sosiale medier, kan du se hvordan de som du tror er våre positive samtalepartnere går og støtter kommentarer som «Skyt rein på innland». Da blir du grovt desillusjonert. Intervju 6.

42 Innlegget av redaktør Skjalg Fjellheim, Nordlys og den samiske debatten, <https://nordnorskdebatt.no/article/derfor-stenger-vi-vare?fbclid=IwAR2FN14qvy7jxlLf0YmiJRsqQZoDisawmL-Wm7NxWWjFHG-b28poZcjVVGw>

6 Diskusjon og avslutning

Problemstillinga for denne avhandlinga var formulert slik:

1. Finnes det en sørsamisk offentlig samtale i dag? Hvor og hvordan skjer sørsamisk offentlig samtale, og på hvem sine premisser?
2. Samtalen som finnes, kan den kalles offentlig samtale?
3. Hvilken rolle har mediene i sørsamisk offentlig samtale?

Dette arbeidet viser at det finnes tre offentligheter som åarjelsaemieh operer i: majoritetssfæren, den allsamiske sfæren (som domineres av det nordsamiske språket) og den sørsamiske sfæren. Ifølge Fraser (1990) er en sterk offentlighet der beslutninger tas.

Majoritetssfæren er ikke overraskende en sterk offentlighet også i mine funn, som åarjelsaemieh møter direkte og ofte på svært mange nivåer. Sametinget er en sterk offentlighet, som tar beslutninger som premisslegger i den sørsamiske offentligheten. Den medierte allsamiske offentlige samtalen kunne vært en svak offentlighet, der alle skulle ha en mulighet å delta på ulike nivåer, men er det ikke. Den begrenses til stor del av mediens språkvalg, men også vilje til å granske det sørsamiske samfunnet. Mine funn viser at den sørsamiske offentligheten slik Fraser definerer offentlighet, er verken sterk eller svak, så i klassisk forstand kan det sies at den ikke eksisterer. Samtidig eksisterer det helt klart ulike former av mer eller mindre offentlige samtaler i Åarjelsaepmie, men de skjer på en annen måte og på andre plasser. Hvilke plasser det er kommer jeg snart inn på.

Gjennom en historie jeg selv er delaktig i, vil jeg gi innblikk i og illustrere hvordan de tre offentlighetene jeg har identifisert kan henge sammen. I 2008–2009 jobbet jeg som reporter for den nordsamiske avisen *Ávvir*. Reinbeitedistriktet *Saantin sijte*⁴³ skulle i retten for å prøve sine fiskerettigheter innom distriktet til å også gjelde fiske for salg. Reindriften har ifølge reindriftsloven rett til fiske for eget bruk, også i privat forpaktede innsjøer. Saken som prøvdes i retten dreide seg om hvorvidt retten til husbehovsfiske inkluderte fiske for salg, noe som ofte er en viktig biinntekt for eldre reindriftsutøvere som har tatt generasjonsovergang og overført rein og konsensjonen for å drive med rein til yngre. Jeg ringte til lederen for Saanti og gjorde research og tenkte at dette var en god nyhetssak. Videre så ringte jeg til de som organiserer norske reindriftsutøvere, Norske Reindriftsamers Landforbunds (NRL) daværende leder Nils Henrik Sara. Han stilte seg totalt uforstående og avviste Saantis krav som uvesentlig og at det hadde lite med

43 Essand reinbeitedistrikt

reindrifftsrett å gjøre. Forskjellen er at i Finnmark er det få eller ingen vann som forpaktet og voktes av private, men det reflekterte ingen av oss om. Nå er dette ti år siden, men jeg husker reaksjonen til Saantis leder jeg intervjuet: de var irriterte og bekymrede. Jeg forstod deres bekymring, men rent journalistisk var det en god sak, selv om konflikten om dette var viktig for reindriften, ikke var god for *Saanti*. Saken ble publisert på nordsamisk, som er publiseringsspråket til Ávvir.

En oppfølging ble senere gjort av NRK Sápmi, med samme vinkel, men på norsk: NRL støtter ikke *Saantis* krav. I retten ble intervjuet og NRL-lederens uttalelser i NRK Sápmi brukt mot *Saanti* og de tapte⁴⁴. Denne hendelsen tar jeg med i analysen for å illustrere relasjonene og friksjonene mellom de tre offentlige sfærene sørsamene må beherske og forholde seg til i sin hverdag. Min analyse er at det er ontologiske forskjeller som gjorde at det gikk så galt i den samiske relasjonen i mellom nord og sør, med følgen at NRL ble skyld i at et reinbeitedistrikt tapte en prinsipiell sak. Som journalist poengterte jeg ikke forskjellene mellom forvaltning av private fiskevann i Trøndelag og statlige fiskevann i Finnmark for den daværende lederen av NRL. Jeg var kun ute etter hans syn på saken. Utfra lederens uttalelser og hvordan disse ble brukt i retten senere, går jeg ut fra at heller ikke *Saanti* hadde informert lederen i NRL om sine problemstillinger.

I forbindelse med masteroppgaven har jeg tenkt på denne hendelsen og forsøkt å analysere hendelsesforløpet for å se om den har sammenheng med mine funn. Spørsmålene jeg har spurt meg er «Kunne journalistene og NRL forutse at dette ville skje? Var det noe journalistene skulle ha tatt hensyn til? Og hadde journalistene nok forståelse for *Saantis* sak når de publiserte?» Denne historien er bare ett eksempel på hvordan samspillet er mellom de ulike sfærene *Áarjelsaemieh* befinner seg i, og det tydeliggjør hvilke friksjoner og kommunikasjonsproblemer som kan finnes. Det gjelder altså ikke bare å forholde seg til majoritetssamfunnet, som var årsaken til at det ble en rettssak, men også til en nordsamisk verden som på visse vesentlige områder skiller seg fra den sørsamiske. Diskusjonen handler ikke om å fordele skyld, men å forstå mekanismene bak. *Áarjelsaemieh* ikke kan ta for gitt at noen forstår deres situasjon og forhold. Verken beslutningstagere i nord eller sør, eller journalistene. De har samme jobb i den allsamiske offentlige sfæren er i mangt, som i forhold til majoritetssamfunnet, som igjen er et spørsmål om kapasitet.

Analysen viser at den samtalen man har i *Áarjelsaemie* først og fremst skjer i lukkede rom og

44 Noen av nyhetssakene NRK Sápmis publiserte om rettssaken mellom Essand Reinbeitedistrikt og Tydal grunneierlag: <https://www.nrk.no/sapmi/fryder-over-dom-om-gratis-fiske-1.6392867>
https://www.nrk.no/sapmi/_-foler-oss-dolket-i-ryggen-1.6445872

disse er begrenset av ulike sektorer. Tilstedeværelse på fysiske møtesteder blir derfor ekstremt viktig fordi nettverkene kan begrense informasjonsflyten. Slik blir lokalitet for offentlig samtale mer definert av institusjoner og ledere enn ved offentlige arenaer som massemedier. Det er mye som tyder på at det er mange uformelle ledere som påvirker den sørsamiske debatten og diskusjonen, men de er nødvendigvis ikke anerkjent som intellektuelle av f.eks. medier. Dette bør det forskes mere på.

Her finnes en annen måte å diskutere på. Det tar en stund før man lærer hvordan den fungerer. Det blir veldig lite av debatt her. Hvis du sier noe her, får du ikke svar. Intervju 2.

Om den interne kritikken skjer så indirekte, vil det følge samme spor som den afrikanske kritikeren av Habermas, Ambadiang (2010), påpeker at i den afrikanske offentlige samtaler kan det konstateras at selv om debatten ikke er lik den i Europa, betyr det ikke at kritisk debatt er fraværende. Kritisk debatt kan være knyttet til indirekte kritikk. Mye tyder på at samisk kritikk slik den er beskrevet av Gaski (2019) og samisk kommunikasjon beskrevet av Ween (2005), i møte med majoritetssfæren vil falle til jorden uten at meningsmotstanderen skulle oppfatte den. Også internt i det sørsamiske samfunnet kan kritikken være vanskelig å oppfatte. Man har delvis en annen måte å diskutere på og ta felles beslutninger, så som *raarastalleme*.

Mangelen på en mediert offentlighet øker institusjonene og organisasjonenes betydning. Slik kan medarbeidere på ulike institusjoner få makt til å sette dagsorden, noe som krever at man er bevisst på definisjonsmakten man har. Den sørsamiske samtalen bærer preg av at samfunnet er nettverksbasert, og ulike sektorer har sine gatekeepers i informasjonsflyten. Risikoen med en slik offentlighet er privatisering (Oskal 2003). Slik blir den sørsamiske samtalen ytterligere isolert fordi blir vanskelig for mediene å identifisere. Sosiale medier har åpnet den lukkede samtalen. Spesielt deling av samiske saker gir en viss oversikt over hva som skjer, men det er begrenset til at medier faktisk har dekket saker, men en annen avgjørende begrensning på hvorfor folk er forsiktige på sosiale medier er netthat og personangrep. Sosiale medier har dessuten klart positive muligheter, spesielt for det Hanusch kaller identitetsskaping og bemyndiggjøring, der temaer som ellers kan virke for smale for tradisjonelle medier får ta plass, for eksempel slektsforskning, tradisjonelt håndtverk, historie og lignende. Samtidig er ikke det som publiseres på sosiale medier journalistikk i den forstand som er ment her, dvs «informasjon og kommentarer på aktuelle saker som regnes som offentlig interessant» (Schudson 2003:11). Hanusch har tatt forbehold om at kun empiriske analyser vil vise om de fem dimensjonene i urfolksjournalistikk faktisk skjer i media (2013:4) og at ulike medier vil ha sin egen unike miks av disse di-

mensjonene. Mitt materiale viser at slik Hanusch definerer urfolksjournalistikk oppfylles dette ikke av samisk media i deknningen av sørsamisk samfunnsliv.

Neste forskningsspørsmål var om samtalen som finnes kan kalles for en offentlig samtale. Her skulle mitt svar være både ja og nei. Slik Nils Oskal (2003) beskriver en offentlighet hvor mediene spiller en avgjørende rolle, fyller ikke lokalitetene for samtalen kriteriene, heller ikke fyller den kriteriene for verken svake eller sterke offentligheter, beskrevet av Nancy Fraser (1990). Det finnes en form av sørsamisk samtale som kan være temporær og flytende – uansett side av riksgrensen, men den er ikke basert på medier, derimot er den basert på institusjoner og til viss grad organisasjoner. I et vestlig perspektiv skulle den til og med kalles for en kvasi-offentlig samtale. I mangel på en mediert offentlighet, legger mange oppgaver som vanligvis tillegges pressen, som samfunnsansvar, informasjon og ansvarliggjøring på de nye institusjonene. Det følger selvfølgelig samfunnsansvar i de fleste organisasjoner og institusjoner der PR og informasjon er en naturlig del av arbeidet. Men i den sørsamiske konteksten, der ens kulturelle bakgrunn sjelden resulterer i positiv særbehandling i kommunale tjenester (Dunfjeld 2007) og det er så få institusjoner med spesifikt ansvar for det sørsamiske, i kombinasjon at man ikke har funksjonelle medier, så blir følelsen av avmakt og usynlighet stor. Den sørsamiske offentligheten som oppstår i de nye møteplassene og institusjonene er politisk høyt prioritert av Sametinget, som muligens ikke har reflektert over denne rollen. Med først og fremst sine språkpolitiske prioriteringer, og til en viss grad sine mediepolitiske prioriteringer er Sametinget en viktig premissleverandør for det som finnes av offentlighet i Årjelsaepmie.

Ser man på mediens rolle i Årjelsaepmie kan man konstatere at det finnes et medietilbud, men det skjer fremst på 'gamle' kanaler, på sørsamisk og oppfyller ikke en kritisk granskende eller kommenterende funksjon. Utviklingen går også mot at flere lokale majoritetsmedier er interesserte i å produsere journalistikk på sørsamisk, slik Snåsningen får statsstøtte for å gjøre. Dette vil i liten grad løse utfordringen man har, ettersom den samiske selvbestemmelsen gjennom redaktørskap ikke forandrer seg. Det vil heller ikke løse den store fragmenteringen som allerede finnes. Overblikket skapes ikke av ytterligere fragmentering av medietilbudet med flere aktører. Den personlige prisen mange betaler for offentlighet kan være høy, spesielt hvis man ikke opplever støtte. Kritisk journalistikk som også omfatter interne forhold kan bli utfordrende.

Ett viktig funn skjer allerede i forberedelsene til analysen. I det historiske innledningskapitlet (se side 21 – 25) kommer det fram hvordan det sørsamiske samfunnet går fra å ha en velfungerende sterk offentlig samtale fra tidlig nittenhundretall fram til slutten av åttiårene, til å ha et bety-

dlig svakere offentlig ordskifte på nittitallet. Året 1993 er et viktig årtall i det moderne sørsamiske ordskiftet. Det er året da NRK Sapmi tar over ansvaret for de sørsamiske sendingene og hele Sápmi kan høre sørsamisk, det er også det året UNESCO begynner med sine rødlistene for truede språk der sørsamisk listes, den første moderne ordboken fra sørsamisk til norsk utgis (Bergsland og Mattson 1993) og det svenske Sametinget etableres med sørsamen Ingvar Åhren som den første ordføreren. Når samene får egne demokratier svekkes den sørsamiske offentlige samtalen, tross at samiske institusjoner overtar ansvaret.

Språkrevitalisering blir et viktig prosjekt i den nye samepolitikken, noe som muligens bidrar til å svekke den sørsamiske offentlige samtalen som før 1993 i stor grad har pågått på majoritetsspråkene, noe som var tilfelle allerede på møtet i Trondheim 1917. Det kan se ut til at fokuset på språk, som i forskningen er identifisert som en bestanddel i den samiske nasjonsbyggingen, er med på å svekke demokratiperspektivet. Det er i hvert fall betimelig å spørre seg om fokuset på språk fungerer i alle sammenhenger, eller om det er med på å hindre folk som ellers skulle deltatt i det offentlige ordskiftet. Jeg vil gjøre oppmerksom på at konsekvensene av en språkpolicy som går i retning av at bruken av majoritetsspråket utelukkes, og der heller engelsk og nordsamisk brukes i kommunikasjonen kan virke elitistisk. Den utelukker ikke bare majoriteten, men også en stor del av den samiske befolkningen. Hvordan kan man kombinere språkrevitaliseringsprosjektet med en offentlighet som er tilgjengelig for alle samer?

Samiske medier generelt ser ut til å ha vanskeligheter med å oppfatte den indirekte kritikken, noe som kan skyldes forventninger om at debatt og kritikk skal være lik den vestlige kritikken, for å være av vesentlig interesse for mediene. Oppfatter samiske medier indirekte kritikk, og behandles den som faktisk debatt eller en form etnosentrert tribalisering? Bruken av begrepet tribalisering er brukt av Oskal (2003), slik jeg ser det, om hvordan samisk offentlig samtale kan oppfattes av majoritetssfæren. Om det skjer former for tribalisering i den samiske offentlige sfæren er ikke temaet her. Jeg har ikke undersøkt sammenhengen mellom hegemoni, etnosentrisme og tribalisering i disse tre sfærene jeg har identifisert.

Anbefalinger

Avslutningsvis har jeg følgende anbefalinger. Sametingene bør drøfte de demokratiske utfordringene som språkvalg skaper, også i et demokratisk perspektiv. Medier handler om mere enn språk og er en grunnleggende, viktig faktor i det demokratiske prosjektet. Man bør undersøke konsekvensene av at flere og flere mediehus etablerer sørsamisk journalistikk. Det er verdt å undersøke videre om det først og fremst er mediet eller språkvalget som er den største hindringen for at dagens sørsamiske medier skal ha funksjon som offentlig samtale. Styrkes den offentlige samtalen av det eller bidrar flere kanaler til ytterligere fragmentering?

Hele Saepmie må ha rett til en medial infrastruktur, ikke kun deler av den. Der har staten et ansvar. Rettslig ytringsfrihet stiller også noen krav til staters innsats for å sikre ytringsfriheten positivt, slik de gjør for minoritetene ved å blant annet stille krav til public service kanaler. De har et uttalt ansvar for å skape et medietilbud for åarjelsaemieh. Dessuten er de samiske public service kanalene helt sentrale aktører for åarjelsaemies mulighet til å være en del den allsamiske offentlige sfæren. Et reelt samarbeid mellom NRK Sápmi, SVT Sápmi og SR Sameradioen om journalistikk i åarjelsaepmie bør komme på agendaen, der man bør se til at det finnes en grad av journalistisk selvbestemmelse, gjennom en redaktør som har kunnskaper om sørsamiske samfunnsforhold. Det er viktig å styrke det journalistiske miljøet gjennom å ansette også majoritetsspråklige journalister. Fokuset bør være å skape et kollegiat for journalistene som skal bevåke området som muliggjør gransking av samfunnet. Gransking bør også skje på majoritetsspråket for å være relevant og for at journalistikken skal ha en effekt på svake og sterke offentligheter i alle de tre identifiserte offentlige sfærene.

Til tross for at nettet og sosiale medier er bedre egnet til å fungere i den demografi som den sørsamiske befolkningen har, er radio fortsatt den primære plattformen for sørsamisk journalistikk. Å få journalistikken på nett bør prioriteres. Journalistikkens tema- og språkvalg bør selvfølgelig speile språksituasjonen, men også utfordre samfunnets språkkompetanse på ulike temaer.

Institusjoner og sentrale arrangører av møteplasser, som seminarer og konferanser bør ta innover seg at man er en vesentlig spiller i den sørsamiske offentlige samtalen og det er et faktum at man er en viktig arena for en offentlig samtale. Derfor vil jeg våge meg på en anbefaling – ikke bare til det sørsamiske samfunnet, men også til andre deler av verden som lever i medieskygge eller som opplever at debatter stilner fordi netthets fører til en sterk polarisering.

Arenaene for offentlig samtale bør gjøre seg tilgjengelig for sitt eget samfunn. De bør senke terskelen for å delta i en offentlig samtale gjennom å bruke digitale muligheter, med streaming og toveiskommunikasjon gjennom sosiale medier, med nettredaktører som gjør sitt for å øke interaksjonen mellom de som er på møte og de som følger møter via nettet. Dette bør gjøres for å styrke den sørsamiske offentlige samtalen slik at den kan bli en svak offentlighet, slik Fraser beskriver den og for at den kan være tilgjengelig for flere enn eliten, gjennom å aktivere flere stemmer. Dette er arenaer verdt å dekolonisere. Tradisjonelle konsept for kommunikasjon og beslutningsfattning, der alle får komme til ordet, uansett status, inspirert av raarastalleme er en løsning, der ekspertene får en mer faciliterende rolle enn å føre enveiskommunikasjon gjennom forelesninger. Gjennom å bygge plattformer der det er rom for gode spørsmål og analyse kan man fylle en funksjon som mangler. Flere aktive i den offentlige samtalen kan bidra til å løfte mediernes interesse, men også til å styrke journalistikken på feltet, med tilgang på flere kilder. Oppfordringen om å dekolonisere dagens eksisterende arenaer for offentlig samtale fritar ikke mediene fra sitt ansvar. Det er flere hendelser som burde ha blitt nyheter og som har nyhetsverdi, og/eller blitt gjenstand for en offentlig samtale. Flere rettsaker og møter der konfliktnivået har vært høyt, har ikke blitt omtalt i media. Konsekvensene at dette når hendelser med klar nyhetsverdi blir ignorert og usynliggjort er at det skjer en form av privatisering av hendelsene som berører årjelsaemieh. Konsekvensene av å ikke ha en offentlig større samtale kan påvirke mennesker negativt.

Under tiden mens jeg har jobbet med masteroppgaven har det vært hendelser i Åarjelsaepmie som har fått stor oppmerksomhet i det offentlige. Organisasjonen Etnisk- og Demokratisk Likeverd (EDL) var invitert til et grunneiermøte på Selbu der utvikling av samepolitiske lover var et tema⁴⁵. En samisk grunneier nektes å komme inn på et grunneiermøte i Selbu der EDL skal tale. Noe som resulterer i en sak som får stor medial oppmerksomhet, i riks-, lokal- og samisk media og der Sametinget i en enstemmig uttalelse fordømmer hendelsen og ber lokale politikere om å ta avstand fra hendelsen. Grunneiermøtet på Selbu hadde vært et utmerket case for å undersøke aktørene, friksjonene og funksjonene de ulike sfærene har i den sørsamiske offentlige samtale, og konkret analysere hvilke roller ulike aktører tar i de tre offentlighetene. Det er et case der sosiale medier skaper et rom som muligens hverken majoritetsbefolkningen eller årjelsaemieh har sett mulighetene av tidligere. En utvikling av modellen og plassering av de ulike fenomenene i modellen hadde vært et spennende doktorgradsprosjekt for å forstå samisk offentlig samtale og det samiske samfunnet bedre.

45 VG om grunneiermøtet i Selbu: <https://www.vg.no/nyheter/innenriks/i/y39jpe/ampert-paa-grunneiermoe-te-i-selbu-da-samisk-grunneier-ble-nektet-adgang>

Det er åpenbart at dagens sørsamiske offentlige samtale har demokratiske svakheter, som kommer av politiske føringer og men også tradisjonelle strukturer det er lett å ignorere. Dette sitatet beskriver godt situasjonen i dag.

Jeg tror vi ser på oss selv gjennom norske øyne. Vi har ikke medier som overvåker oss - og vi blir blinde. Vi har kanskje ikke oversikt? Hvordan skal en vanlig dødelig ha en oversikt? Men du vet, vi kan ikke vente på noen å få oss ut. Vi må ta den plassen. Informant 2.

Forskningsresultater kan bidra til å utarbeide strategier som kan bidra til å løfte den offentlige samtalen. Dette arbeidet fyller noe av det tomrommet som eksisterer i forskningen, nemlig spesifikt hvordan sørsamiske ledere ser på sørsamers deltagelse i den offentlige debatten. Ved hjelp av kritiske synspunkter syn på Habermas teorier, kan man forstå den sørsamiske samtalen, dens betydning og premisser, selv om den ikke oppfyller de vestlige kriteriene for en «offentlig sfære». Sverre Fjellheim belyste problemstillingen allerede i 1985 da han konkluderte i sitt framlegg på folkemøtet i Saemien Sijte «I dag mangler vi et forum der felles anliggender for hele den sørsamiske befolkningsgruppen kan behandles. Det er mange spørsmål som bare angår oss sørsamer og som er naturlig å ta opp i et slikt organ» (Fjellheim 1985:12). Problemstillingen synes lokalt spesifikk for Åarjelsaepmie, men det er godt mulig at andre små minoriteter med samme demografi, kan gjenkjenne og bygge videre på denne analysen. Sverre Fjellheims konklusjon er i samsvar med mitt: Behovet for diskusjon for felles beslutningsprosesser reduseres ikke med størrelsen på gruppen. Det er bare premissene som endres.

7 Referanser

7.1 Litteratur

- Adler, P.A. & Adler, P. (1994). Observational Techniques. I N.K. Denzin og Y.S. Lincoln (red.), *Handbook of Qualitative Research*, s. 377-392. Thousand Oaks: Sage Publications.
- Ahrne, G., & Svensson, P. (2011). *Handbok i kvalitative metoder*. Liber.
- Ambadiang, T. (2010). *Public sphere, linguistic sphericules and discourse communities in Africa*. *Africa Development*, 35(1-2), 1-26.
- Balto, A. (1997). *Samisk barneoppdragelse i endring*. Ad notam Gyldendal.
- Balto, A. M., & Kuhmunen, G. (2014). Máhttahit iežamet ja earáid! – sámi iešmearrideapmi, našuvdnahukseimii ja jodiheapmái. Omskola dem och oss! – samisk självbestämmande och samiskt ledarskap. Reeducate them and us! – Sámi self-determination, nation-building and leadership
- Balto, A. M. V. (2011). *Tillit til Sametinget: et bilde av det samiske demokratiets stilling blant egne velgere* (Master's thesis, Universitetet i Tromsø). Også publisert i: Balto, Á. M. V. (2011). Sametingets tillit blant egne velgere: holdninger til et demokrati i støpeskjeen. I *Sametingsvalg. Velgere, partier, medier*. Josefsen, E. og Saglie, J.(red.) abstrakt forlag.
- Berg, B. A. (1997). *Næring og kultur: Norske reindriftsamers landsforbund 50 år (1947-97)*. Davvi Girjii.
- Berg, B. A. (2001). *Holdninger til samer og samiske forhold 1996-2000: en undersøkelse av avisene Aftenposten, Nordlys, Finnmark Dagblad, Altaposten og Finnmarken for perioden 1.1. 1996-31.12. 1999*. Universitetet i Tromsø, Senter for samiske studier.
- Berg, Ole T.. (2018, 20. februar). elite. I Store norske leksikon. Hentet 9. april 2019 fra <https://snl.no/elite>
- Bergsland, K., & Magga, L. M. (1993). Åarjelsaemien – daaroen baakoegærga. *Sydsamisk – norsk ordbok*. Idut, Oslo.
- Bjerkli, B., & Selle, P. (2005). Den nye samiske offentligheten. Om sametingssystemet *Norsk statsvitenskapelig tidsskrift*, 20(04), 365-390.
- Braseth, L. (2015). *Samer sør for midnattssola: sørsamenes historie, kultur og levemåte*. Fagbokforlaget.

- Coulthard, G. (2014). *Red skin, white masks: Rejecting the colonial politics of recognition. Minneapolis: Minnesota.*
- Dahl, H. F., & Øy, N. E. (Eds.). (2010). *Norsk presses historie 1-4:(1660-2010)*. Universitetsforl..
- Danielsen, S. M. F. (2013). *Reindriftssamenes rettstilstand: En studie av makt og rettigheter i sørsamisk område* (Master's thesis, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, Fakultet for samfunnsvitenskap og teknologiledelse, Institutt for sosiologi og statsvitenskap).
- Dierie, D. (2019). *Sørsamisk kirkeblad—Sydsamiskt kyrkoblad*. 2.
- Drake, S. A. M. C. (1918). *Västerbottenslapparna under förra hälften av 1800-talet: Etnografiska studier..* (Vol. 7). Wahlström & Widstrand.
- Dunfjeld, G. (2006) *Når likheten er så stor, er det vanskelig å se forskjellen.*», Samiske brukeres kulturmøte med Pedagogisk Psykologisk Tjeneste og Pedagogisk Psykologisk Tjenestes håndtering av det flerkulturelle møte, NTNU, Trondheim.
- Dunfjeld, M. (2006). *Tjaalehtjimmie: form og innhold i sørsamisk ornamentikk*. Saemien Sijte, Snåsa.
- Dunfjeld, M., Steinfjell, U., Westerfjell, N.A. & Vangberg, Å. (2018) *Aerpiemaahtoe – Åarjelsaemien duedtien baakoeh*, Samien Sijte, Snåsa.
- Dwyer, S. C., & Buckle, J. L. (2009). *The space between: On being an insider-outsider in qualitative research*. International journal of qualitative methods, 8(1), 54-63.
- Eriksson Norén, A. M. (2016). «*Men det går ju aldrig att sopa igen spåren från vart du kommer ifrån*»: En kvalitativ studie om unga samers självrepresentation och identitet på Instagram.
- Evjen, B. & Shanley, K.W. (2015). *Mapping Indigenous Presence: North Scandinavian and North American Perspectives*. University of Arizona Press
- Falch, T., & Selle, P. (2015). *Staten og Sametinget. Den samepolitiske utviklingen*, 63-90.
- Fjellheim, S. (1985). *Tanker om en sørsamisk organisasjonsmodell med bakgrunn i samerettsutvalgets innstilling*, Foredragsnotat 19.april.1985, Saemien Sijte, Snåsa
- Fraser, Nancy (1990) "Rethinking the Public Sphere: A Contribution to the Critique of Actually Existing Democracy» i *Social Text*, No. 25/26 (1990), pp. 56-80, https://my.ilstu.edu/~jk-shapi/Fraser_Rethinking%20the%20Public%20Sphere.pdf, hämtad 5.6.2019.

Fredriksen, L «II datge leat munnuidda veadjemeahtun.» Mohkohallan ja geažideapmi sámi girjjálašvuodas. Dutkansearvvi dieđalaš áigečála 2018 (2). ISSN 2489-7930.s 12 - 24.

Gaski, H. & Berg-Nordlie, M. (2018). Samer. Store norske leksikon. Hentet den 12.03.19

<https://snl.no/samer> Gentikow, B. (2009). Habermas, medienes rolle for den offentlige meningsdannelsen, og en fotnote om Internettet i fire versjoner. *Norsk medietidsskrift*, 16(01), 65-72.

https://www.idunn.no/nmt/2009/01/habermas_medienes_rolle_for_den_offentlige_meningsdannelsen_og_en_fotnote_o Gitlin, T. (2002). Public sphere or public sphericules?. In *Media, ritual and identity* (pp. 178-184). Routledge.

Gorringe, S. (2008) *INDIGENOUS LEADERSHIP? A Set of Lenses from which to view Indigenous Leadership*. Hentet den 22.5.2019 http://strongersmarter.com.au/wp-content/uploads/2013/01/Microsoft-Word-Currents-of-Culture-brief_doc.pdf

Göthe, G. (1929). Om Umeå lappmarks svenska kolonisation: från mitten av 1500-talet till omkr. 1750 (Doctoral dissertation, Almqvist & Wiksell).

Hammersley, M. (2007). Hammersley, M., & Atkinson, P. (2007). *Ethnography: Principles in practice*. Routledge.

Halvorsen, K. (2008). Å forske på samfunnet. *En innføring i samfunnsvitenskapelig metode*, 5.

Henriksen, John B. (2011) Samisk selvbestemmelse. Land, ressurser og tradisjonelle næringer. Selvbestemmelse og media, Gáldu Čála, Tidsskrift for urfolks rettigheter Nr. 1/2011.

Hermanstrand, H., & Kosmo, A. J. (2009). *Røyrvik: samene i Østre Namdal*. Røyrvik kommune.

Holst, C. (2010). Nancy Fraser – Kritisk teori uten filosofi? *Moderne politisk teori*, Pax Forlag A/S.

Husband, Charles (1996) 'The Right to be Understood: Conceiving the Multi-Ethnic Public Sphere', *Innovation*, Vol. 9, No. 2, s. 205–215.

Hætta, O. M. (2004). *Dá lea Sámi Radio: NRK sámegiel sáddagat 1946-1980*. Davvi Girji.

Hågvar, G. (2006). *Den samiske rettsdannelse i indre Finnmark: om nordsamenes rettsorden, grunnlovsvernet og selvbestemmelsen*. Sámi Instituhtta.

Ijäs, Arne Johansen (2010) *Sámi preassahistorjá - Samisk pressehistorie*, Čállid Lágádus, Karasjok.

- Johansen, I. (2006). Det er ikkje eit museumsspråk—det har noko med framtida å gjera. *Ei sosiolingvistisk undersøking av revitaliseringa av sørsamisk*, 39.
- Johansen, I. (2019). 'But They Call Us the Language Police!' *Speaker and Ethnic Identifying Profiles. The Indigenous Identity of the South Saami: Historical and Political Perspectives on a Minority within a Minority*, 30.
- Johansen, S.B. (2015). Elsa Laula Renberg. *Historien om samefolkets store Minerva*. Karasjok: ČálliidLágádus
- Johnsen, E.K. (2017) «Ravget iežas bođuid ovddežis» Guovddášpersovnnaid iešvuodát, rollat ja ovdáneapmi sámi perspektiivvas ja narratologijja guorahallamiin Earrodearvvuodát ja Jievaheargi noveallain, Uit, Tromsø
- Joks, S. (2016). «Laksen trenger ro». Tilnærming til tradisjonelle kunnskaper gjennom praksiser, begreper og fortellinger fra Sirbmá-området. UiT, Tromsø Josefsen, E.: 'Stat, region og urfolk – finnmarksloven og politisk makt'. i Hernes, Hans-Kristian og Nils Oskal (red.): Finnmarksloven, Oslo. Cappelen Akademisk forlag, 2008a, ss. 91-121. ISBN: 9788202269692.
- Josefsen, E., Balto, A.M.V, Solstad, M. 2013 Evalusering av Sametingets søkerbaserte tilskudd, Norut Alta. <https://norut.no/nb/publications/evalusering-av-sametingets-sokerbaserte-tilskuddsordninger-samisk-sprak>
- Kalstad. J.A. (2003). Sii geat orrot doppe lullin Sámis. Moht NRK Sámi Radio gokčá julev- ja lullisámi guovlluin tv-odđasiin. *Journalistoahpu pensum kompendium*, Sámi allaskuvla. Guovdageaidnu
- Kjøll, G. (2014). Når er ironi mislykket?. *Norsk Lingvistisk Tidsskrift*, 32(2). Hentet 12.5.2019 fra <http://ojs.novus.no/index.php/NLT/article/view/156/154>
- Kymlicka, Will (1995) *Multicultural Citizenship. A Liberal Theory of Minority Rights*, Oxford: Clarendon Press.
- Kolberg, A. (2018). «Samer er vort rette nationale navn»—hundre års sørsamiske representasjoner i nordtrønderske aviser. *Heimen*, 55(01), 31-49.
- Kuokkanen, R. (2009). *Boaris dego eana: Eamiálbmogiid diehtu, filosofijjat ja dutkan*. ČálliidLágádus.
- Kvale, S. (2007). *Doing interviews*, Los Angeles, London, New Dehli & Singapore: SAGE publications

Kvandahl, H. (1947). *Samenes historie: III*. Nordlys trykkeri.

Lantto, Patrik (2000). Tiden börjar på nytt: en analys av samernas etnopolitiska mobilisering i Sverige 1900–1950. *Kulturens frontlinjer*, 1402-8506 ; 32. Umeå: [Institutionen för nordiska språk, Univ.]. sid. 61–63.

Larsson, L. G. (2003). Lars Thomasson: Ur jämtlandssamernas nutidshistoria. En mer än hundra-årig kulturkamp. *Svenska landsmål och svenskt folkliv*, 193-195.

Ledman, A. L. (2012). *Att representera och representeras: samiska kvinnor i svensk och samisk press 1966-2006* (Doctoral dissertation, Umeå universitet).

Lien, L. & Zetterlund Stenhammer, M. 2017: «'De fremmede i pressen'. Omtale av nasjonale minoriteter og urfolk i media fra 1900 til andre verdenskrig». I Nik. Branddal et al. (red.), *Nasjonale minoriteter og urfolk*. Oslo: Cappelen Damm.

Lovdata 2001, Høyesterett - HR-2001-4-B - Rt-2001-769 Selbu-dommen <https://www.domstol.no/globalassets/upload/finn/lovgrunnlag/selbu-dommen.pdf> Markelin, L.,

Husband, C., & Moring, T. (2013). Sámi Media Professionals and the Role of Language and Identity/Sámi Medienprofis und die Rolle von Sprache und Identität/Les professionnels des média sâmes et le rôle de la langue et de l'identité. *Sociolinguistica*, 27(1), 101-115.

Moring, Tom (2007)» Functional Completeness in Minority Language Media», i: Cormack, M. & Hourigan, N. (red.) *Minority Language Media. Concepts, Critiques and Case Studies*. Clevedon: Multilingual Matters. (s. 17-33)

Myrnes, C. E. (2010). «Vi møtes på halvveien?»: en studie av relasjoner mellom den fastboende befolkningen og reindriftssamer i et sørsamisk område (Master's thesis, Universitetet i Tromsø).

Møllersen, S. (2009). Den som tier samtykker-eller ikke: Kulturforståelse og samhandling med den samiske pasienten.

Møllersen, S. (2018) Helserelaterte leve- og arbeidsforhold for reindriftssamisk befolkning i sørsamisk område, *Samiske tall forteller 7. Kommentert samisk statistikk*.

Nielsen, K., & Nesheim, A. (1932). *Lappisk (samisk) ordbok–Lapp dictionary*. Universitetsforlaget, Instituttet for sammenlignende kulturforskning, Oslo.

NOU 2007: 14 Samisk naturbruk og retts-situasjon fra Hedmark til Troms—Bakgrunnsmateriale for Samerettsutvalget, <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2007-14/>

id584312/sec3?q=nielsen#match_0 Nygaard, V., Carlsson, E. & B.T Nilsen (2019). Utredning om forholdet mellom sørsamisk språk, kultur og næring, Norut RAPPORT: 3/2019

Olsen, T.A. 2012. From nature to iNature ; articulating a Sami Christian identity online. Nordlit, Vol.30, ss.157-170.

Oskal, N. (2003). Samisk offentlighet og demokrati på norsk. *Bjørn Bjerkli og Per Selle (red.): Samer, makt og demokrati. Sametinget og den nye samiske offentligheten*. Oslo, Gyldendal Akademisk Ot. prp, (33), 1986-87.

Park, G. (1933). Samefolkets egen tidning, Uppsala. Pietikäinen, S. (2008). Broadcasting indigenous voices: Sami minority media production. *European Journal of Communication*, 23(2), 173-191.

Plaut, S. (2014). Nation-building, not «Resistance Radio». *Nordicom Review*, 35(1), 81-97.

Porsanger, J. (2004). An essay about indigenous methodology.

Robinson, O. C. (2014). Sampling in interview-based qualitative research: A theoretical and practical guide. *Qualitative research in psychology*, 11(1), 25-41.

Rumar, L. (2014). *Historien och Härjedalsdomen: en kritisk analys*. Vaartoe/Centrum för samisk forskning, Umeå universitet.

Selle, P., Semb, A. J., Strømsnes, K., & Nordø, Å. D. (2015). *Den samiske medborgeren*. Cappelen Damm Akademisk.

Skogerbø, E. (2000). Samiske medier: bruk, innhold og rammevilkår.

Somby, K. S. (2008). «*Harvet mi sattep njivkadet min blæđest ædnegiela bæloštusa harrai*». *Nuorttanaste 1898-1981-kristent misjonsblad eller samisk samfunnsaktør?* (Master's thesis, Universitetet i Tromsø).

SOU 2018:41 Statliga skolmyndigheter – för elever och barn i en bättre skola, Stockholm

SOU (2006). Samernas sedvanemarker. Betänkande av Gränsdragningskommissionen för renskötselområdet, Stockholm

Svensk författningssamling 2009:724, vedtatt 11.06.2009

Steinfjell, I.M. (2003) Lullisámit dáčča aviissain. Oaidnemeahtumat dahje riiddus, *Journalistoahpu pensum kompendium*, Sámi allaskuvla, Guovdageaidnu

Taylor, Charles (1992) Multiculturalism and «The Politics of Recognition», Princeton, New

Jersey: Princeton University Press. Walter, Jessika (ed.) (2002) Racism

Young, I. M. (1986). The ideal of community and the politics of difference. *Social theory and practice*, 1-26.

Zachariassen, K. (2012). *Samiske nasjonale strategar: samepolitikk og nasjonsbygging 1900-1940: Isak Saba, Anders Larsen og Per Fokstad*. ČálliidLágádusa.

Zachariassen, K. Nik. Brandal, Cora Alexa Døving, Ingvill Thorson Plesner (red.): Nasjonale minoriteter og urfolk i norsk politikk fra 1900 til 2016. *Historisk tidsskrift*, 97(03), 286-290.

Wa Thiong'o, N. (1992). *Decolonising the mind: The politics of language in African literature*. East African Publishers.

Ween, G. (2005). *Sørsamiske sedvaner: Tilnærminger til rettighetsforståelser*. Sámi Instituhtta.

Young, I.M. (1989) 'Polity and Group Difference: A Critique of the Ideal of Universal Citizenship', *Ethics*, January 1989, s. 250–274.

7.2 Andre kilder:

7.2.1 FORELESNINGER

Chilisa, B. (2017) Forelesning i Kautokeino, Norge, 22. november 2017

Husband, C. (2017) Forelesning i *Inclusive Journalism* i Kautokeino, Norge, 19. september 2017

Gaski, H. (2019) *Sámi retorihkka*, i Kautokeino, Norge 15. Februar 2019

7.2.2 NETTSIDER

Finnmark Fylkesbibliotek, *Siidaordningen* sitert 01.04.2019 <http://ffbutstillinger.no/?project=siidaordningen>

Fylkesmannen i Trøndelag, sitert 01.04.2019 <https://www.fylkesmannen.no/globalassets/fm-trondelag/dokument-fmtl/landbruk-og-mat/reindrif/oversiktskart-forvomr-fmtl-a3.pdf>

Göteborgs universitetsbibliotek, *Sophie Adlersparre*. Hentet den <http://www.ub.gu.se/kvinn/portaler/kunskap/biografier/adlersparre.xml>

Hufvudstadsbladet, 17.12.1916, sitert 22.05.2019 <https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/1199039?page=15>

NRK 2018, *Samisk programråd*, sitert 07.03.2019 <https://www.nrk.no/Sápmi/om/samisk-pro>

gramrad-1.11266253

Nord-Norsk Debatt, *Nordlys og den samiske debatten*, sitert 02.05.2019 <https://nordnorskdebatt.no/article/derfor-stenger-vi-vare?fbclid=IwAR2FN14qvy7jxlLf0YmiJRQQZoDisawmL-Wm7NxWWjFHGb28poZcjVVGrw>

Norgeshistorie.no 2018, *Samerettsutvalget*, Semb, A.J., Universitet i Oslo <https://www.norgeshistorie.no/oljealder-og-overflod/artikler/1932-samerettsutvalget.html>

Sametinget, *Parlamentsbyggnad*, sitert 03.05.2019

<https://www.sametinget.se/parlamentsbyggnad>

Sametinget, *Budsjett 2019*, sitert 19.06.2019 <https://sametinget.no/Soek?search=budsjett+2019>

Store norske leksikon, *Samisk*, Gaski, H. & Duoljjá, S.E.K, sitert 03.05.2019 <https://snl.no/samisk>

Sveriges Radio 2019, *Olle Rajd Andersson er død*, hentet 25. April 2019, <https://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=2327&artikel=7205308>

Sveriges Riksdag, Lag (2009:724) om nationella minoriteter och minoritetsspråk https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/lag-2009724-om-nationella-minoriteter-och_sfs-2009-724

VG 2019, *Ampert på grunneiermøte i Selbu da samisk grunneier ble nektet adgang*, hentet 14. juni 2019 <https://www.vg.no/nyheter/innenriks/i/y39jpe/ampert-paa-grunneiermoete-i-selbu-da-samisk-grunneier-ble-nektet-adgang>

8 Vedlegg

8.1 Intervjuguide på norsk

Spørsmål

1. Vil du presentere deg med navn og institusjon?
2. Bruker du intervjuer om (sør)samiske forhold?
3. Synes du at du får plass i offentligheten og får ut det budskapet du ønsker?
4. Hvordan blir du og sakene du fronter framstilt i media?
5. Blir man ignorert av norske/svenske medier?

6. Hvordan er debattklimaet for samiske saker der du bor og virker?
7. Hvem snakker for sørsamene som talsmann?
8. Føler du deg alene i media som representant for samiske saker?
9. Får du back-up av andre?
10. Er det plass til flere samiske stemmer i mediene?
11. Hvorfor er det ikke flere debatter og folk som debatterer?
12. Hva kreves for at flere deltar i debatt?
13. Finnes det en intern sørsamisk offentlig samtale?
14. Hvor skjer den?
15. Hvilken rolle har samisk media i den sørsamiske debatten?
16. Er det rom for å snakke om saker som er interne for årjelsaemich?
17. Hvor viktige er sosiale medier for sørsamisk offentlig samtale?
18. Hender det at du velger å tie om samiske saker som burde vært diskutert?
19. Hvilken rolle har sørsamisk språk i en sørsamisk samtale og debatt?
20. Hvordan er forholdet til majoriteten, de norske eller svenske, hva gjelder samiske saker?
21. Har kjønn noen betydning for hvilken plass man får og tar i en offentlig samtale?
22. Hvordan følger du med på hva som skjer i Saepmie?

